

Doğu Akdeniz'de ENERJİ MÜCADELESİ

HİNDİSTAN'IN YENİ ORTADOĞU POLİTİKASI VE
MODİ'NİN KÖRFEZ ZİYARETLERİ

RABİA KATLİAMI'NİN
6. YILINDA MISIR

DOĞU AKDENİZ'DE
YALNIZ GÜÇ TÜRKİYE

“

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Türkiye’de eksikliği hissedilen Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika ile ilgilenen çevrelerin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla Ocak 2009 tarihinde kurulmuştur. ORSAM Ankara merkezli, tarafsız ve kâr amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşudur.

ORSAM, Ortadoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelere doğrudan yansıtabilmeyi hedeflemektedir. Ortadoğu ülkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin gerek Türkiye, gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortadoğu’daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelere yönelik çalışmalar yapmakta ve bunları kamuoyuna sunmaktadır. Ortadoğu ve uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve analiz edilebilmesini amaçlayan ORSAM, kamuoyuna ve karar alıcılara çözüm odaklı aydınlatıcı bilgiler sunmakta ve siyasa yapımına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda bölgesel gelişmelerin analizi yanı sıra, bölgesel sorunlara farklı politika alternatiflerini de içeren projeksiyonlar üretmektedir. Kapsamlı ve çözüm odaklı analizler sunabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarından faydalanmaktadır. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayın yelpazesine sahiptir.

”

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi
Prof. Dr. Ahmet Uysal

Editör ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Gökhan Bozbaş

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnâat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan
Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Dr. Gökhan Bozbaş
Dr. Göktuğ Sönmez
Dr. Recep Yorulmaz

Arapça Çeviri

Ceyda Beşirli

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: 0312 430 26 09 Faks: 0312 430 39 48

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : 0 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 10, Sayı 89, Eylül-Ekim 2019
Yerel Süreli Yayın
Basım Tarihi: 06 Eylül 2019

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2019 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu Analiz Dergisi yeni sayısı ile yine birbirinden farklı konuları ve Ortadoğu'da yaşanan günlük gelişmeleri ele almaya devam ediyor. Dergimizin 88. sayısında Birleşik Arap Emirlikleri'ni kapak konusu olarak işledik. Kapak konusu çerçevesinde de BAE'yi ağırlıklı olarak farklı ülkelerde yürütmekte olduğu dış politika gündemi üzerinden ele aldık. Çünkü BAE son birkaç yıldır Suriye'den Yemen'e, Libya'dan Mısır'a kadar uzanan alanda artan varlığı ile dikkat çekiyor. Küçük bir ordusu olmasına rağmen, paralı askerler ile aktif bir askeri gündem takip etmektedir. BAE'yi de elbette dış politikasıyla ve askeri gündemiyle değil, aynı zamanda farklı bir yönüyle daha analiz etmeye çalıştık. Kadim Arap şehirlerinin yerle bir edildiği bir dönemde, Dubai'nin nasıl model bir şehir olarak ön plana çıkarıldığını detaylı bir şekilde ele aldık.

Diğer yandan İran konusuna da bu sayıda özel bir yer verdik. Hem BAE'nin rakibi olması nedeniyle hem de ABD ile arasında artan gerilim nedeniyle İran'ı yakından takip

ederek siz değerli okuyucularımızı bilgilendirmek istedik. İran'a yer verirken aynı zamanda bölgede artmakta olan ABD askeri varlığını göz ardı etmemiz düşünülemezdi. Bu kapsamda ise ABD'nin artan askeri varlığını ele alan ayrı bir yazıyı gündemimize dahil ettik.

Gündemimizdeki konuların tamamını elbette burada teker teker sıralamak mümkün değil. Ancak bu sayımızda yine her zaman olduğu gibi Irak ve Suriye'de yaşanan gelişmeleri yakından takip etmeye devam ediyoruz. Irak'ta Haşdi Şâbi'nin durumunu ve Kerkük'te yaşanan saldırıları, Suriye özelinde ise İdlib'deki son durumu ve Modern İpek Yolu'nda Suriye'nin konumunu ele aldık. Bunların haricinde, yine bölge ile alakalı olarak İngiltere'de devam etmekte olan Brexit tartışmalarının ülkenin Ortadoğu'ya yönelik politikalarında nasıl bir etkiye sahip olduğunu ve her geçen gün gerilimin tırmanmaya devam ettiği Doğu Akdeniz'i de ekonomi bağlamında bu sayımızda inceleme fırsatı bulduk.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Eylül-Ekim 2019 Cilt: 10 Sayı: 89

06 Ortadoğu Gündemi: Türkiye ve Ortadoğu

Kapak Dosyası

08 Ortadoğu'da Güç Kaybeden Demokrasi Karşıtı Blok / Prof. Dr. Ahmet Uysal

12 Uluslararası Hukuk Penceresinden Doğu Akdeniz / Dr. İslam Safa Kaya

18 Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde
Avrupa Birliği / Doç. Dr. Taylan Özgür Kaya

24 Doğu Akdeniz'de Yalnız Güç Türkiye / Dr. Recep Yorulmaz

30 Rusya'nın Enerji ve Güney Kıbrıs Politikası / Dr. Abdullah Aydın

KÖRFEZ

34 Ortadoğu Siyasetinde Körfez'in Artan Rolü / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

38 Hindistan'ın Yeni Ortadoğu Politikası ve Modi'nin Körfez Ziyaretleri / Hayati Ünlü

44 Katar Dış Politikasında Arabuluculuğun Geri Dönüşü: Doha'da
Afgan Hükümeti-Taliban Görüşmeleri / Dr. Mustafa Yetim

48 Kızıldeniz'deki Mücadele ve BAE'nin Bölgedeki Hevesleri / Samir Alabdullah

BÖLGESEL GELİŞMELER

56 Filistin ile İsrail Arasındaki Anlaşmalar: Kapsamı,
Uygulanması ve İptali / Haydar Oruç

DOĞU AKDENİZ'DE YALNIZ GÜÇ TÜRKİYE

Dr. Recep Yorulmaz

24 KAPAK
DOSYASI

KATAR'IN ORTAKLIKLARINI GELİŞTİRME STRATEJİSİ

52

Gökhan Erel /

**SURİYE'DE
ABD VE İSRAİL'İN
İRAN RAHATSIZLIĞI**
Hamza Haşıl

72

**76 RABİA KATLIAMININ
6. YILINDA MISIR**
Dr. Gökhan Bozbaş

12

30

**El-Beşir Sonrası Sudan'da
İstikrar Arayışları ve Bölgesel Aktörlerin
Politikaları** / Prof. Dr. Enver Arpa

62

**Rusya'nın Ortadoğu'ya
Bakışı** / Prof. Dr. Metin Aksoy

68

**Paylaşılmayan Kaynaklar ve Irak'ın
Bitmeyen Savaşları** / Ali Abdulhadi El-Mâmuri

82

34

44

Biyografi

**Günümüz İsrail Devlet Terörizminin
Fikri Temelleri: Avraham Stern**
Ömer Fuad Kahraman

92

Savunma ve Güvenlik

56

68

**SİBER TERÖRİZM VE
İŞİD - BITCOIN İLİŞKİSİ**

Emine Güvenilir

86

ORTADOĞU GÜNDEMİ

1 Temmuz 2019

- Lübnan Mülteci İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Salih Garib'in konvoyunu hedef alan silahlı saldırıda 2 kişi hayatını kaybetti, 1 kişi de yaralandı.

3 Temmuz 2019

- Libya'da General Halife Hafter'e bağlı güçlere ait uçakların Başkent Trablus'un doğusunda, düzensiz göçmenlerin bulunduğu bir barınma merkezine yönelik saldırısında 44'dan fazla kişi yaşamını yitirdi.

7 Temmuz 2019

- Irak Türkmen Cephesi, Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde (IKBY) hakim iki partinin anlaşmasıyla Kerkük'e yeni vali belirlenmesine karşı olduklarını açıkladı.

10 Temmuz 2019

- Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Meclisi'nde yapılan oylamada güvenoyu alarak resmen başbakanlık görevine başlayan Mesrur Barzani, ekonomik sıkıntıların üstesinden gelmeye çalışacaklarını söyledi.

8 Temmuz 2019

- Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı gibi hareketlerinde yer alan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) bileşenlerinden Hamza Tümeni, personel taşıyıcı zırhlı araç üretti.

11 Temmuz 2019

- Suriye'nin Afrin ilçesinde terör örgütü YPG/PKK tarafından bombalı araçla saldırı düzenlendi. Saldırıda 2'si çocuk 9 sivil hayatını kaybetti, 34 sivil de yaralandı.

15 Temmuz 2019

- Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Fatih Yıldız, Musul Başkonsolosluğunun yeniden hizmet vermesi için gerekli izin Irak makamlarınca verildiğini Basra ve Musul Başkonsolosluklarının en kısa sürede faaliyete geçeceğini söyledi.

16 Temmuz 2019

- İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif, ABD'nin nükleer anlaşmadan çekildikten sonra uyguladığı yaptırımları kaldırması halinde iki ülke arasında diplomasi yolunun açılacağını söyledi.

17 Temmuz 2019

- Irak'ın Erbil kentinde bir restorana düzenlenen silahlı saldırıda Türkiye'nin Erbil Başkonsolosluğunda çalışan bir kişi şehit oldu.

20 Temmuz 2019

- Türk Başkonsolosluk görevlisinin şehit olduğu saldırıyı düzenleyen terörist Mazlum Dağ ve saldırıya yardım eden Muhammed Bisksız yakalandı.

24 Temmuz 2019

- İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW), Irak'ın Basra kentinde idari önlemler alınmaması halinde geçtiğimiz yıl yaşanan su krizinin tekrarlanabileceği uyarısında bulundu.

18 Temmuz 2019

- Libya'nın doğusundaki silahlı güçlerin lideri Halife Hafter'e bağlı savaş uçakları Trablus'taki Mitiga Uluslararası Havalimanı'nı hedef aldı.

27 Temmuz 2019

- Birleşmiş Milletler (BM) raporu, terör örgütü YPG/PKK'nın Suriye'de okulları mühimmat deposu olarak kullandığını, en fazla çocuk savaşçının ise örgüt içinde yer aldığını ortaya koydu.

25 Temmuz 2019

- İsrail solunun önde gelen partilerinden İşçi Partisi, Meretz ve Demokratik İsrail Partisi, 17 Eylül'deki erken genel seçimlere ortak listeyle girme konusunda anlaştı.
- Tunus Cumhurbaşkanı Bacı Kaid es-Sibsi hayatını kaybetti.
- Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, İsrail ile yapılan tüm anlaşmaları askıya aldıklarını açıkladı.

26 Temmuz 2019

- Tunus'ta Cumhurbaşkanı Bacı Kaid es-Sibsi'nin vefat etmesi nedeniyle 17 Kasım'da yapılması planlanan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 15 Eylül'de gerçekleştirileceği açıklandı.
- Tunus Cumhurbaşkanı Bacı Kaid es-Sibsi'nin ölümünün ardından Anayasa gereği geçici Cumhurbaşkanı olan Tunus Meclis Başkanı Muhammed Nasır yemin ederek görevine başladı.

30 Temmuz 2019

- Yemen Enformasyon Bakanı Muammer el-İryani, yaptığı açıklamada, Sada kentinin Katabir bölgesinde bir semt pazarına düzenlenen ve 13 kişinin yaşamını yitirmesine sebep olan saldırının Husiler tarafından yapıldığını ifade etti.
- Eşini öldürdüğünü itiraf eden İran'ın eski Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Tahran eski Belediye Başkanı Muhammed Ali Necefi'ye idam cezası verildi.

28 Temmuz 2019

- Libya'da uluslararası tanınırlığa sahip Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH)'ye bağlı güçler, Hafter güçlerinin ele geçirdiği Trablus'un güneyindeki En-Nakliye askeri kampının tamamını kontrol altına aldı.

29 Temmuz 2019

- Terör örgütü IŞİD, Irak'ın Salahaddin kentindeki Acil ve Allas petrol kuyularına silahlı saldırı düzenledi.

ORTADOĞU GÜNDEMİ

2 Ağustos 2019

- Yemen'in güneyindeki Ebyen vilayetinde Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) destekli güçlere ait askeri noktalar ve karargaha düzenlenen saldırıda 17 kişi öldü, 10'dan fazla kişi yaralandı.

5 Ağustos 2019

- Kerkük Operasyonlar Komutanı Korgeneral Saad Harbiye, "Kerkük'ün batısını Musul'a bağlayan bölgede IŞİD unsurlarına yönelik operasyon başlatıldı. Operasyonun 10 gün sürmesi planlanıyor." dedi.

6 Ağustos 2019

- İsraili sivil toplum kuruluşu Barış Şimdi Hareketi, Tel Aviv yönetiminin son günlerde işgal altındaki Batı Şeria'da Yahudi yerleşimciler için 2 bin 300 yeni konut inşasını onayladığını açıkladı.
- Irak'ta Haşdi Şabi'nin Musul'a bağlı Sehil Ninova bölgesinden çekilmeyi reddetmesi üzerine polis ve ordunun da yer aldığı ortak güç oluşturuldu.

7 Ağustos 2019

- Tunus'ta Nahda Hareketi'nin eylül ayında yapılması planlanan cumhurbaşkanlığı seçimleri için Tunuslu ünlü düşünür Abdulfettah Moro'yu aday göstereceği açıklandı.

9 Ağustos 2019

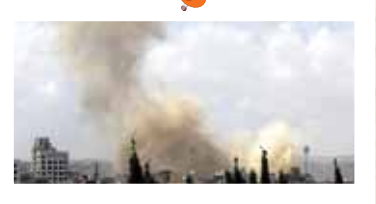
- Yemen'de Husilerin lideri Abdulmelik el-Husi'nin kardeşi İbrahim el-Husi öldürüldü.

10 Ağustos 2019

- Tunus'ta, devrimden sonraki üçüncü dönem cumhurbaşkanlığı seçimi için 98 kişi adaylık başvurusunda bulundu.
- Yemen'de meşru hükümete bağlı Özel Kuvvetler Komutanlarından Tuğgeneral Fadil Baiş, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) destekli Güney Geçiş Konseyi kuvvetlerine katıldığını açıkladı.
- Libya'nın Bingazi kentinde bomba yüklü araçla terör saldırısı düzenlendi, 2 Birleşmiş Milletler (BM) personeli hayatını kaybetti.

8 Ağustos 2019

- Gazze'de, İsrail hapishanelerinde tutuklu bulunan Filistinli hastalara ve açlık grevi başlatanlara destek gösterisi düzenlendi.

11 Ağustos 2019

- Suriye'deki Hama ilinin kuzeyinde Suriyeli muhalifler ve Rusya destekli Beşşar Esed rejimi arasındaki çatışmalar devam ederken, rejim güçleri İdlib'in güneyinde Hama sınırındaki Habit beldesini ve Sukeyk Tepesi'ni Özgür Suriye Ordusu'ndan (ÖSO) aldı.

12 Ağustos 2019

- Yemen'deki Husiler, Suudi Arabistan'ın güneyinde yer alan Hamis Muşayt kentindeki Kral Halid Hava Üssü'ne insansız hava araçlarıyla (İHA) geniş çaplı saldırı düzenlediklerini açıkladı.

15 Ağustos 2019

- Suriye'de Beşşar Esed rejimi güçleri, İdlib'in güneyi ve Hama sınırındaki Habib beldesi, Kefer Ayn köyü, Tel Teri ve Sukeyk tepelerini Özgür Suriye Ordusu'ndan (ÖSO) aldıktan sonra yöneldiği Medaya köyü ile El Mıntar ve Um Zeytune çiftliklerini ele geçirdi.

20 Ağustos 2019

- Suudi Arabistan öncülüğündeki Arap koalisyon güçleri, BAE destekli Güney Geçiş Konseyi'ne bağlı güçlerin Aden'deki hükümet binalarından filen çekilmeye başladığını duyurdu.

23 Ağustos 2019

- Irak'ın Babil kentinde bomba yüklü bir motosikletin infilak etmesi sonucu 28 kişi yaralandı.

16 Ağustos 2019

- Esed rejimi ve Rusya'nın Kurban Bayramı'nda İdlib'e saldırılarında yerinden edilen 124 bin sivil, Suriye-Türkiye sınırındaki kamplara göç etti.
- Yemen'deki Husiler, Suudi Arabistan'ın Abha Havalimanı'na İHA'larla saldırı düzenledi. İran destekli Husilerin Askeri Sözcüsü Yahya es-Seri, Abha Havalimanı'ndaki stratejik noktaların Kasıf-2 tipi İHA'larla vurulduğunu söyledi.

21 Ağustos 2019

- Suudi Arabistan öncülüğündeki Arap koalisyonu, Yemen'in başkenti Sana'da Husilerin mühimmat deposu olarak kullandığı mağaraların vurulduğunu duyurdu.

24 Ağustos 2019

- Tunus'ta Nahda Hareketi Partisi'nin Cumhurbaşkanı Adayı Abdulfettah Moro, cumhurbaşkanı adaylarından medya patronu Nebil el-Karvi'nin gözüne alınmasını "tehlikeli bir gelişme" olarak değerlendirdi.

19 Ağustos 2019

- İsrail ordusundan yapılan yazılı açıklamada, Batı Şeria'nın çeşitli bölgelerine düzenlenen baskınlarda "terör eylemlerine karıştıkları" iddiasıyla 23 Filistinlinin gözaltına alındığı belirtildi.
- Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Hükümet Sözcüsü Cutyar Adil, Erbil'in günlük ihraç ettiği 250 bin varil petrolden elde ettiği gelire ilişkin "Petrol geliri Bağdat'a teslim etmeye hazırız" dedi.

22 Ağustos 2019

- Esed rejimi güçleri, Rusya'nın hava desteğiyle Han Şeyhun ilçesini ele geçirdi.
- Esed rejimi, Türk Silahlı Kuvvetlerine ait 8 nolu gözlem noktasına taciz atışı yaptı. Atış sonrası herhangi bir hasar oluşmadı.
- Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UMH) bağlı birliklerin başkent Trablus'un güneyindeki stratejik Sebha bölgesinin büyük bir kısmında kontrolü sağladığı belirtildi.

ORTADOĞU'DA GÜÇ KAYBEDEN DEMOKRASİ KARŞITI BLOK

“

Petrolü olmayan ve Batı güdümlü başarısız yönetimlerin çoğu, Tunus'ta başlayan isyanlar (Arap Baharı) sonucu devrilmiştir. Dolayısıyla Arap demokrasileriyle onların bağımsızlığı arasında açık bir bağlantı vardır. Halkın desteklediği ve meşruiyeti güçlü yönetimler dışardan gelen olumsuz baskılara ve yaptırım tehditlerine karşı çok daha dirençlidir.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Yaklaşık yüz yıl önce Osmanlı'dan koparılan Arap Dünyası, ciddi şekilde parçalanarak sömürüye maruz bırakılmıştır. Son Osmanlı parlamentosunun ilan ettiği Misak-ı Milli ise bu işgale razı olmayarak Arap toplumlarının kendi kaderlerine karar vermesini istemiştir. Çünkü Osmanlı yönetimi, bağımsızlığını kazandığında ikinci adım olarak Arap ülkelerinin onunla tekrar birleşebileceğine inanıyordu. Ancak aradan geçen yüz yıllık sürede Arap toplumları henüz birinci aşamayı tamamlayamamıştır. Çünkü Arap dünyası ne birleşebildi ne sömürge etkisini yok edilebildi ve

ne de demokratik refah toplumu kurabildiler.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Arap toplumları resmi bağımsızlığını zor da olsa kazanmışlardır. Ancak Batı'nın siyasi, ekonomik ve kültürel hegemonyası söz konusu ülkeler üzerinde devam etmiştir. Batılı ülkeler, petrol bölgelerinde krallık/emirlik ve diğer bölgelerde diktatörlük temelli Cumhuriyet rejimi üzerinden söz konusu ülkeleri kendine bağımlı tutmayı başarmışlardır. Mısır haricindeki ülkeler siyasi, askeri ve ekonomik anlamda yeteri kadar güçlü olmadığı için bu ülkelere nüfuz etmek pek zor olmamaktaydı. Batılı güçler, özellikle doğal kaynaklar açısından zengin ülkeleri, mikro devletler halinde tutarak daha rahat biçimde kontrol etmeyi amaçlamaktaydı.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Nascılık ve Baasçılık anlayışıyla başa gelen Arap milliyetçisi rejimler de ekonomik-siyasi kalkınma çerçevesinde başarılı olamadılar. Niyetleri Arapları yeniden birleştirmek olsa bile, demokrasiye dayanmadıkları için güçlenemediler ve sonunda başarısız oldular. Cemal Abdülnasır'ın 1967'de İsrail'e yenilgisinden sonra Arap milliyetçiliği de politik anlamındaki önemini yitirmiştir. Enver Sedat, Mısır'ın Nasır döneminde izlediği bağımsız dış politika yerine Batı bloğu temelli dış politika yönelimi

benimsemiştir. Bu süreç boyunca Arap ülkelerinde demokrasi, şeffaflık, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü temelinde devlet yapıları kurulamadığı için bu rejimler, toplumlarına kalkınma ve refah da getiremediler.

Demokrasi olmayınca halk desteği zayıf olan rejimler, doğal olarak dışa bağımlı olmakta ve onların desteği ile ayakta kalabilmektedir. Bunların en bariz örneği Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek yönetiminin izlediği dış siyasette görülebilir. Mübarek, ABD ile ilişkileri olumlu tutmak amacı ile, Batı'nın ve özellikle ABD'nin bölgedeki tartışmasız müttefiki olan İsrail'e piyasanın onda bir fiyatına Mısır'ın doğal gazını satmış, daha sonra da bu doğalgazı yine piyasa fiyatının çok üzerinde geri satın almıştır. Buradan ülkesi milyarlarca dolar zarar etmesine ve Mısır halkının çıkarlarının aleyhine bir ticaret ilişkisi olmasına rağmen dış destek ihtiyacı duyan Mübarek yönetimi bu durumu devam ettirmiştir. Bugün İsrail, Doğu Akdeniz'den çıkardığı gazı Mısır'a normal piyasa fiyatından vermektedir. Körfez ülkelerinin özellikle ABD'ye güvenlik ve ekonomik bağımlılığı Mısır'a kıyasla çok daha fazladır ancak nüfus olarak küçük ve kaynak olarak zengin olan bu ülkeler halk tarafından yönelebilecek olası büyük tepkileri yatıştıramabilmektedirler. Bu genel duru-

mun istisnası Şii-Sünni mezhep mücadelesinin derin yaşandığı Bahreyn ve kısmen Suudi Arabistan'dır.

Ortadoğu'da darbe yönetimlerini destekleyen statükocu kampın başını Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan çekmektedir. Darbe yönetimlerinin iktidarda kalması ve otoriter yönetimlere itiraz etmeme bağlamında İran'ı da bu kampa dahil etmek mümkündür çünkü Bahreyn haricinde İran, Suriye ve Yemen'de olası demokratikleşme sürecinden memnuniyet duymamış ve Mısır'da Sisi darbesine yeterince karşı çıkmamıştır.

Petrolü olmayan ve Batı güdümlü başarısız yönetimlerin çoğu, Tunus'ta başlayan isyanlar (Arap Baharı) sonucu devrilmiştir. Dolayısıyla Arap demokrasileriyle onların bağımsızlığı arasında açık bir bağlantı vardır. Halkın desteklediği ve meşruiyeti güçlü yönetimler dışarıdan gelen olumsuz baskılara ve yaptırım tehditlerine karşı çok daha dirençlidir. Arap Baharı Tunus'ta başlamış, benzer sorunları yaygın şekilde yaşayan diğer ülkelere hızla yayılmış ve bölge statükosunu değiştirecek noktaya ulaşmıştır. Bölge toplumlarının güçlendirip

bağımsız hale getirecek demokratikleşme sürecini baltalamak için ülke içindeki statüko güçleri, bölgesel ve uluslararası güçler iş birliği yaparak Arap Baharı'nın olumlu etkilerini engellemek için mevcut tüm araçları çekinmeden kullanmışlardır.

Arap Baharı'nın en kilit ülkelerinden Mısır'da demokratikleşme ve bağımsızlaşma süreci darbelerle sekteye uğratılmış, bölgede bu yönde çıkması muhtemel diğer gelişmelerde engellenmek istenmiştir. Libya'da General Halife Hafter ve Yemen'de Husiler çeşitli siyasi, askeri ve sosyal çalkantılara yol açarak ülkelerinin demokratikleşme ve tam bağımsız olma arzularını engellemiştir. Suriye'de Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD), meşru ve demokrasi talep eden Suriye muhalefetini içerden çöktürmeye çalışarak ve Irak'ı da istikrarsızlaştırarak bölgedeki demokratikleşme ve güçlü rejimler oluşturma sürecini akamate uğratmışlardır.

İŞİD ile mücadele bahanesiyle İran ve Rusya'nın desteğini alan Beşar Esed rejimi yok olan siyasi meşruiyetini tekrar elde etme fırsatı yakalarken yine İŞİD bahanesiyle ABD terörist örgüt PKK ve onun Suriye'deki uzantısı PYD'yi silahlandırıp Suriye'nin en önemli topraklarının başka bir terör örgütünün işgali altına düşmesine yol açmıştır.

Ortadoğu'da darbe yönetimlerini destekleyen statükocu kampın başını Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan çekmektedir. Darbe yönetimlerinin iktidarda kalması ve otoriter yönetimlere itiraz etmeme bağlamında İran'ı da bu kampa dahil etmek mümkündür. Çünkü Bahreyn haricinde İran, Suriye ve Yemen'de olası demokratikleşme sürecinden memnuniyet duymamış ve Mısır'da Sisi darbesine yeterince karşı çıkmamıştır. Yemen'de BAE ve Suudi Arabistan, İran destekli Husi darbesine karşı savaşırken seçilmiş meşru hükümeti desteklemek yerine ülkede başka bir darbe peşinde koşmuşlardır. 2013'ten 2016'ya kadar bölgedeki gelişmeler darbe yönetimlerini destekleyen ülkelerin istediği yönde ilerlerken bugün gelinen noktada, bu kampın başarısız olmaya başladığı yönünde ciddi işaretler ortaya çıkmıştır.

Mısır darbesinin olumsuz etkilerine rağmen Türkiye demokrasinin 15 Temmuz direnci bölge açısından dönüm noktası olmuştur. Tahrir Meydanı'nda darbeye meşruiyet kazandıran gösterilerin, Gezi protestolarıyla aynı zamana denk gelmesi tesadüf değildir. Mısır darbeye yenik düşse de Türkiye, hem Gezi protestolarını ve hem 17-25 Aralık

yargı darbesi sürecini güçlü kurumsal mekanizmaları ve demokratik olgunluğu vasıtası ile atlatmayı başarmıştır. Fethullahçı Terörist Örgütü (FETÖ) merkezli darbe teşebbüsünün destansı bir halk direnişi ve güçlü liderlik ile atlatılması, dışarıda darbenin başarılı olma ihtimaline politikalarını ayarlayanlar için sürpriz olmuştur. Körfez ülkelerinin 15 Temmuz'a desteği dolaylı olsa bile bu darbe girişiminin arkasında bölgedeki statükoyu korumak isteyen küresel yapılar ve onların uzantıları olduğu sıır değildir.

Türkiye'de 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin engellenmesi Ortadoğu için kritik sonuçlar doğurmuştur. Bunların başında Ortadoğu'da darbe yönetimlerinin işbaşına gelmesini isteyen statükocu kampın özellikle İsrail ve Amerika'daki bazı radikal gruplar tarafından desteklendiği bilinmektedir. Bu lobilerin desteği ile bu kamp Yemen ve Sudan'da bazı bölünmeleri onaylamış gözükmektedirler. Aynı şekilde benzer aktörler Kuzey Irak bağımsızlık referandumuna destek vererek Irak'ı parçalamak istemişlerdir. Suriye'nin kuzey bölgesinin ABD tarafından PKK-PYD ile kontrol edildiğini düşünen ve dolayısı ile Türkiye olmasa da Kuzey Irak'taki petrolün Suriye'nin kuzeyinden dünya piyasalarına aktarabileceğine inanan Mesud Barzani yönetimi referanduma gitmiştir. Bu proje Türkiye, İran ve Bağdat hükümetlerinin ortak tavrıyla engellenmiştir. Bugün de Türkiye'nin kararlı politikaları ve düzenlediği Fırat Kalkanı, Afrin operasyonları ve Fırat'ın doğusunda ABD ile iş birliği halinde yaptığı girişimler, Kuzey Suriye'de PKK merkezli oto-

nom yapı oluşturma projesine engel olmuştur.

Benzer şekilde darbe süreçlerine destek veren bloğun önemli ülkeleri BAE, Suudi Arabistan, Bahreyn ve Mısır'ın 2017 Haziran ayında başlattığı Katar ambargosu da büyük oranda başarısız olmuştur. Körfez'in hacmi küçük ama doğal gazın getirdiği zenginlik ve medya gücüyle etkili ülkesi, diğer bölge krallıklarının/emirliklerinin aksine Arap Baharı süreci ile birlikte gelen demokratikleşme sürecini engellemiş ve hatta Türkiye ile birlikte bu süreci desteklemiştir. El-Cezire başta olmak üzere medya kanallarıyla ve demokratik Arap aydın ve akademisyenlere ve de muhaliflere alan sağlayarak darbeyi destekleyen ülkelerin muhalif yandaki girişimlerini önemli oranda engellemiştir. Bu gelişmelere üzerine BAE ve Suudi Arabistan öncülüğündeki ülkeler 2017 yılında darbe süreçlerine itiraz eden Katar'a hukuksuz ve adil olmayan kuşatma sürecini başlatmıştır. Ancak bu süreçte çok boyutlu diplomasi izleyen ve uluslararası hukuk mekanizmalarını etkin işleten Katar yönetiminin, Türkiye'nin diplomatik, askeri, iktisadi ve lojistik desteğinin önemli katkısı ile söz konusu kuşatma sürecinin olumsuz etkilerini hafiflettiğini söyleyebiliriz. Körfez, temel tehdit olarak tanımlanan İran'a karşı Körfez'in birlikte hareket ettiği algısını zayıflatan bu ambargo süreci Suudi Arabistan'ın da bölgesel imajına zarar vermiştir.

Darbeci rejimleri destekleyen bloğun öncü ülkelerinden BAE ve özellikle Abu Dabi Yönetimi ile bu politikaları destekleyen Suudi Velihaht Prens Muhammed bin Sel-

man (MBS), ABD Başkanı Donald Trump'ın iktidara gelmesiyle bölgede istedikleri politikaları gerçekleştirebileceklerini düşünmelerine rağmen süreç aksi yönde ilerlemiştir. İddia edildiğine göre Suudi Arabistan'da iktidarda kalmak isteyen MBS, bu yönde uluslararası destek alabilmek amacı ile ABD Başkan'ı Trump'a ve damadı ve aynı zamanda danışmanı Jared Kushner'e büyük tavizler vermeyi kabul etmiştir. Bunların başında ABD'ye yapılan ve yapılması muhtemel milyarlarca değer tutarındaki silah alımı vardır. Ayrıca, Körfez ülkelerinin İsrail ile normalleşme sürecini ve çoğunlukla İsrail'in taleplerini meşrulaştıran ve gerçekleştirmeyi amaçlayan "Yüzyılın Anlaşması" (deal of century) desteklemeyi kabul etmişlerdir. Ancak gelen son durumda Trump, İsrail'in isteklerini gerçekleştirse de ortaya çıkan uluslararası tepkiler sonucunda, ne Yüzyılın Anlaşması bugüne kadar tam anlamı ile açıklayabilmiş ne de karşılıklı gizli temaslar olmasına rağmen Körfez ülkeleri ile İsrail arasında açık bir normalleşme süreci başlamıştır. Geçtiğimiz aylarda darbe süreçlerini destekleyen kampın planlarının hem Libya hem de Sudan'da büyük oranda sekteye uğradığı söylenebilir. Libya'da aynı Mısır gibi darbe yaptırmak isteyen bu kamp ve onun küresel destekçileri, Hafter öncülüğünde Libya'nın büyük kısmını kontrol etmelerine rağmen Trablus ve Misrata merkezli demokrasi yanlısı güçleri ve meşru yönetimi devirememişlerdir. Son olarak Fransa'yı da yanlarına alan Hafter güçlerinin bu yıl başlattığı başkent Trablus'u ele geçirme ve meşru yönetimi devirme projesi de başarısız olmuştur. Tür-

kiye'nin de desteklediği Trablus Hükümeti, BM kararları çerçevesinde uzlaşıyla kurulmuş meşru hükümet de bazı bölgeleri Hafter güçlerinden geri almıştır. Tüm Libya'yı ele geçirmede başarısız olan Hafter destekli darbci güçlerin bundan sonraki süreçte ülkeyi doğu-batı olarak bölmeyi amaçlayacağı savunulmaktadır.

Statükocu kamp Sudan'da darbe ile başa gelerek başarısız yönetim sergileyen Ömer el-Beşir'in rejimini devam ettirmesi amacı ile önemli girişimler gerçekleştirirse de el-Beşir rejiminin son bulmasına engel olmamışlardır. Sudan halkının gösterdiği demokratik direnç sonrası başka darbecilerin Sudan'da rejimi tekrar ele almasına mani olunmuş ve askeri elit demokratik güçlerle iktidarı paylaşmak durumunda kalmışlardır. Devam eden yolsuzluk yargılamasında Sudan'ın devrik lideri el-Beşir Suudi Arabistan'dan rüşvet aldığını da itiraf ederek, bölgede darbe rejimlerini destekleyen söz konusu ülkelerin bölgesel siyasetlerini rüşvet, tehdit ve şantajlarla yürüttüğüne açık bir kanıt göstermiştir. Geline süreçte darbeyi destekleyen ülkelerin girişimlerine rağmen, Sudan'da demokratikleşme sürecinin şu an olumlu yönde devam ettiğini ve bu ülkelerin Yemen'deki gibi Sudan'daki gelişmeleri olumsuz yöne dönüştürmede başarısız olduklarını söyleyebiliriz.

Statükocu kamp özellikle Yemen'de ciddi siyasi-askeri sıkıntı içindedir. Husi darbesiyle mücadele için ülkeye geldiklerini söyledikleri halde buradaki demokratik süreci ve yönetimi de sabote etmişlerdir. Yemen halkına uyguladıkları yiyecek

ambargosu ile BM ve Türkiye'den giden insani yardımları bile engellemeleri sonucu, Yemen'de ciddi insani felaket durumu ortaya çıkmıştır. BAE güçleri ve desteklediği milisler, Yemen halkıyla ve meşru yönetimiyle mücadeleye girerek kritik önemdeki liman ve adaları işgal etmeye kalkmıştır. Bunların en çarpıcısı ise Yemen Başbakanı da oradayken Afrika Boynuzunun ucundaki kritik Sukatra Adası'nın BAE güçleri tarafından işgal edilmeye kalkışılması ve bu güçlerin bölgedeki halkın direnci sonucu adadan atılması olmuştur.

“

Suudi Arabistan, Husi darbesini ve dolayısıyla İran'ı durdurma gerekçesiyle girdiği Yemen'de büyük bir yıkıma yol açmış ve beklediği siyasi ve askeri sonuçları elde edememiştir.

”

Yemen'de Suudi Arabistan'ın durumu bugün daha vahimdir. Suudi Arabistan, Husi darbesini ve dolayısıyla İran'ı durdurma gerekçesiyle girdiği Yemen'de büyük bir yıkıma yol açmış ve beklediği siyasi ve askeri sonuçları elde edememiştir. Ayrıca, Cemal Kaşıkçı cinayeti ile Veliaht Prens MBS'in ve Suudi Arabistan'ın prestiji ciddi şekilde sarsılmış ve Yemen'de yaptıkları daha fazla mercek altına alınmaya başlanmıştır. İran ile ABD gerginliğinden fayda bekleyen Suudi Arabistan ve BAE, burada da kendi politikalarına bekledikleri desteği bulamamıştır. Bilakis İran direkt olarak ABD'yi hedef almak yerine bölgede desteklediği silahlı yerel aktörler ve vekilleri aracılığı

ile ABD'nin bölgedeki müttefikleri Suudi Arabistan ve BAE'yi hedef almıştır. İran'ın desteklediği Yemen'deki en önemli yerel aktörlerden Husiler, Suudi şehirlerini istedikleri an bombalayabilmekte ve Körfez'deki saldırılar BAE ticaretini ve şehirlerinin güvenli olduğuna yönelik algıya zarar vermektedir. Bu gelişmeler ve ABD Başkanı Trump'ın İran'a askeri operasyon düzenleme konusunda yeterince samimi olmadığını anlayan BAE, Yemen'den çekileceğini açıklayarak ve İran ile görüşme sürecini başlatarak Suudi Arabistan'ın daha fazla yalnız kalmasına yol açmıştır.

Ortadoğu'nun Batı tarafından işgalini takiben parçalı, otoriter ve başarısız yönetimler ortaya çıkmıştır. Bu yönetimler bir yandan bölgeyi zayıf bırakmışlar, diğer yandan da ancak dış destekle ayakta kalabilmişlerdir. 2011'de ortaya çıkıveren Arap Baharı, bölgeyi demokratikleştireceği, güçlendireceği ve bağımsız hale getireceği için statükocu güçlerin desteklediği darbeler ve iç çatışmalarla büyük oranda engellenmeye çalışılmıştır. Ancak son üç yılda gerçekleşen özellikle Türkiye'nin de aktif şekilde içinde yer aldığı gelişmeler, statükocu kampın zayıflamasına yol açmıştır. Katar ambargosunun başarısızlığı, İsrail ile normalleşme sürecinin etkili olmaması, Libya ve Sudan'da darbecilerin rejimleri ele geçirememesi ve BAE'nin değişen Yemen-İran politikaları gibi gelişmeler bu kampın bölgesel politikalarının başarısızlığı olarak düşünülmelidir. ■

ULUSLARARASI HUKUK PENCERESİNDEN DOĞU AKDENİZ

“

Uluslararası deniz hukuku kurallarına göre, denize kıyısı olan ve kıyıları yan yana ya da karşılıklı olan devletlerin, kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) gibi bazı deniz alanlarında bağımsız hareket edebilmeleri için aralarında deniz yetki alanı sınırlandırma antlaşmaları yapmaları şarttır.

”

Dr. İslam Safa Kaya

*Öğr. Üyesi, Kırıkkale
Üniversitesi Hukuk Fakültesi*

Enerji kaynaklarına sahip olma arzusu, günümüz dünyasında uğruna savaşların yaşandığı stratejik bir hedeftir. Fosil kaynakların başını çektiği enerji dünyasında yaşanan hakimiyet mücadeleleri, 20. yüzyıl sonlarında denizlere taşınmıştır. Bu çerçevede derin deniz sondajlarının ma-

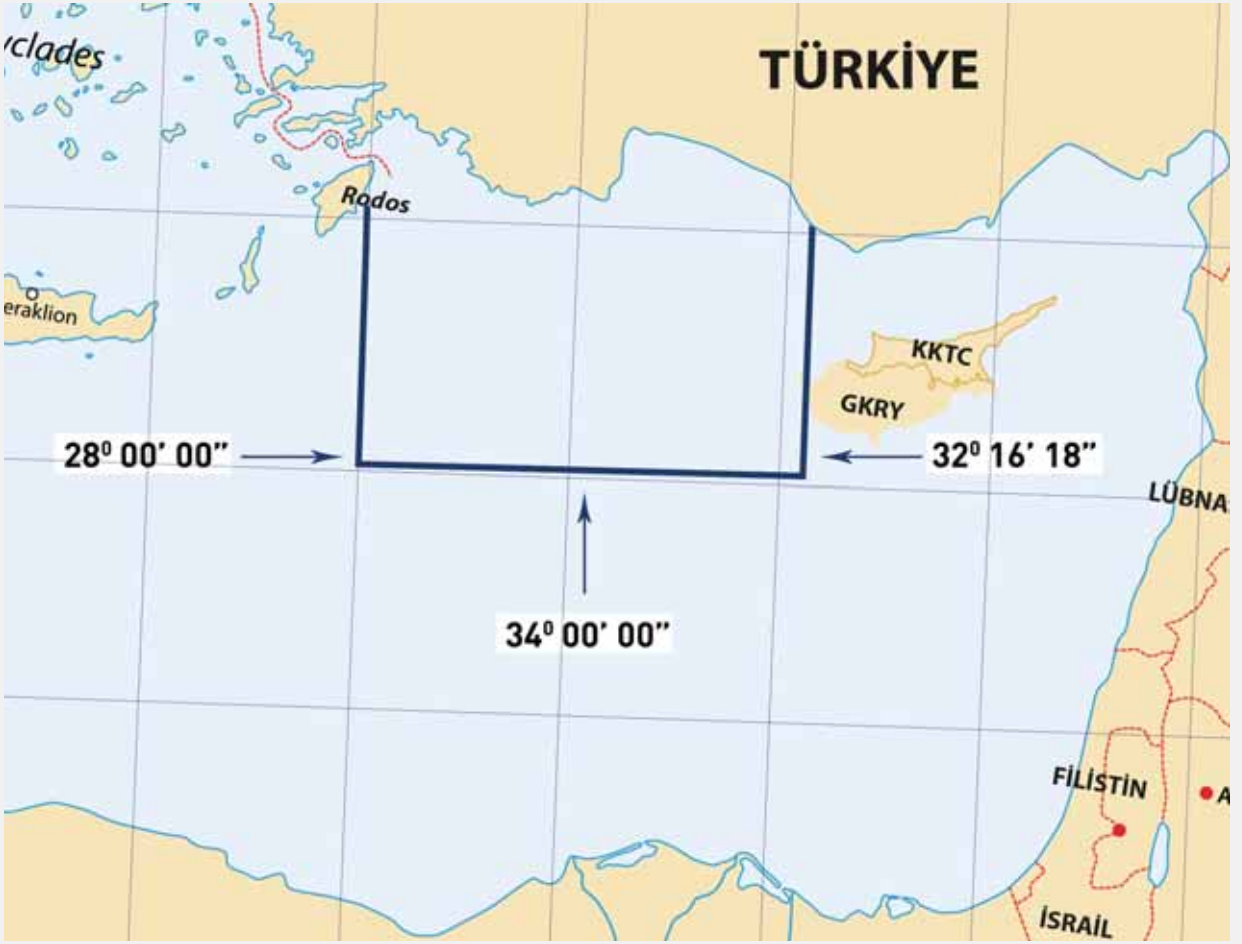
liyetlerinin oldukça yüksek oluşu devletleri korkutmamış, bilakis ortak girişimlerde bulunulmak suretiyle sahada daha da aktif olunmuştur.

Enerji mücadelelerinin son zamanlarda zirve yaptığı bir deniz alanı da Doğu Akdeniz'dir. Bölgeye komşu çok sayıda devletin oluşu, yapılan keşiflerin iştah kabartan düzeylerde olması ve bölgenin bazı çözülememiş siyasi sorunları barındırması, gergin zamanların yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Türkiye

de bölgede aktif bir aktör konumundadır ve bu itibarla mesele, bizleri çok yakından ilgilendirmektedir. Bu çalışmamızda, tüm bu hususlar dairesinde meseleyi uluslararası hukuk penceresinden inceleyerek, sorunu çok boyutlu değerlendirmeye çalışacağız.

Uluslararası deniz hukuku kurallarına göre, denize kıyısı olan ve kıyıları yana yana ya da karşılıklı olan devletlerin, kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) gibi bazı deniz alanlarında

Dışişleri Bakanlığı'nın Kıta Sahanelığı Olarak İlan Ettiğı Alan. Dışişlerince, 28 derece meridyenin batısındaki Türk-Yunan kıta sahanlığı sınırının Akdeniz'e ulaştığı noktaya kadar uzanacağı belirtilmiştir.

bağımsız hareket edebilmeleri için aralarında deniz yetki alanı sınırlandırma antlaşmaları yapmaları şarttır. Türkiye'nin ise bölgede sadece Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile bu yönde yapılmış bir antlaşması vardır. 2000'li yılların başından itibaren Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), bölgede yer alan birçok devletle sınırlandırma antlaşması yaparken maalesef Türkiye, bu konuda pasif kalmıştır. Peki, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki resmi görüşü nedir?

Öncelikle belirtmek gerekir ki Türkiye, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne

(BMDHS) taraf değildir. Ancak bu sözleşme hükümlerinden bazılarına teamül hukuku gereği dayanmaktadır. Yerel mevzuatta kıta sahanlığı veya MEB sınırlarına ilişkin bir belirleme yapılmamıştır. Sadece, karasuları konusunda bir yasal düzenleme vardır. O da 1982 tarih ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu'dur. Bu kanunun verdiği yetki ile Bakanlar Kurulu, Akdeniz'de karasularının genişliğini 12 mil olarak tayin etmiştir.

Türkiye, ilk kez Doğu Akdeniz'le ilgili resmi görüşünü GKRY ile Mısır arasında imzalanan 2003 tarihli sınırlandırma antlaşmasın-

dan hemen sonra 02.03.2004 tarihinde verdiği nota ile ortaya koymuştur. Türkiye, bahsi geçen notada, Doğu Akdeniz'de özellikle 32 16 18 koordinatının batısındaki bölgede *ab initio* ve *ipso facto* (başlangıçtan beri var olan, ilanına gerek olmayan) hakkı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu bölgeye ilişkin sınırlandırma antlaşmalarının bölgeyle coğrafi ilintisi olan devletlerin tamamının bir araya gelmesi ile yapılabileceğini belirten Türkiye, bu sebeple GKRY ile Mısır arasındaki bu antlaşmayı tanımadığını, bunun yanında GKRY'nin adayı tek başına temsil etme yetkisi

olmadığını ve adayla ilgili herhangi bir konuda aslı unsur olan KKTC'nin de taraf olması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde, GKRY ile Lübnan arasında 2007 yılında yapılan sınırlandırma anlaşması sonrasında da 30.01.2007 tarihli açıklamasıyla benzer görüşleri ifade eden Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 05.08.2011 tarihli açıklaması ile de GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğalgaz çalışmalarından endişeli olduklarını, bu tür gayretlerin adadaki barış görüşmelerini de çıkmaza sokacağını ifade etmiştir.

Türkiye'nin bölgede fiili olarak attığı bazı adımlar da yetki alanına ışık tutmuştur. İlk olarak 02.07.1974 tarihinde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) Rodos Adası'nın güneydoğusunda, Enerji Bakanlığı'nca belirlenecek olan arama bölgesinde petrol araması için ruhsat verilmiş, bu şekilde, sözü edilen bölgenin Türkiye'nin karasuları dışında ve kıta

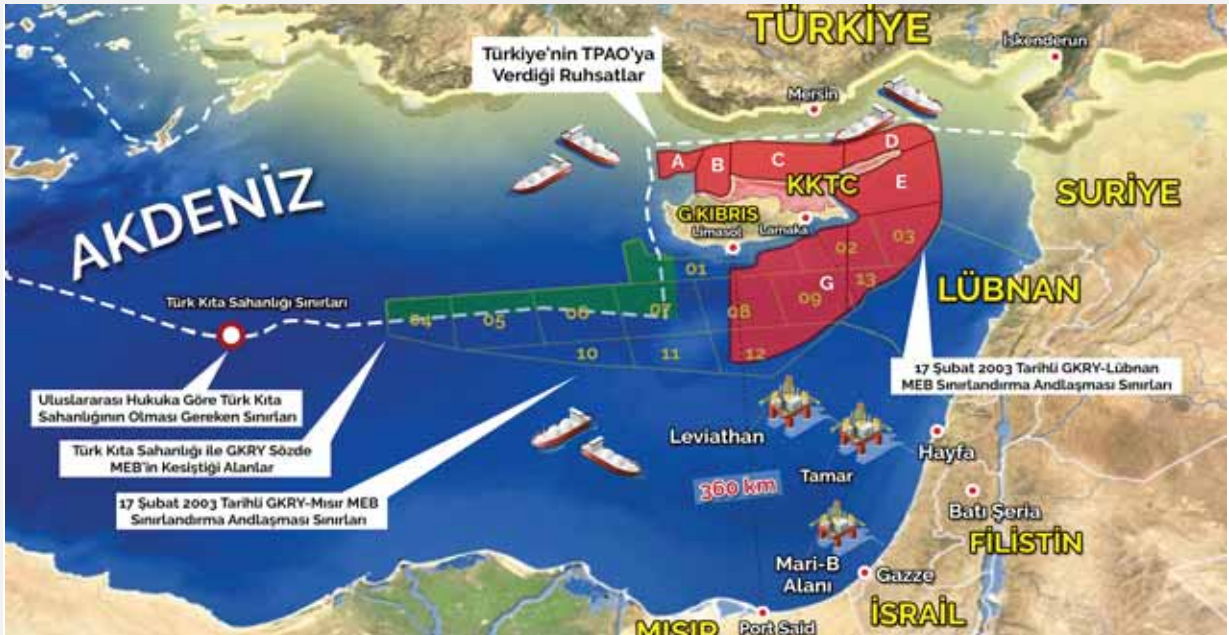
sahanlığı içinde bulunduğunu ifade edilmiştir.

“**Uluslararası deniz hukukunda, deniz yetki alanında sınırlandırma yapılırken uyulması gerekli ilkelerden en önemlisi hakkaniyet ilkesidir. Bu ilke doğrultusunda da sınırlandırmaların “orantılılık” esasına göre yapılması şarttır.**”

Yine 26.03.2003 tarihinde önemli bir başka gelişme yaşanmıştır ve Yunanistan “Türkiye'nin deniz yetki alanları” ifadesini kullanmak suretiyle Meis Adası'nın güneyinde bir araştırma yapmak için Türkiye'den izin istemiş ve bu isteği kabul edilmiştir. Böylece Yunanistan bir nevi sözü edilen bölgenin Türk kıta sahanlığında bulunduğunu ikrar etmiştir.

Türkiye, 09.08.2007 tarihinde ise TPAO'ya dört bölgede daha arama ruhsatı vererek, bu bölgelerin de kıta sahanlığından olduğunu resmen tekrarlan ilan etmiştir. Bu ruhsatlardan birinin kapsadığı bölge, GKRY'nin ilan ettiği parseller ile de çakışmakta, bu yönüyle Türkiye açısından açık bir irade beyanı niteliğinde de olma özelliğini taşımaktadır.

Doğu Akdeniz'in günümüzdeki sorunlu vaziyetine bürünmesi süreci 2003 yılı ile başlamıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi GKRY, bölgedeki birçok devletle bu yıldan itibaren sınırlandırma anlaşmaları akdetmiştir. Buna karşın adanın diğer temsilcisi KKTC, herhangi bir adım atamamıştır. Zira, adanın temsilcisi olarak GKRY tanınmaktadır. Her ne kadar Türkiye tarafından bugüne kadar yetki alanlarını gösteren resmî bir harita yayımlanmamış ise de literatürde var olan haritalardan biri şu şekildedir:

Uluslararası deniz hukukunda, deniz yetki alanında sınırlandırma yapılırken uyulması gerekli ilkelere en önemlisi hakkaniyet ilkesidir. Bu ilke doğrultusunda da sınırlandırmaların “orantılılık” esasına göre yapılması şarttır. Oysa GKRY, bölge devletleri ile yaptığı sınırlandırma antlaşmalarında bu ilkelerle tamamiyle çelişmiştir. GKRY'nin Suriye, İsrail ve Lübnan ile yaptığı antlaşmalara bakıldığında Zafer ve Baf burunlarının kıyı çizgisi olarak esas alındığı ve bu üç devletin GKRY'den 1,8 kat fazla kıyı uzunluğuna sahip olmasına karşın, GKRY ile neredeyse eşit deniz alanlarına sahip olduğu ifade edilebilir. GKRY, Lübnan'ın olması gereken 3957 km, İsrail'in olması gereken 4600 km'lik alanını hukuka aykırı olarak gasp etmiştir.

Mısır ve GKRY arasında yapılan ve daha sonra Mısır Meclisi tarafından iptal edilen sınırlandırma antlaşmasında da durum aynıdır. Burada da kıyı çizgisi olarak Zafer ve Arnauti burunlarının esas alındığı dikkate alınır, GKRY'nin sahip olması gereken deniz alanı, Mısır'ınkinin yarısı kadar olması gerekirken Mısır'dan 21.500 km daha fazla olmuştur.

“

Türkiye'nin ve Kıbrıs adasının asli unsurlarından olan KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki hakları, vazgeçilmez ve devredilemez özellikte haklardır.

”

GKRY'nin bu hukuka aykırı faaliyetleri karşısında Türkiye ve KKTC tarafından elbette her düzeyde girişim yapılmalıdır. Diğer antlaşma yapan devletler de hukuka aykırılık sebebiyle, antlaşmaların iptali amacıyla yargı organlarına müracaat edebilirler. Bu bağlamda, Arnavutluk ile Yunanistan arasında yapılan kıta sahanlığı ve diğer deniz alanları sınırlandırma antlaşmasının, Arnavutluk Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildiği özellikle belirtilmelidir.

Türkiye'nin ve Kıbrıs adasının asli unsurlarından olan KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki hakları, vazgeçilmez ve devredilemez özellikte haklardır. GKRY tarafından ilan edilen MEB alanlarında sadece KKTC değil, aynı zamanda bazı bölgelerde Türkiye de hak sahibidir. KKTC, yabancı devletlerce resmen

tanınmasa da Kıbrıs müzakerelerinde taraf olan, bağımsız bir toprak bütünlüğü, siyasi otoritesi ve nüfusu olan bağımsız bir devlettir. GKRY, KKTC'nin bu pozisyonunu görmezden gelerek MEB alanına ilişkin ölçümünü halen KKTC toprağı olan Karpaz'ı ya da Zafer Burnu'nu esas alarak yapmış olsa da, bağımsız KKTC'nin; Mısır, Suriye, Lübnan ve İsrail ile sınırlandırma antlaşmaları yapması elzemdir. Şu anki bölge siyasi konjonktürü buna müsaade etmese dahi geleceğe dair politikanın bu esaslar daire-sinde şekillenmesi şarttır.

Peki Türkiye'nin masada ileri sürmesi gereken hukukî iddiaları neler olmalıdır? Bu iddiaları şöylece sıralayabiliriz:

1. Sınırlandırmada tek taraflı işlem yapılamaz.
2. Her devletin kendisine ait olan ve başka bir devletin doğal uzantısına tecavüz etmeyen bir kıta sahanlığı olmalıdır.
3. Sınırlandırma, uluslararası deniz hukukunda deniz yetki

alanları sınırlandırmasında temel ilke olan hakkaniyet ilkesine göre gerçekleştirilmelidir.

4. Yine sınırlandırmanın, bir diğer ilke olan "özel şartlar" dikkate alınarak yapılması şarttır.

Netice itibariyle, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yaşanan son gelişmelere bakıldığında Türkiye ve KKTC'nin devre dışı bırakılması suretiyle bazı adımların atılmaya çalışıldığı görülmektedir.

GKRY'nin bölgedeki enerji rezervlerinden KKTC'nin de yararlanabilmesi için KKTC'nin Maraş ve Güzelyurt bölgelerinden toprak talep etmesi, sorunu çözümsüzlüğe götürmektedir. Bilhassa şu sıralarda Mısır-İsrail-Yunanistan üçlüsünün sık sık bir araya gelerek Türkiyesiz Doğu Akdeniz paylaşımı yapmaya odaklandığını tahmin etmek zor değildir. Buna ilaveten bölge ile herhangi fiziksel ya da hukukî bağı olmamasına karşın ABD ve Fransa gibi devletlerin de sürekli açıklamalar yaparak sürece dahil olmaya çalışması, Avrupa

Birliği'nin (AB) Türkiye aleyhinde çeşitli kararlar alması, GKRY'nin Fatih gemisi personelleri aleyhine Avrupa Tutuklama Emri çıkarması gerilimi tırmandırmaktadır. Tüm bu tahrik edici adımlara karşın Türkiye ise bölgedeki aktif pozisyonunu her geçen gün artırmaktadır. Gerek 29 Ekim 2018'de Fatih Sondaj Gemisi'nin Doğu Akdeniz'de sismik faaliyetlere ve sondaja başlaması, gerekse mart ayında yapılan "Mavi Vatan" tatbikatı, hiç şüphesiz ki bölgede Türkiye ve KKTC'siz bir projenin mümkün olmayacağını ilgili devletlere ilan eden girişimlerdir.

Bu yönüyle uluslararası hukuk nezdinde bölgenin önemli aktörü olarak hak sahibi olan Türkiye, şu sıralarda Doğu Akdeniz'de bulunan 3 adet gemisinin faaliyetlerini devam ettirmelidir. Eş zamanlı olarak da bahsettiğimiz uluslararası hukuktan doğan haklarını uluslararası merciler nezdinde daha çok ifade etmeli ve bölgede olası bir hukuka aykırı oldu-bittiye müsaade etmemelidir. ■

DOĞU AKDENİZ ENERJİ DENKLEMİNDE AVRUPA BİRLİĞİ

Doğu Akdeniz’de zengin enerji kaynaklarının tespiti ilk etapta Kıbrıs meselesinin çözümü konusunda olumlu bir beklenti yaratmış olsa da özellikle Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) adadaki Türklerin haklarını göz ardı ederek tek taraflı hareket etmesi sonrasında uyuşmazlığı daha da derinleştirmiştir.

Doç. Dr. Taylan Özgür Kaya

*Necmettin Erbakan Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü*

Doğu Akdeniz bölgesinde zengin hidrokarbon rezervlerinin tespit edilmesi sonrasında gerek bölge ülkeleri gerekse küresel aktörler, bu rezervlerin çıkarılması ve dünya piyasalarına ulaştırılması konusunda çabalara girişmişlerdir. Bu amaçla ilk olarak bölge ülkeleri

münhasır ekonomik bölgeleri (MEB) tespit etme ve daha sonrasında kendi MEB alanlarında doğal gaz arama çalışmalarına başlamışlardır. Doğu Akdeniz’de zengin enerji kaynaklarının tespiti ilk etapta Kıbrıs meselesinin çözümü konusunda olumlu bir beklenti yaratmış olsa da özellikle Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) adadaki Türklerin haklarını göz ardı ederek tek taraflı hareket etmesi uyuşmazlığı daha da derinleştirmiştir. GKRY’nin adanın tek temsilcisi olarak diğer kıyıdaş ülkeler olan Mısır, Lübnan, Suriye ve İsrail ile MEB anlaşmaları imzalaması ve bu alanlarda küresel petrol şirketlerine ruhsatlar vermeye başlaması, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) tepkisini çekmiştir. Rum Yönetimi’nin bu tek taraflı adımlarının adadaki Türklerin haklarının ihlali olduğunu ileri süren Türkiye, konuyu Birleşmiş Milletler (BM) gündemine taşımış ve kendi MEB alanlarını BM nezdinde onay-

latarak bu alanlarda Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na (TPAO) arama ruhsatı vermiştir.

Bu noktada GKRY’nin MEB olarak ilan ettiği bazı parsellerin bir bölümü ile Türkiye’nin TPAO’ya ruhsat verdiği parsellerin çakışması bölgedeki gerginliği artırmıştır. Özellikle 2018 başlarında GKRY’nin ruhsat verdiği İtalyan ENI şirketine ait sondaj gemisine Türk savaş gemilerinin Kıbrıs açıklarında engel olması bölgedeki gerilimi tırmandırmıştır. Rum Yö-

netimi'nin bu adımlarına karşılık Türkiye'nin önce Barbaros Hayrettin Paşa Sismik Arama Gemisi'ni ve daha sonra Fatih ve Yavuz Sondaj Gemisi'ni Doğu Akdeniz'e sondaj faaliyetleri amacı ile göndermesi başta Rum Yönetimi ve Yunanistan olmak üzere Avrupa Birliği (AB) üyesi devletlerin sert tepkisine neden olmuştur.

Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'a ek olarak Doğu Akdeniz'de GKRY'nin verdiği ruhsatlar ile faaliyet gösteren İtalya ve Fransa gibi AB üyesi devletler de Türkiye'nin

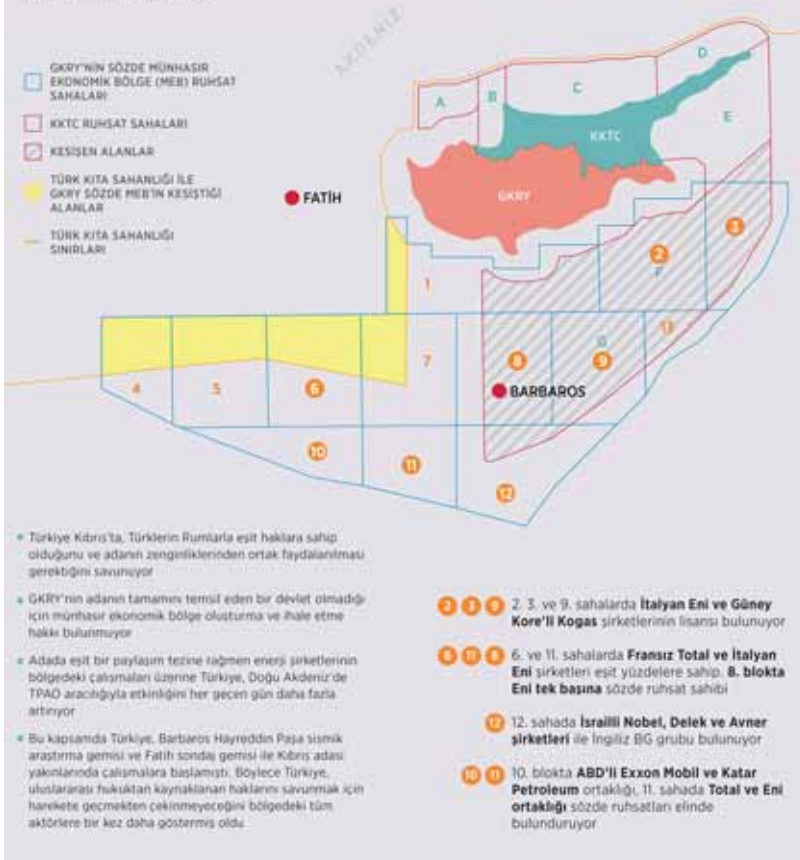
bölgedeki faaliyetlerinden rahatsızlık duyduklarını belirtmektedirler. Hatta Türkiye'nin 2018'de İtalyan ENI şirketine ait gemiye yönelik benzer engelleme girişimlerine karşı 2019 Mayıs ayında Rum Yönetimi ve Fransa savunma bakanları bir araya gelerek Güney Kıbrıs Mari'de bulunan Vangelos Florakis deniz üssünün geliştirilmesi ve Fransız savaş gemileri tarafından kullanımını öngören savunma iş birliği anlaşması imzalamışlardır. Bunun dışında AB'nin Akdeniz'e kıyası olan üyelerinden

oluşan ve MED7 olarak adlandırılan Malta, Kıbrıs Rum Yönetimi, Fransa, İtalya, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'dan oluşan grubun liderleri 2019 Haziran ayında Malta'nın başkenti Valetta'da gerçekleştirdikleri zirve sonrasında yayınladıkları ortak bildiriye Rum Kesimi ile tam dayanışma içinde olduklarını vurgulamışlardır. Ayrıca bu ülkeler, Türkiye'nin uluslararası hukuk ve iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde yükümlülüklerini yerine getirerek GKRY'nin MEB alanlarında "yasa dışı sondaj faaliyet-

Doğu Akdeniz'de enerji denklemi

Son yıllarda Türkiye, İsrail, Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Güney Kıbrıs Rum Kesimi (GKRY) ve Yunanistan ile uluslararası aktörlerin Doğu Akdeniz'de yürüttüğü hidrokarbon arama faaliyetleri bölgede suların yeniden ısınmasına yol açıyor

- Türkiye Kıbrıs'ta, Türklerin Rumlarla eşit haklara sahip olduğunu ve adanın zenginliklerinden ortak faydalanması gerektiğini savunuyor
- GKRY'nin adanın tamamını temsil eden bir devlet olmadığı için mühürşür ekonomik bölge oluşturma ve ihale etme hakkı bulunmuyor
- Adada eşit bir paylaşım teziye rağmen enerji şirketlerinin bölgedeki çalışmalarına üzerine Türkiye, Doğu Akdeniz'de TPAO aracılığıyla etkinliğini her geçen gün daha fazla artırıyor
- Bu kapsamda Türkiye, Barbaros Hayreddin Paşa sismik araştırma gemisi ve Fatih sondaj gemisi ile Kıbrıs adası yakınlarda çalışmalarına başlamıştı. Böylece Türkiye, uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını savunmak için harekete geçmekten çekinmeyeceğini bölgedeki tüm aktörlere bir kez daha göstermiş oldu.

lerini” sonlandırması gerektiğini ve aksi durumda da AB'nin gereken önlemleri alacağını ifade etmişlerdir.

AB'nin Dışişleri ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi ve Komisyon Başkan Yardımcısı Federica Mogherini, 2019 Mayıs ayında Türkiye'nin Rum Yönetimi'nin MEB alanı olarak ilan ettiği alanlardaki sondaj çalışmalarına karşı AB'nin Kıbrıs Rum Yönetimi ile tam bir dayanışma içinde olduğunu vurgula-

mıştır. Ayrıca Mogherini, Türkiye'ye derhal Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini durdurması ve Rum Kesimi'nin MEB konusundaki egemenlik haklarına saygı duymasına çağırısında bulunmuştur. 20 Haziran 2019'da gerçekleşen Avrupa Konseyi (AK) liderler zirvesinde AB üyesi devletlerin liderleri Mogherini ile benzer ifadelerle GKRY ile tam bir dayanışma içinde olduklarını vurgulamışlardır. Aksi takdirde AB'nin gereken adımları atacağını ifade eden AB ülkelerinin liderleri, Türkiye'ye karşı olası yap-

tırımları uygulama durumundan bahsetmişlerdir.

Bu dönemde özellikle GKRY ve Yunanistan'ın baskısı sonrasında 2019 Temmuz'da gerçekleştirilen AB Dış İlişkiler Konseyi toplantısında üye devlet Dışişleri Bakanları Türkiye'ye yaptırım uygulama kararı almıştır. Bu kapsamda toplantıda Türkiye ile ekonomi ve ticari ilişkilere ilişkin kurumsal ve üst düzey siyasi diyalogun ve Kapsamlı Hava Taşımacılık Anlaşması müzakerelerinin askıya alınması ve Türkiye'nin 2020'ye kadar AB'den alması öngörülen katılım öncesi mali fonlarda €145.8 milyon kesintiye gidilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Avrupa Yatırım Bankası'na Türkiye'ye yönelik kredilerini tekrar gözden geçirmesi çağırısı yapılmıştır. Bu yaptırım karar metninde üye ülke Dışişleri Bakanları bir kez daha Türkiye'ye Rum Kesimi'nin egemenlik haklarını ihlal eden eylemlerden kaçınma, iyi komşuluk ilişkilerine uygun hareket etme ve uluslararası hukuk uyarınca “Kıbrıs'ın egemenliğine ve egemenlik haklarına saygı göstermesi” çağrısında bulunmuştur.

AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olan bu yaptırım kararının arka planında GKRY'nin Türkiye'ye karşı bir yaptırım kararı alınmadığı takdirde AB'nin Batı Balkanlara yönelik genişleme sürecine engel olma tehdidinin etkili olduğu söylenebilir.

Metinde ayrıca Dışişleri Bakanları, GKRY'nin Türkiye ile MEB ve kıta sahanlığının belirlenmesi konularında iyi niyet, uluslararası hukuka saygı ve iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde müzakere ve diyalog başlatma önerisine tam destek verdiklerini açıklamışlardır. Türkiye, bu karara çok sert tepki göstermiş ve AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler daha da gerilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın bu karara karşı yayınladığı 206 No'lu açıklamada bu kararın Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon faaliyetlerini sürdürme yönündeki kararlılığını hiçbir şekilde etkilemeyeceği vurgulandıktan sonra, Kıbrıs Türk halkının adadaki enerji kaynakları üzerindeki haklarına bu kararda hiç değinilmemesinin AB'nin Kıbrıs konusundaki önyargılı ve taraflı tutumunu gözler önüne serdiği vurgulanmıştır. Bu kararın Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'de kendi çıkarlarını hayata geçirmek için Birlik üyeliklerini nasıl suistimal ettiklerini açık bir şekilde gösterdiği belirtilmiştir. Bu açıklamada Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinin esas amacının Türkiye'nin kendi kıta sahanlığındaki haklarının korunması ve Kıbrıs'ın ortak sahibi olan Kıbrıs Türkleri'nin adanın kaynakları üzerindeki eşit haklarının garanti altına alınması olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Birliğin Türkiye'yi MEB ve kıta sahanlığı konularında GKRY ile müzakere masasına çağırmasına karşılık Türkiye, Kıbrıs meselesine nihai çözüm bulunmadan Rum Kesimi ile müzakere masasına oturmayacağını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye, Rum Kesimi'nin esas muhatabının Ada'da kendileri ile eşit

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Başbakanı Ersin Tatar

haklara sahip olan KKTC olduğunu vurgulamıştır. Türkiye ayrıca AB'nin böyle etkisiz, gerçeklikten kopuk ve yapıcı olmayan yaptırım kararı almak yerine adadaki iki tarafı hidrokarbon kaynakları konusunda müzakere masasına oturmaya teşvik etmesinin daha rasyonel bir seçim olacağına dikkat çekmiştir.

“

AB'nin Yunanistan'ın şantajına boyun eğerek sınır sorunlarını çözememiş Kıbrıs Rum kesimini bütün adayı temsilen 2004 yılında üyeliğe kabul etmesi, Kıbrıs uyuşmazlığının çözümsüzlüğe sürüklenmesine yol açtığı gibi Kıbrıs meselesi Birliğin Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmesinin önündeki en önemli engellerden biri haline dönüşmüştür.

”

AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olan bu yaptırım kararının arka planında GKRY'nin Türkiye'ye karşı bir yaptırım kararı alınmadığı takdirde AB'nin Batı Balkanlara yönelik genişleme sürecine engel olma tehdidinin etkili olduğu söylenebilir. Rum Yönetimi'nin bu tehdidi, 1990'lı yıllarda Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik AB'nin genişleme dalgasına bütün adayı temsilen GKRY'nin dahil edilmemesi durumunda Yunanistan'ın bu genişlemeye engel olma tehdidine benzetilebilir. Nasıl ki Yunanistan 1981 yılındaki üyeliğinden sonra AB üyeliğini Türkiye'ye karşı bir silah olarak kullandıysa GKRY de 2004 yılından bu yana AB üyeliğini Türkiye'ye karşı silah olarak kullanmaktadır. Bunun son örneği de bu yaptırım kararı ile açık bir şekilde görülmektedir.

AB'nin Yunanistan'ın şantajına boyun eğerek sınır sorunlarını çözememiş Kıbrıs Rum Kesimi'ni bütün adayı temsilen 2004 yılında üyeliğe kabul etmesi, Kıbrıs uyuş-

mazlığının çözümsüzlüğe sürüklenmesine yol açtığı gibi Kıbrıs meselesi Birliğin, Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmesinin önündeki en önemli engellerden biri haline dönüşmüştür. Bunun ilk göstergesi olarak da GKRY'nin baskısı ile 11 Aralık 2006'da AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nin aldığı kararla Ankara Anlaşması Ek Protokolü'nün Türkiye tarafından yeterince uygulanmadığı gerekçesiyle Türkiye ile yürütülen katılım müzakereleri 8 fasılda askıya alınmış ve bu fasılların açılması için Kıbrıs temel kriter olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Ankara Anlaşması Ek Protokolü kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde hiçbir faslın kapatılmaması kararlaştırılmıştır. Bu ka-

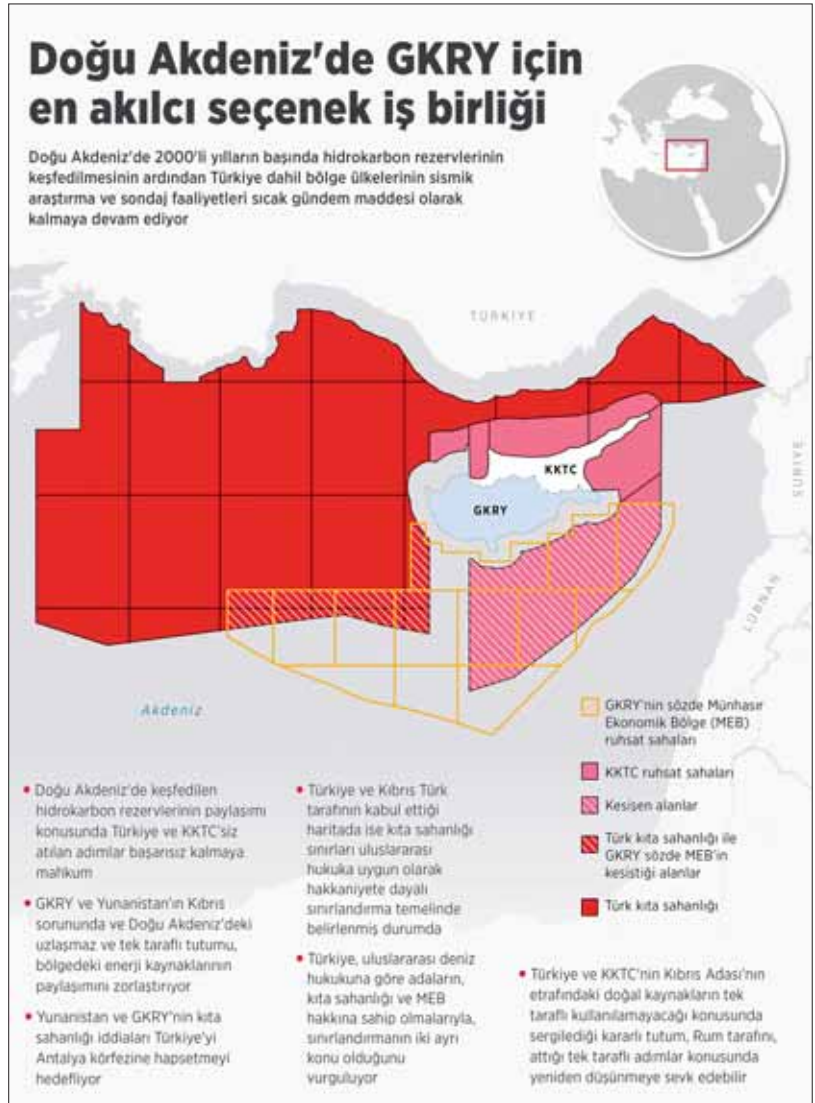
rarın arkasındaki asıl neden Rum Kesimi'nin, Türkiye'yi liman ve havaalanlarını GKRY'nin uçak ve gemilerine açmaya zorlamak istemesidir. Türkiye ise buna karşılık KKTC'ye uygulanan izolasyonun gevşetilerek Avrupa'nın KKTC limanları ile ticaret yapmasını ve Ercan Havaalanı'nın dünyaya açılması gerektiğini vurgulamıştır. GKRY ayrıca 2009 yılında 6 fasılda daha müzakerelerin askıya alınmasını talep etmiş ve diğer üye devletlerden destek bulamayınca bu fasıllarda müzakerelerin açılmasını tek taraflı olarak veto etmiştir. Görüldüğü gibi 2004 yılındaki üyeliği sonrası süreçte GKRY, Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz anlamda etkileyen bir unsur haline gelmiştir.

“
AB açısından en iyi tercih GKRY'nin tezlerini koşulsuz şekilde desteklemek yerine adadaki her iki tarafı sorunun çözümü için müzakere masasına oturmaya teşvik etmek olmalıdır.
 ”

AB'nin bu yaptırım kararına rağmen AB içinde bu karara temkinli yaklaşan aktörler de bulunmaktadır. Özellikle İspanya Dışişleri Bakanı ve AB'nin müstakbel Dışişleri ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi ve Komisyon Başkan Yardımcısı Josep

Borrell'in AB'nin diğer üyelerine yönelik yaptığı uyarı bu açıdan önemlidir. Borrell, Avrupa'nın GKRY'nin yanında olduğu ve uluslararası hukuka saygıdan yana olduğunu vurguladıktan sonra bu konunun bir uluslararası hukuk meselesi olduğunu ve AB üyesi devletlerin Türkiye'ye yönelik yaptırım konusunu bir kez daha gözden geçirmeleri gerektiğini belirtmiştir. Yaptırımların bir kez uygulandıktan sonra caydırıcılığını yitirdiğini hatırlatan Borrell, sorunun yaptırımlarla değil müzakere yoluyla çözülmesi ve bu nedenle Türkiye ve GKRY arasında müzakerelerin başlaması için iki tarafın teşvik edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Borrell'in bu konudaki tespiti doğru çıkmış ve yaptırımlar Türkiye üzerinde caydırıcı bir etki yapmadığı gibi Türkiye-AB hattındaki gerilimi daha da artırmıştır. Her ne kadar AB, Türkiye'nin "GKRY'ne ait MEB alanlarında" sondaj faaliyetlerini sürdürmesi halinde yeni yaptırımların söz konusu olabileceğini vurgulamış olsa da AB'nin özellikle göç ve güvenlik ile ilgili konularda Türkiye'nin iş birliğine ihtiyaç duyduğu göz önüne alınırsa daha sert yaptırımlar pek olası gözükmemektedir. Bu çerçevede AB'nin erken dönemde aldığı yaptırım kararını Batı Balkanlar genişlemesini veto etme tehdidinde bulunan GKRY'ni memnun etme yönünde atılmış adım olarak değerlendirmek mümkün gözükmemektedir.

Bu süreçte, AB açısından en iyi tercih GKRY'nin tezlerini koşulsuz şekilde desteklemek yerine adadaki her iki tarafı sorunun çözümü için müzakere masasına oturmaya teşvik etmek olmalıdır. İspanya Dış-

işleri Bakanı Borrell'in de doğru bir şekilde altını çizdiği gibi AB için doğru tercih yaptırım değil diplomasi ve müzakere olmalıdır. Özellikle bölgeden çıkarılacak enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında en ekonomik yolun Türkiye'den geçtiği gerçeği Doğu Akdeniz'deki enerji denkleminde AB açısından Türkiye'nin stratejik önemini bir kat daha artırmaktadır. Açık bir şekilde görülmektedir ki AB'nin uyguladığı yaptırım siyaseti, Türkiye'nin bu konudaki kararlılığında en ufak bir kayba neden ol-

madığı gibi bölgedeki gerginliği artırmaktadır. Bu açıdan AB, adadaki Türklerin de enerji kaynakları üzerindeki haklarını güvence altına alacak kapsamlı ve hakkaniyetli bir paylaşım anlaşması için tarafları teşvik etmelidir. Böyle bir anlaşma, Kıbrıs sorununun nihai çözümü yönünde olumlu bir katkı yapacağı gibi Doğu Akdeniz'de gerginliği azaltacak ve bölgenin uzun vadede istikrarsızlık kaynağı değil barış, istikrar ve refah denizi haline gelmesine katkıda bulunacaktır. ■

DOĞU AKDENİZ'DE YALNIZ GÜÇ TÜRKİYE

“

Doğu Akdeniz’de enerji mücadelesi, tüm sıcaklığı ile devam etmektedir. Bölgesel denklemlerin ötesine geçerek küresel mücadeleye dönüşen bu meselede Türkiye’nin yalnız kalma durumunun irdelenmesi önem arz etmektedir. Zira, bölgede atılan adımların odağında, Türkiye’yi yalnız bırakma motivasyonu ön plana çıkmaktadır.

”

Dr. Recep Yorulmaz

*Ekonomi Çalışmaları
Direktörü, ORSAM*

Tüm çabalara rağmen Türkiye, Doğu Akdeniz’de mücadelesini her alanda sürdürmeye devam etmektedir. Bu kapsamda Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) olarak ilan ettiği alanlarda sondaj ve arama çalışmalarına üç gemisiyle birlikte başlayan Türkiye, bölgede gözdağı niteliğinde olan üçüncü ülkelerin ortak askeri tatbikatlarına kendi kapsamlı askeri tatbikatı ile karşılık vermiştir.

En başından itibaren tek taraflı aldığı ruhsatlandırma kararları ile mevcut gerginlikleri tırmandıran Kıbrıs Rum tarafı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) son dönemde yaptığı ortak komisyon teklifini de reddetmiş ve bölgede anlaşmaya yanaşmayan taraf olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Bununla yetinmeyen Rum tarafı, Türkiye’nin kıta sahanlığında bulunan 6. ve 7. blokta aralık ayında sondaja başlayacağını duyurmuştur. Bu duyurunun yaklaşık bir hafta öncesinde Fransız Total ve İtalyan Eni şirketlerinin 7. blokta arama ve sondaj çalışması için masaya oturdukları açıklanmıştı. Fransız ve İtalyan konsorsiyumu 2019 Aralık ayından başlayarak 2020 yılı sonuna kadar 6,7 ve 10. bloklarda 4 sondaj yapacaklarını açıkladılar. Ancak, bahse konu olan 6. ve 7. bloklar Türkiye’nin kıta sahanlığında yer almaktadır. Bu açıklamaların bölgede devam eden gerginliği körükleyeceği açıktır. Nitekim, bu açıklamaları takiben, Yunan Dışişleri Bakan Vekili Miltiadis Varviciotis, Türkiye’nin

sondaj faaliyetlerinin Yunanistan'ın egemenlik haklarına saldırı olduğunu beyan edip kışkırtıcı açıklamalara devam etmiştir.

İzleyen süreçte Türkiye'den çok anlamlı bir hamle gelmiştir. Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Ge-

nel Kurmay Başkanı Yaşar Güler ve Kuvvet Komutanları, Kıbrıs Türklerinin 1964 Erenköy direnişinin 55. Yıl dönümü törenlerine katılmak üzere KKTC'ye gitmiştir. Burada bulunan kolordu seviyesindeki Kıbrıs Barış Kuvvetleri'ni denetleyen heyet; KKTC Başbakanı

Ersin Tatar ile görüşmenin ardından ortak açıklama düzenlemişlerdir. Hulusi Akar, ziyaret sırasında Türkiye'nin adadaki garantörlüğüne özellikle vurgu yapmıştır. KKTC Başbakanı Tatar da, Rum tarafı ile olası müzakerelerin bir oldubittiye mahal verip bölgede

Türkiye'nin garantörlüğünü tehlikeye sokacak bir mecrada olmayacağını belirtmiştir. KKTC ziyareti sırasında yaptığı açıklamalarda, müzakerelerde Türkiye'nin garantörlüğünü kaldırıp Türk askerinin Ada'dan ayrılmasını talep eden Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'ı uyan Akar, bu konudaki kararlılıklarını dile getirmiştir. Bu açıklamaların 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından bu yana kapalı tutulan Türk Silahlı Kuvvetleri denetimindeki Maraş şehrinde yapılması da ayrı bir mesaj içermektedir. Türkiye ayrıca bu hamle ile, bölgeye verdiği önemi ve ciddiyetini tüm dünyaya göstermiştir.

Bölgenin Önemi

Türkiye, enerji kaynaklarının geçiş hatları üzerinde yer alan stratejik coğrafi avantajını kullanarak enerji

güvenliği noktasında merkez haline gelebilme potansiyeline sahip bir ülke konumundadır. Yürütülecek başarılı bir enerji diplomasisi, Türkiye'nin bu konumdan istifade etmesini sağlayarak ülkeyi enerji ve ticaret üssüne dönüştürme potansiyeline sahip gözükmektedir.

“

Doğu Akdeniz bölgesindeki denklemlerin dışında tutulmaya çalışılan Türkiye, hem enerji güvenliği noktasında stratejik konumunu hem de kıta sahanlığı bakımından bölgedeki en önemli aktörlerden olduğunu kanıtlayacak araçları etkin şekilde kullanmalıdır.

”

Avrupa doğal gaz piyasasının üçte birinden fazlasına sahip olan Rusya'nın tekel pozisyonunun getirdiği rahatsızlık bölge ülkelerini alternatif enerji merkezleri gibi belirli amaç doğrultusunda bir araya getirebilme ihtimalini barındırmaktadır. Ancak, şu ana kadar Doğu Akdeniz bölgesindeki denklemlerin dışında tutulmaya çalışılan Türkiye, hem enerji güvenliği noktasında stratejik konumunu hem de kıta sahanlığı bakımından bölgedeki en önemli aktörlerden olduğunu kanıtlayacak araçları etkin şekilde kullanmalıdır.

Nitekim son dönemde Türkiye, enerjide dışa bağımlılığı azaltma, bölgede enerji ticaret merkezi olma ve kaynakların transferini sağlama konularında kendisine bir hedef belirlemiş gözükmektedir. Enerjide ticaret merkezi olma hedefine ulaş-

mak için kendi güvenliğini korurken diğer taraftan bölgedeki kaynakların arz güvenliği noktasında önemli adımlar atmaktadır. Rusya, İran, Azerbaycan ve Irak'taki enerji kaynakları Türkiye üzerinden dünya piyasalarına aktarılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye hali hazırda, bölgesinde bir enerji transit merkezi konumundadır.

Öte yandan, bölgede tek taraflı hamlelerin ortaya çıkmasının temel sebebi Türkiye'yi enerji denkleminde saf dışı bırakma isteğidir. Türkiye ise bu konuda planlanan East-Med gibi projelerin yüksek maliyetleri ön plana çıkararak ve coğrafi konumunun verdiği avantajı da kullanarak bölgedeki önemli aktörlerden biri olduğunu savunmaktadır. Türkiye, Antalya ve Mersin'de Fatih Sondaj Gemisi ile başlattığı faaliyetlerin ardından Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis sismik arama gemilerini de bölgede arama faaliyetlerine dahil ederek kendisinin de bölgede göz ardı edilemeyecek aktör olduğunu kanıtlamaktadır. Bölgedeki hidrokarbon kaynaklarına ulaşabilmek Türkiye için hem enerji bağımlılığını azaltma hem de enerji transferinde bir numaralı ticaret merkezi olma hedefleri açısından önemlidir.

Bölgedeki Küresel Denklemler

Yakın dönemde Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervleri, bölgesel dinamiklerin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Değişen dinamikler, enerji rekabetinin ve ihtilafli konuların giderek artmasına ve var olan krizlerin daha da derinleşmesine sebep olmuştur.

Keşfedilen hidrokarbon rezervleri ile enerji ticaretinde ihracatçı olmak isteyen bölge ülkeleri arasındaki rekabet ve deniz yetki alanlarının belirlenmesi ve çıkarılacak rezervlerin hangi güzergahtan geçerek satışının yapılacağı konusundaki anlaşmazlıklar buradaki krizi derinleştiren başlıca konulardır. Dahası enerji talep piyasasında en yüksek paya sahip olan Avrupa ülkelerinin enerji ithalat bağımlılığında Rusya, Cezayir ve Nijerya'ya alternatif olarak yeni pazar arayışlarına girmesi de meseleyi içinden çıkılmaz hale dönüştürmektedir.

Söz konusu rezerv kaynağının miktarının büyük olması bu ölçekte bir karmaşayı açıklayacak en büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tahmini rakamlara göre 122 trilyon metre küp hidrokarbon rezervinin olduğu açıklanan bölgede, rezerv payı yüksek ve pazar avantajına sahip herhangi bir aktör için paha biçilemez bir kazanım söz konusu olacaktır. Dolayısıyla, bu büyüklükte bir kaynak bölgede çoğunlukla enerji ithalatçısı konumunda olan aktörlerin iştahını kabartmaktadır. MEB'in getirdiği anlaşmazlıklar çeşitli ittifaklar doğurmuş, bu ittifaklar neticesinde Türkiye'yi dışarıda bırakan East-Med ve Vasilikos gibi projeler gündeme gelmiştir. Ancak bu projelerin hem maliyetleri hem de Türkiye'nin hak iddiasında bulunduğu alanlardan geçiyor olmaları projelerin gerçekleşme ihtimalini azaltmaktadır. Tüm bu anlaşmazlıklar,

bölgede süregelen Türk-Yunan uyuşmazlığı, Kıbrıs meselesi, Filistin sorunu ve hatta Suriye iç savaşı gibi mevcut krizleri de etkileyici etki yaratmaktadır.

“

Bölgedeki aktörlerin çok uluslu şirketler ve örgütlerle yaptıkları ruhsatlandırma anlaşmaları olayı daha karmaşık satranç oyununa çevirmiş durumdadır. Bölge dışı aktörlerin bulunan kaynaklara ilgisinin çeşitli nedenleri mevcuttur. Avrupa ülkelerinin en büyük motivasyonu, enerji talep yoğunluklu yapılarını azaltmanın yanında Rusya'ya olan enerji bağımlılıklarını minimuma indirmektedir.

”

Bu açıdan bakıldığında, yalnızca bölge ülkeleri değil, aynı zamanda ABD ve Fransa gibi ülkeler de enerji mücadelesinin tarafı haline gelmiştir. Bölgedeki aktörlerin çok uluslu şirketler ve örgütlerle yaptıkları ruhsatlandırma anlaşmaları olayı daha karmaşık satranç oyununa çevirmiş durumdadır. Bölge dışı aktörlerin bulunan kaynaklara ilgisinin çeşitli nedenleri mevcuttur. Avrupa ülkelerinin en büyük motivasyonu, enerji talep yoğunluklu yapılarını azaltmanın yanında Rusya'ya olan enerji bağımlılıklarını minimuma indirmektedir. Böylece siyaseten de üzerlerindeki Rus baskısını kırmayı planlamaktadırlar. Yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda kurulan denklemlerin sonucu olarak, bölgede uluslararası hukuk normları ışığında

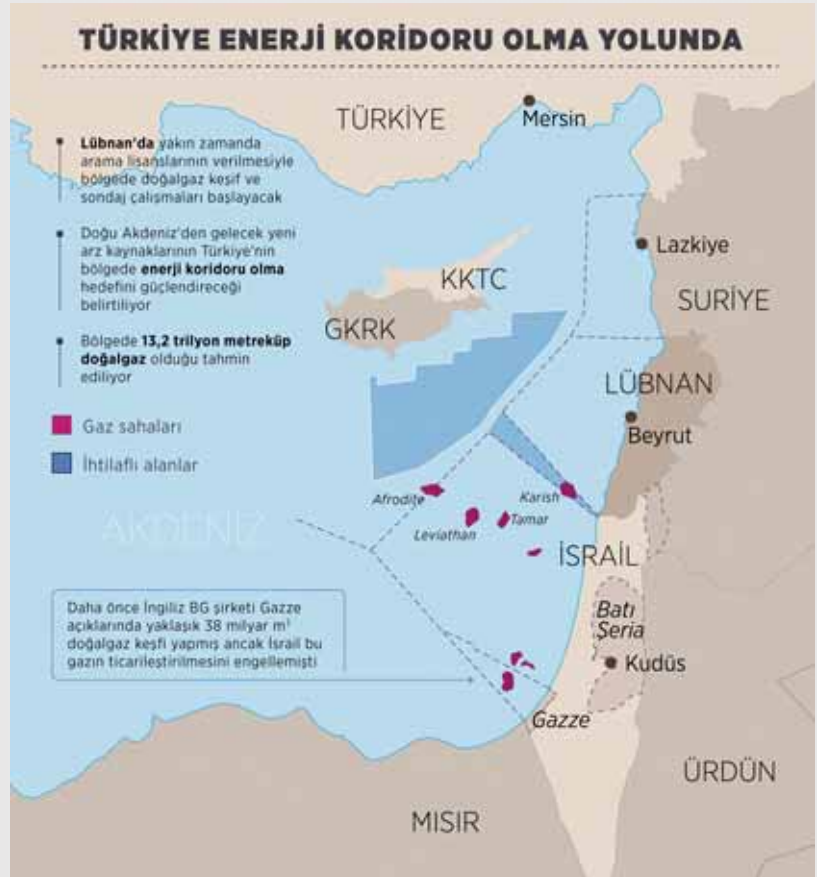
çözüm arayışları yerine askeri güç destekli savaş diplomasisinin hâkim olduğu görülmektedir. Böylece, Doğu Akdeniz, deniz alanlarına yönelik hibrit mücadelenin yaşandığı bir coğrafya konumuna gelmiştir.

Böyle bir ortamda, bölgedeki askeri ve ekonomik faaliyetlerini yoğunlaştıran Türkiye'ye karşı, tutumunu sertleştiren bölge ülkelerinin yanı sıra bölge ile doğrudan bağlantısı bulunmayan AB'nin tavrı dikkat çekici olmuştur. Yayınladığı son bildirme ile AB, "Türkiye'ye sağladığı katılım öncesi fonlarda kesinti yapılmasına, Avrupa Yatırım Bankası'nın Türkiye'deki kredi faaliyetlerinin gözden geçirilmesine, Türkiye ile AB arasında devam

eden havacılık anlaşması müzakerelerinin askıya alınmasına ve Ortaklık Konseyi ile üst düzey diyalog toplantılarına bir süreliğine ara verilmesine' karar verildiğini açıklamıştır. Bildiride, Türkiye'nin arama faaliyetlerine devam etmesi halinde hedef odaklı tedbirlere başvuracaklarına da yer verilmiştir. Ancak, bu yaptırımların etkisinin siyasi olmaktan öteye gitmeyeceği yönünde genel kanaat hakimdir. Zira, söz konusu kısıtli yaptırım maddelerinin caydırıcı etkisinin olmayacağı öngörülmektedir.

Potansiyel İşbirlikleri

Bölgedeki gelişmelerden görüldüğü üzere, sadece Türkiye değil aynı zamanda Rusya da bölgedeki denklemlerde yalnız kalmış durum-

dadır. Özellikle, AB ülkelerinin en büyük motivasyonlarının, Rusya'ya olan enerji bağımlılıklarından kurtulmak olduğu düşünüldüğünde; bölgede denklem dışı bırakılmış aktörlerin birlikte hareket etmeye yönelmesi yeni stratejik hamle olarak görülmektedir. Son dönemde, AB'nin Türkiye'ye karşı açıkladığı yaptırım kararlarının ardından, Rusya ve Çin'in, AB'nin tek taraflı kısıtli yaptırımlarını desteklemediklerini açıklamaları bu düzlemde ele alınabilecektir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki mücadelesinin Rusya ve Çin tarafından desteklenmesi oldukça önemlidir. Türkiye bu alanda başarılı bir diplomasi gerçekleştirmiş ve iki önemli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyesini yanına almayı başarmıştır. Bu durum Rusya açısından da karşı hamle olarak okunabilecektir. Bölgede, Suriye meselesinde olduğu gibi, Türkiye ile hareket etmek Rusya açısından doğru strateji olarak okunmaktadır.

“

Yeni dönemde farklı stratejik hamleler geliştiren Türkiye, hak iddia ettiği alanlarda belirlediği uluslararası şirketler ile doğalgazın çıkarılması, alt yapı çalışmaları, işlenmesi, dağıtılması ve piyasa oluşturulması gibi konularda anlaşmalar yapma kararı almıştır.

”

Türkiye, şimdiye kadar tek taraflı olarak çeşitli şirketlere ruhsatlandırma anlaşmaları yapan bölge ülkelerine karşı tek başına yaptığı

hamleler ile karşılık vermiştir. Yeni dönemde farklı stratejik hamleler geliştiren Türkiye, hak iddia ettiği alanlarda belirlediği uluslararası şirketler ile doğalgazın çıkarılması, alt yapı çalışmaları, işlenmesi, dağıtılması ve piyasa oluşturulması gibi konularda anlaşmalar yapma kararı almıştır. Bu yeni strateji ile Türkiye, mevcut kapasitesini artırıp, bölgede rezerv arama bakımından daha avantajlı konuma gelecektir. Bu doğrultuda, hali hazırda Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren Rus enerji şirketi Rosneft öne çıkmaktadır.

Türkiye ve Rusya Enerji bakanlarının yaptıkları açıklamalar, bu anlaşmaların kısa sürede hayata geçeceğini göstermektedir. Türkiye – Rusya iş birliğinin kurulması bölgede süregelen çok uluslu hibrit mücadelenin yeni bir boyuta taşınacağı anlamına da gelmektedir. Türkiye, bu yeni strateji doğrultusunda, yalnızca Rusya ile yetinmeyip Çin gibi bölgede çıkarlarının kesiştiği ülkeler ile anlaşmalar yapma yoluna gitmeyi denemelidir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile yapılan mevcut anlaşmalar neticesinde ABD'nin Exxon Mobil şirketi ile bölgede ortak çalışmalar yapan Katar'ın da bu stratejiye dahil edilmesi de düşünülmelidir. Her ne kadar, ABD'ye karşı Katar'ın böyle bir oluşuma dahil olması uzak görülse de Katar Petrolleri ile bölge bazında yapılacak olası anlaşmalar Türkiye açısından kazanım olacaktır.

Küresel iş birliklerinin yanı sıra kurulacak olası bölgesel iş birlikleri de Türkiye için önem arz etmektedir. Bu anlamda, İsrail ile MEB noktasında anlaşmazlıklar yaşayan

Lübnan'a dikkat çekmek yerinde olacaktır. Bölgede olası Türkiye – Lübnan iş birliği hamlesi iki ülke için kazançlı bir ortam yaratacaktır. Ancak, Lübnan'da yaşanan siyasi istikrarsızlık olası adımların önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. Söz konusu siyasi istikrarsızlığın da etkisi ile Lübnan, bölgede doğalgaz arama çalışmalarına başlamamış tek ülke olarak yer almaktadır.

Öte yandan, bu durum bir bakıma iki ülke için iş birliğinin başlangıcı olarak ele alınıp avantaja çevrilebilecektir. Türkiye'nin elindeki mevcut sismik arama gemileri ile dünyada bu alanda sayılı ülkelerden biri olarak, bölgede Lübnan tarafından ruhsatlandırılmış alanlarda arama yapması oyunun kartlarını yeniden karacak hamlelerden biri olabilecektir. Şimdiye kadar sadece Fransız Total, İtalyan Eni ve Rus Novatek şirketlerinin 4. ve 9. bloklardaki ruhsat başvurularını onaylayan Lübnan'ın Türk şirketi Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) yapacağı olası ruhsatlandırma bölgede Türkiye'nin izole edilemeyeceği gerçeğini gözler önüne serecektir. Bu noktada, Lübnan'ın 1, 2, 5, 8 ve 10. bloklar için ruhsatlandırma başvurusuna çıktığı ve son teklif verme tarihinin 31 Ocak 2020 olduğu unutulmamalıdır. Türkiye'nin özellikle, Lübnan ile İsrail arasında itilafli olan 8. ve 10. bloklarda ruhsat alması bölgede süregelen mücadelenin çok farklı seyir almasına ve Türkiye'nin söz konusu krizleri kendi amaçlarını gerçekleştirme noktasında değerlendirmesine katkı sağlayacaktır. ■

RUSYA'NIN ENERJİ VE GÜNEY KIBRIS POLİTİKASI

“

Suriye iç savaşı sürecinde Beşar Esad rejiminin iktidarda kalması için Rusya'nın gösterdiği askeri-siyasi girişimler Rusya'nın bölgede belirleyici aktör olarak kalma isteğine işaret eden diğer bir göstergedir. Bölgede birçok lojistik ve savaş gemisi bulunan Rusya için Kıbrıs'ın güneyi, kuzeyinden daha önemli bir konumdadır.

”

Dr. Abdullah Aydın

Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Enerji; dünyanın ekonomik, siyasal ve hatta kültürel atmosferini ciddi manada etkileyen temel bir ihtiyaç durumuna dönüşmüştür. Artık geleneksel hale gelen fosil yakıtlara olan ihtiyacı azaltacak hamleler kadar, yeni kaynaklara ulaşmak ve sondaj alanları aramak da çokça başvurulan yöntemler arasında gelmektedir. Enerji kaynakları dün-

yada sadece üreten devletlerin ihtiyacı olmaktan çıkmış, aynı zamanda kendisine mali kaynak arayan devletlerin de en önemli bir gelir kaynağı konumuna gelmiştir. Hatta enerji transferinde taşıyıcılık yapmak ve onun nakil hattı üzerinde bulunmak bile devletlere önemli avantajlar kazandırmaktadır. Daha da ötesi enerji yollarını kontrol etmek onlar üzerinde söz sahibi olmak dahi küresel güçler açısından hayati öneme sahiptir.

Son yıllarda bununla ilgili farklı birçok denklemi içinde barındıran yeni bir süreç Kıbrıs adasının yer

aldığı Doğu Akdeniz'de yaşanmaktadır. Bu bölgede yaşananların çıkış noktasına bakılacak olursa; bugün yaşanan olaylar Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) 2002 yılından itibaren içine düştüğü dar boğazdan kurtulmanın yolunu, sorunlu olan ve Türkiyesiz çözülmesi mümkün olmayan petrol rezervlerini aramaya karar vermesiyle başlamıştır. Türkiyesiz ifadesinin altında 1959 antlaşmasının verdiği garantörlüğün sadece 1974 sonrası için geçerli olmadığı realitesi üzerinden algılamak en doğrusu olacaktır.

GKRY 2002 sonrasında Türkiye haricindeki kıyıdaş ülkelerle birer birer denizde petrol arama konusunda iş birliği antlaşmaları imzalamaya başlamıştır. 2007 yılında ise kendisine ait olduğunu iddia ettiği deniz alanlarını 13 parçaya ayırarak ve

sayı ve r e r e k kendi

münhasır ekonomik alanını

Münhasır Ekonomik

Bölge (MEB) ilan etmiştir. Bu alanlar adanın güney ve doğu kısmında yer almakla beraber bir kısmı Türkiye'nin ilan ettiği kıta sahanlığına girmekteydi. Ardından GKRY, uluslararası alandaki güçlü enerji şirketlerine bu alanlarda sondaj faaliyetleri yürütmesi için ruhsatlar vermeye başlamıştır. Özellikle GKRY'nin ruhsat dağıtım sırasında farklı ülkeleri tercih etmesi

stratejik bir hamle olarak değerlendirilmektedir. Zira potansiyel rezervlerden farklı ülkeleri faydalandırma tercihi olası Türkiye'nin sert tutumuna karşı GKRY'nin siyasi riskini azaltma ihtimali taşı-maktaydı. 2009-2011 arasında bu şirketlerin yaptığı aramalarda 3 adet noktada önemli potansiyel doğal gaz rezervinin keşfedildiği açıklanmıştır. Ancak hem adanın etrafındaki potansiyel açısından hem de ilerleyen süreçlerde adanın bir enerji geçiş noktası açısından Rumların iştahı daha da kabarmaktaydı. Eylül 2011'de Rumlardan izinli bir Amerikan şirketinin sondaja başlaması Türkiye'nin kırmızı çizgisinin tecavüzü anlamına gelmiş ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kendi MEB alanını ilan ederek karşı hamle yapmıştır. Böylece KKTC'ye ait MEB belirlenmiştir. Belirlenen MEB alanlarının bazı kesimleri GKRY'nin MEB alanları ile çakışmıştır.

Türkiye Kıbrıs Türkleri'nin bölgedeki haklarını uluslararası hukuk çerçevesinde korumaya çalışmaktadır. Bu bağlamda ileri teknoloji sahibi sondaj gemileri ile Türkiye'nin hem kendi hem de KKTC'nin MEB alanlarında arama yapmaktadır. Ancak bölgedeki güç dengeleri Doğu Akdeniz'deki meselenin çok ciddi boyutlara evrilme

potansiyeline işaret etmektedir. Zira sadece Kıbrıs sorununda garantör olan İngiltere ve dünya siyasetinde başat pozisyonunu sürdüren ABD değil, aynı zamanda Almanya, Fransa ve Rusya gibi ülkeler de bölgede etkili aktörler olarak burada enerji savaşında ön plana çıkmaktadır.

ABD Başkanı Barack Hüseyin Obama'nın 2014 yılında Ukrayna krizi ile ilgili Rusya'nın sadece bölgesel bir güç olduğu ve sadece güçsüzlüğünü yansıtan işler yaptığı açıklaması Rusları çok kızdırmıştır. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası uzak bölgelerde olan Küba ve 2013'te tekrar açılmasına rağmen, Vietnam gibi ülkelerde askeri üslerini kapatmıştır. Bu süreçte Suriye'nin Tartus kentindeki üs Rusya'nın yeniden küresel aktör olma sürecinde ayakta kalmayı başarmıştır.

Bu ülkelerden özellikle Rusya'nın hamleleri dikkat çekmektedir. Zira Rusya açısından bölge diğer konuların yanı sıra enerji açısından da önemli bir konumdadır. ABD Başkanı Barack Hüseyin Obama'nın 2014 yılında Ukrayna krizi ile ilgili Rusya'nın sadece bölgesel bir güç olduğu ve sadece güçsüzlüğünü yansıtan işler yaptığı açıklaması Rusları çok kızdırmıştır.

“

Türkiye, Kıbrıs Adası, Lübnan, İsrail ve Mısır'a hâkim bir noktada bulunan Tartus'un Rusya için vazgeçilmez olduğunu ifade etmektedir. Bu durum Rusya'nın küresel bir güç olarak ayakta kaldığını göstermesi ve özellikle de Doğu Akdeniz'deki denklemin içinde etkili bir şekilde varlığını sürdürmesi açısından önem arz etmektedir.

”

Bu süreçte Suriye'nin Tartus kentindeki üs Rusya'nın yeniden küresel aktör olma sürecinde ayakta kalmayı başarmıştır. Türkiye, Kıbrıs Adası, Lübnan, İsrail ve Mısır'a hâkim bir noktada bulunan Tartus'un Rusya için vazgeçilmez olduğunu ifade etmektedir. Bu durum Rusya'nın küresel bir güç olarak ayakta kaldığını göstermesi ve özellikle de Doğu Akdeniz'deki denklemin içinde etkili bir şekilde varlığını sürdürmesi açısından önem arz etmektedir.

Özellikle Suriye iç savaşı sürecinde Beşar Esad rejiminin iktidarda kalması için Rusya'nın gösterdiği askeri-siyasi girişimler Rusya'nın bölgede belirleyici aktör olarak kalma isteğine işaret eden diğer bir göstergedir. Bölgede birçok lojistik ve savaş gemisi bulunan Rusya için Kıbrıs'ın güneyi, kuzeyinden daha da önemli bir konumdur. Her ne kadar Avrupa Birliği (AB) üyesi olsa da, hatta Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) üyeliği için Türkiye hariç ülkelerin destekleri bulursa da; GKRY, Rusya için hala değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak görülmektedir. Nitekim yakın zamanda Suriye'ye silah taşıyan bir Rus kargo gemisi, GKRY'nin Limasol Limanı'na girmiştir ve şiddetli bir fırtınadan sığınmak zorunda kaldığı iddia edilmiştir. Gemide 60 tondan fazla mühimmat olduğu tahmin edilmektedir. Bir AB üyesi ülkenin yapmaması gereken uygulamaları yapan GKRY'nin geminin fırtına sonrası ayrıldığını ifade etmesi inandırıcı gelmemiştir.

Bu ve benzeri birtakım olaylar Rus-Rum yakınlığını ortaya koymasından önemlidir. Bu durum gizli bir şey değildir. Zira bu

iki ülke arasındaki bağlantılar çok eskiye dayanmaktadır. Soğuk Savaş sırasında Batı bloğunda yer alan stratejik müttefiki Yunanistan'a karşı Rum kesimi 2004 yılına kadar Bağlantısızlar Hareketi üyesi olarak kalmıştır. Özellikle ırkçı Rum çetelerinin ve Ulusal Muhafızların elindeki silah ve mühimmatların Sovyetler Birliği menşeli olması aralarındaki bağlantıyı göstermesi açısından önemlidir. Moskova ile olan bu savunma bağlantısı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, 1990'larda tank alımı ve savaş helikopterleriyle sürdürülmüştür. 1997'de, GKRY'nin Rusya'dan S-300 satın almasıyla ortaya uluslararası bir kriz çıkmıştır. Türkiye, Kıbrıs'taki füzelerin konuşlandırılmasını savaş nedeni olarak sayacağı konusunda uyarılar yapmış ve aktive edilmesi durumunda vuracağını ilan etmiştir. “Kıbrıs füze krizi”, füzelerin Yunan silahlı kuvvetlerine teslim edilmesi ve Girit'te bir depoya taşınmasıyla çözüme ulaşmıştır. GKRY'nin S-300 hamlesi ile yapmak istediği Rusya ile olan bağlantılarını güçlendirmek ve Doğu Akdeniz satrancında Rusya gibi bir aktörü devreye sokarak Türkiye'yi bölgede etkisizleştirmektir.

GKRY ile Rusya arasındaki özel bağlar, 2008'de Avrupa'yı vuran finansal krizle birlikte yeniden güçlenmeye başlamıştır. Kıbrıs bankaları, önemli miktarda Yunan özel sektörüne verilmiş olan kredi borcuna sahiptir. Yunanistan ekonomik krizi sonrasında borçlarını ödeyemeyen Yunanlılar yüzünden Rum bankalarında da çeşitli krizler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte GKRY'ye ekonomik destek sağlayan Rusya ile 2013'te anlaşma im-

zalanmıştır. Hâlihazırda Kıbrıs'ı ziyaret eden turistlerin dörtte birini oluşturan Ruslar, büyük miktarlarda parayı GKRY bölgesinde harcamaktadırlar. Günümüzde tahminlere göre, Kıbrıslı bankalardaki fonların yarısına yakını Rusya kökenlidir. Yani tarihsel bağlar aynı zamanda ekonomik bağlara da dönüşmüş durumdadır.

Ayrıca eski karaborsa silah pazarı üzerinden şekillenen ve toplu silah antlaşmaları ile zirveye ulaşan bağlar, AB üyesi GKRY için legal bir alan olan sermaye hareketleri üzerinden devam etmektedir. Zaten Rum kesiminin yaşadığı krizde AB'nin sert ve baskıcı tutumuna karşılık Rusya'nın dost canlısı tutumu, GKRY tarafından hala unutulmamıştır. Bu süreçte Rusya, GKRY üzerinde daha fazla etki kazanmıştır. Paphos Uluslararası Havalimanı'nın askeri kısmını oluşturan Andreas Papandreu Hava Üssü'nü ve adanın güney sahilinde Limasol yakınlarındaki Evangelos Florakis Deniz Üssü'nü kullanma izni GKRY tarafından Rusya'ya verilmiştir.

“

Gazprom aracılığıyla Avrupa'nın doğalgaz arzının %37'sini sağlayan Rusya, Avrupa'nın kendisine olan enerji bağımlılığında azalma olmasını istememektedir. Bu etkiyi kaybetme riski, askeri ihtilafla sonuçlanabilme riskini taşımaktadır.

”

Rusya, Ortadoğu'da bir kriz durumunda vatandaşlarını tahliye etmek için bir aktarım noktasına

sahip olma fikriyle, yalnızca “acil durumlarda ve insani görevlerde” GKRY'nin imkan sağladığı üsleri kullanım haklarını elde etmiştir. Bu arada Moskova, adanın Türk ve Yunan kurumları arasında arabuluculuk yapmanın yanı sıra, doğal gazın çıkartılması ve dağıtılmasında da ortaklık teklif etmiştir. Çünkü bir yandan da Rusya bölgedeki gücünü kaybetmesi durumunda kendi ekonomik gücünün de tehlikeye gireceğini düşünmektedir. Gazprom aracılığıyla Avrupa'nın doğalgaz arzının %37'sini sağlayan Rusya, Avrupa'nın kendisine olan enerji bağımlılığında azalma olmasını istememektedir. Bu etkiyi kaybetme riski, askeri ihtilafla sonuçlanabilme riskini taşımaktadır.

Astana Süreci ve Türkiye'nin kısa süre önce S-400 alımı yapması ile hızlanan Türkiye-Rusya yakınlaşmanın orta ve uzun dönemde birçok sonucu olacaktır. Bu durum bölgede önemli bir güç dengesizliği yaratacak ve Ankara'ya özellikle tartışmalı alanlarda ve hava sahasında ciddi avantaj sağlayacak olması batı bloğunu tedirgin etmiştir. Batı'nın S-400'lerin aynı Kıbrıs S-300'leri gibi depoya kaldırılması talepleri ve Rusya-Türkiye yakın-

laşmasını engelleme çalışmaları Türkiye'yi zor durumda bırakacak hamleler yapmasına karşılık, Rusya da Türkiye'ye bir manada Kıbrıs kozunu sunmaktadır. Kıbrıs konusundaki Rum yanlısı açıklamalar ancak bu çerçevede değerlendirilebilir. Zira Rusya'nın çok iyi ilişkilerin olduğu bir Rum kesimi dostluğundan ziyade, Türkiye ve GKRY arasında daha dengeli ilişkiyi tercih etmesi beklenmektedir.

Rumların, Türkiyesiz çözüm arayışları ve hakkaniyet içermeyen politik yaklaşımları Türkiye ile ilişkilerini germektedir. Bu politikayı güçlendirmek amacı ile GKRY'nin farklı ülkelerin petrol devi şirketlerini bölgeye davet ettiği ve Türkiye ile KKTC'nin onayını almadan bunlara Doğu Akdeniz'de ruhsat verdiği bilinmektedir. Bu şekilde GKRY, Türkiyesiz politika önerisine güçlü blok oluşturmayı planlamaktadır. Sonuç olarak GKRY'nin AB ülkesi olmasına rağmen, Rusya ile derin ve güçlü ilişkiler geliştirmesinin ve Türkiye'ye rağmen NATO'ya girme çabasının da arkasındaki temel motivasyonu da Türkiyesiz çözüm arayışları oluşturmaktadır. ■

ORTADOĞU SİYASETİNDE KÖRFEZ'İN ARTAN ROLÜ

“2011'deki Arap devrimlerini izleyen süreçte bölge siyasetinin en belirleyici aktörleri haline gelen, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar gibi aktif bir politika izleyen ülkelerin yanında Kuveyt, Umman ve Bahreyn gibi daha düşük profilde kalan, ancak bölgesel gelişmelerde söz sahibi olmaya çalışan ülkelerin oluşturduğu Körfez bölgesi günümüz Ortadoğu siyasetinde merkezi bir konum almıştır.

bu derece görünür olmayan, ekonomik kalkınmaya odaklanan ve dış politika aktivizmi anlamında “pasif” bir çizgide olan Körfez ülkeleri, özellikle 2011'deki Arap devrimlerini izleyen süreçte bölge siyasetinin en belirleyici aktörleri haline gelmişlerdir. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar gibi aktif bir politika izleyen ülkelerin yanında Kuveyt, Umman ve Bahreyn gibi daha düşük profilde kalan ancak bölgesel gelişmelerde söz sahibi olmaya çalışan ülkelerin oluşturduğu Körfez bölgesi günümüz Ortadoğu siyasetinde merkezi bir konum almıştır.

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

ORSAM Başkan Yardımcısı

Ortadoğu siyasetinde son yıllarda dikkat çeken gelişmelerden birisi Körfez ülkelerinin bölge siyasetini domine eden aktörler haline gelmeleridir. Daha önceki yıllarda siyasi varlıkları

Arap devrimleri sonrası süreçte Ortadoğu'da gerçekleşen birçok gelişimde o ya da bu şekilde Körfez'in önde gelen ülkelerinin rolü ya da etkisi olduğu görülmektedir. Arap devrimlerinin yaşandığı Mısır, Libya ve Yemen gibi ülkelerdeki siyasi süreçlere doğrudan müdahil olan Körfez ülkeleri, Fas, Ürdün ve Lübnan gibi ülkelerdeki siyasi süreçlerde de rol oynamaya çalışmışlardır. Körfez ülkelerinin Afrika

Boynuzu, Kuzey Afrika ve Balkanlar gibi bölgelerde de yoğun bir dış politika ajandasına sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu noktada Körfez ülkelerinin Ortadoğu'daki siyasi gelişmeler üzerinde etkili olma anlamında öne çıkmasında hangi etkenlerin rol oynadığı konusu incelenmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle Körfez'in yükselişine olanak sağlayan başlıca nedenlerden bahsetmek yerinde olacaktır.

Bunlardan ilki, Körfez ülkelerinin dış politika stratejilerinde değişime gitmeleridir. Her ne kadar demografik ve coğrafi olarak kısıtlı bir kapasiteye sahip olsalar da, doğal

kaynakları ve ekonomik güçleri açısından Körfez ülkeleri küresel güçlerin Ortadoğu'da en fazla önem verdikleri aktörler olmuşlardır. Bu durumdan faydalanan bu ülkelerin bazıları ekonomik kapasitelerini işlevselleştirerek dış politika anlamında aktif bir çizgi izlemeye çalışmışlardır. Özellikle Katar'ın uzun dönemli bir dış politika stratejisi izlediği görülmüş, bu anlamda birçok aracı bölgedeki diğer ülkelerden daha aktif bir şekilde kullandığı gözlemlenmiştir. Suudi Arabistan ve BAE de bölgede önemli iki aktör olarak daha aktif bir dış politikanın planlarını yapmış, ancak bunu Arap devrimleri başlayana kadar hayata geçireme-

mişlerdir. 2011'de başlayan Arap devrimlerine kadar Riyad ve Abu Dabi'nin dış politikası daha ziyade Batı'daki müttefiklerine paralel bir şekilde gerçekleşmiş, bağımsız ve ülke çıkarlarını önceleyen bir nitelikte olmamıştır. Ancak 2011 devrimleri bir dönüm noktası olarak görülebilir. Devrim hareketlerinin Mısır, Libya, Tunus, Yemen ve Suriye gibi bölgedeki birçok ülkeye yayılması ve özellikle Mısır'da Müslüman Kardeşler hareketinin iktidar kadrolarını ele geçirmesi ile Körfez'deki Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn gibi ülkeler rejim güvenliği açısından endişe duymaya başlamışlardır. Bu ülkeler bölgesel düzeyde toplumsal tabana

sahip Müslüman Kardeşler hareketinin iktidarı Arap devrimlerinin Körfez ülkelerine kadar ulaşabileceğini düşünerek karşı-devrimci bir pozisyon almışlar ve devrimci hareketlerin başarısız olmasına yönelik siyaset yürütmüşlerdir. Bu durumun tek istisnası Suriye'dir. Burada İran tarafından desteklenen Beşar Esed yönetiminin devrilmesini İran'ın bölgedeki nüfuzunun kırılmasının önünü açacağını düşünen Körfez ülkeleri, Suriye'deki devrimci hareketi desteklemişlerdir. Öte yandan Katar da Arap devrimlerini izleyen süreçte daha aktif bir dış politika aktörüne dönüşmüştür. Katar'ın aktivizmi Arap devrimlerinin rejimi tehdit edebileceğinden değil, komşuları Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in bölgesel nüfuzlarını artırarak Doha yönetimine tehdit oluşturabileceklerine dair duyulan endişeden kaynaklanmaktadır. Bu endişenin ne derece doğru olduğu 2017 yılında Riyad, Abu Dabi ve Manama'nın başını çektiği ülkelerin Katar'daki El-Sani yönetimine siyasi ve ekonomik bir abluka başlatmalarıyla ortaya çıkmıştır.

“
Körfez bölgesinin Ortadoğu siyasetinde belirleyici bir güç olarak yükselmesinin arkasındaki bir başka neden ise bölgedeki geleneksel aktörlerin gerek siyasi belirsizlikler, gerek ekonomik sıkıntılar ve gerekse de uluslararası gelişmelerin etkisiyle bölge siyasetindeki etkinliklerini yitirmiş olmalarıdır.

Körfez bölgesinin Ortadoğu siyasetinde belirleyici bir güç olarak yükselmesinin arkasındaki bir başka neden ise bölgedeki geleneksel aktörlerin gerek siyasi belirsizlikler, gerek ekonomik sıkıntılar ve gerekse de uluslararası gelişmelerin etkisiyle bölge siyasetindeki etkinliklerini yitirmiş olmalarıdır. Bu anlamda Mısır, Irak ve Suriye gibi Ortadoğu siyasetinin başlıca aktörlerinin son yıllarda farklı gerekçelerle liderlik vasıflarını yitirmesi önemli bir faktördür.

Dolayısıyla Arap devrimleri sonrası Körfez ülkeleri dış politika anlamında bir strateji değişikliğine giderek, pasif, reaksiyoner ve Batılı müttefiklerinin önceliklerine bağlı bir dış politika çizgisinden ayrılarak, aktif, agresif, müdahaleci ve ulusal çıkarları önceleyen bir dış politika stratejisi benimsemeye başlamışlardır. Bunun bir sonucu olarak askeri harcamaları son yıllarda ciddi bir artış içerisinde olan bu ülkeler, buna paralel olarak da bölgesel siyasette daha müdahaleci bir tutum içerisinde olmuşlardır.

Körfez bölgesinin Ortadoğu siyasetinde belirleyici bir güç olarak yükselmesinin arkasındaki bir başka neden ise, bölgedeki geleneksel aktörlerin gerek siyasi belirsizlikler, gerek ekonomik sıkıntılar ve gerekse de uluslararası gelişmelerin etkisiyle bölge siyasetindeki etkinliklerini yitirmiş olmalarıdır.

Bu anlamda Mısır, Irak ve Suriye gibi Ortadoğu siyasetinin başlıca aktörlerinin son yıllarda farklı gerekçelerle liderlik vasıflarını yitirmesi önemli bir faktördür. Örnek vermek gerekirse, uzun yıllardır Hüsnü Mübarek rejimi altında ekonomik anlamda ciddi bir ilerleme kaydedemeyen Mısır, 2011'deki devrim sürecinin ardından da siyasi bir belirsizlik içerisine girmiştir. 2013'teki askeri darbe ülkede istikrarsızlığın artmasına neden olmuş, darbe ile göreve gelen Abdülfettah El-Sisi rejimi ABD, Almanya, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkelerin ve Körfez'den Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn gibi ülkelerin finansal ve siyasi desteğiyle varlığını sürdürebilmiştir. Öyle ki bu süreçte Sisi rejiminin geleceği bir anlamda Körfez ülkelerinin desteğine bağımlı olmuştur. Böyle bir siyasi konjonktürde Mısır, Arap dünyasındaki geleneksel liderlik pozisyonundan ciddi anlamda uzaklaşmış, bölgesel politikalarda etkisi zayıflamış bir ülke haline gelmiştir. Bu da Körfez'in bir bölge olarak yükselişini hızlandırmıştır.

ABD liderliğindeki koalisyonun 2003 yılında başlayan müdahalesinden bu yana istikrardan uzak olan Irak ve 2011'de Arap devrimleri gösterilerinin rejimin kanlı müdahaleleri sonrasında bir iç savaş sarmalına giren Suriye de bölgede etkileri giderek azalan geleneksel güçlerdir. Bir dönem Arap milliyetçiliğinin en önemli merkezlerinden olan Bağdat ve Şam'ın dış müdahale ve iç savaş gibi nedenlerle bölgesel politikalarda etkisiz aktörler haline gelmeleri Körfez'de dış politika aktivizmi anlamında iştahlı ülkelerin daha fazla

hareket alanı bulmasının önünü açmıştır.

Bu anlamda bir başka neden ise Körfez ülkelerinin Ortadoğu siyasetinde söz sahibi olan küresel aktörlerle angajmanlarını artırmaları ve bu ülkelerle bölge siyaseti bağlamında ittifaklar kurmalarıdır. Bu noktada özellikle Suudi Arabistan ve BAE'nin Batı eksenindeki konumunu garantiye alarak ABD ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile ilişkilerini geliştirdiği görülürken, bir taraftan da Asya'nın önde gelen ülkeleri Çin, Hindistan ve Pakistan ile iş birliğini artırmaya çaba göstermişlerdir. Asya'nın büyük ekonomileri ile enerji bağlamındaki ticari ilişkilerini siyasi iş birliklerine de çevirmeye çalışan Riyad ve Abu Dabi, küresel ittifaklarını çeşitlendirme stratejisi izlemiştir. Yine bu ülkeler Rusya'ya yönelik açılımlar da yaparak, Moskova'nın Ortadoğu'daki artan aktivizminden yararlanmayı hedeflemişlerdir. Öte yandan Riyad ve Abu Dabi'nin özellikle ABD'de Donald Trump'ın başkanlık koltuğuna oturduğundan bu yana, Washington ve Tel-Aviv ile ilişkilerini geliştirmeye çalıştıkları, bölgesel politikalarda Tel-Aviv'le paralel hareket ettikleri görülmüştür. Öyle ki Trump'ın damadı ve danışmanı Jared Kushner'in ortaya attığı ve İsrail'in Filistin işgalini kurumsal bir yapıya büründürecek olan "Yüzyılın Anlaşması" önerisini en fazla destekleyen Arap yönetimleri Suudi Arabistan ve BAE olmuştur.

Dış politika aktivizmi anlamında öne çıkan bir diğer Körfez ülkesi olan Katar da gerek küresel gerekse de bölgesel güçlerle iyi ilişkiler geliştirerek Ortadoğu siyasetinde önemli rol oynayan ülkelerden bi-

risi haline gelmiştir. ABD, İngiltere ve Almanya ile yakın siyasi ve ekonomik ilişkilere sahip olan Katar, Asya'daki başlıca ülkelerle de iş birliklerini geliştirmiştir. Öte yandan bölgede özellikle Türkiye ile stratejik ortaklığa giden Doha yönetimi, Ankara'nın bölgedeki ilk askeri üssüne ev sahipliği yapma kararı almıştır. 2017 yılında Katar'a komşuları Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn tarafından başlatılan siyasi ve ekonomik ablukanın başarısız olmasında Katar'ın Türkiye ile kurduğu bu stratejik iş birliği de büyük rol oynamıştır. Benzer şekilde Katar yönetimi İran ile de iyi ilişkiler geliştirerek bölgesel politikalarda etkin bir aktör haline gelmiştir.

Körfez ülkelerinin bölge siyasetinde daha etkin aktörler haline gelmesi demografik ve askeri kapasite anlamında potansiyeli sınırlı bu ülkeler açısından bir takım risk ve kırılma noktaları da beraberinde getirmektedir. Daha önce müdahaleci bir dış politika tecrübesi olmayan ülkelerin, aynı anda farklı coğrafyalarda çatışma ya da siyasi süreçlere müdahil olmaları bu aktörlerin hedefe ulaşma noktasında zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. BAE'nin bir taraftan Yemen'deki çatışma ortamına yoğun bir şekilde müdahil olup diğer taraftan Libya'da merkezi hükümete karşı güçlere destek çıkarak bir mücadeleye girişmesi, Abu Dabi'nin iki meselede de sonuç almasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte Afrika Boynuzu ve Balkanlar gibi bölgelerde de gerek diğer Körfez ülkeleri gerekse de bölgesel güçlerle rekabet içine girmesi, BAE'yi bu yönde bir dış politikayı sürdürebilme anlamında

zora sokmaktadır. Benzer bir durum Suudi Arabistan için de söylenebilir. Arap devrimleri sonrası süreç ele alındığında, Suudi Arabistan'ın kendi dış politika öncelikleri bağlamında başarı olarak görebileceği yegane mesele Mısır'dır. Mısır'da Müslüman Kardeşler Hareketi'nin iktidardan uzaklaştırılması için yoğun çaba sarf eden Riyad, Yemen ve Suriye konularında ve İran'a karşı mücadelede hedeflediği dış politika amaçlarına ulaşamamıştır.

Körfez ülkelerinin dış politika aktivizmi uzun yıllardır bu bölge ülkeleri arasında var olan uyum ve iş birliği ortamını da ciddi anlamda zedelemiştir. Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn, Körfez İşbirliği Konseyi üyesi olan Katar'ı doğrudan karşılarına alarak bu ülke ile ilişkilerde onarılması güç hasarlara yol açmışlardır. Suudi Arabistan ve BAE'nin gerek bölgesel politikaları gerekse de bu iki ülkenin Katar'a yönelik siyasetine destek olmayan Kuveyt ve Umman'ın ise, Riyad ve Abu Dabi ile aralarında var olan güven ilişkisi ciddi biçimde sarsıl-

mıştır. Kuveyt ve Umman yönetimleri, Suudi Arabistan ve BAE ile benzer dış politika öncelikleri benimsememeleri durumunda Katar'ın uğradığına benzer bir akıbeta uğrama endişesi ile Riyad ve Abu Dabi ile aralarına mesafe koymuşlardır.

Körfez ülkeleri günümüz Ortadoğu siyasetinin en belirleyici aktörleridir, fakat uzun vadede bu konularını koruyabilecekleri tartışmalıdır. Demografik ve askeri kapasitelerinin kısıtlı olması, ekonomik kırılma noktaları, rejimlerin geleceğinin belirsizliği, bölgedeki geleneksel güçlerin eski lider konumlarına kavuşmaları veya yeni aktörlerin bölge siyasetinde etkili olmaları gibi unsurlar, Körfez ülkelerinin Ortadoğu siyasetindeki konumlarının bugün olduğu kadar merkezi olmamasına yol açabilecektir. Bununla birlikte bölgesel ve uluslararası konjonktürün mevcut halini devam ettirmesi, Körfez ülkelerinin bir süre daha bölge siyasetinde etkili aktörler olmalarına olanak sağlayacaktır. ■

HİNDİSTAN'IN YENİ ORTADOĞU POLİTİKASI VE MODİ'NİN KÖRFEZ ZİYARETLERİ

“

Hindistan Başbakanı Modi'nin Körfez ülkelerine ziyaretleri, diğer yandan aslında Hindistan'ın yeni Ortadoğu politikasıyla alakalı gözükmemektedir. Modi yönetiminin “Look West” stratejisi kapsamında Hindistan, 2014 yılından bu yana geleneksel Ortadoğu politikasını bir kenara bırakmış ve bölge ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır.

”

Hayati Ünlü

Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (GASAM)

Geçtiğimiz mayıs ayında yeniden seçilerek iktidarda kalmayı başaran Hin-

distan Başbakanı Narendra Modi, 23-24 Ağustos'ta Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve 24-25 Ağustos'ta Bahreyn'e iki kritik ziyaret düzenlemiştir. İlk olarak BAE'ne giden Modi, ülkeye bugüne kadar gerçekleştirdiği üçüncü ziyaretini yapmıştır. Daha önce BAE Velihaht Prensi Muhammed bin Zayed en-Nahyan, Şubat 2016'da Hindistan'ı ilk defa ziyaret etmiş ve ardından Ocak 2017'de Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının başkonuğu olarak ülkede bulunmuştur. Modi'ye ayrıca 4 Nisan 2019'da BAE'de emirliğin kurucusu Zayed b. Sultan en-Nahyan adına “Zayed Madalyası” verilmiş ve ziyaret esnasında bu madalya kendisine takdim edilmiştir. Bu karşılıklı ziyaretler ve Modi'ye verilen BAE'deki bu en üst sivil onur ödülü, her iki liderlik arasındaki iyi niyet, güven ve kişisel yakınlık kadar iki ülke arasındaki ilişkilerin altın çağı şeklinde yorumlanmıştır. BAE sonrası Bah-

reyn'e geçen Modi, bu ülkeye Hindistan Başbakanı olarak ilk ziyaretini gerçekleştirmiştir. Bahreyn ziyaretinde Manama'da Shree Krishna Tapınağı'nın açılışını yapmak için yapılan ziyaretlerin sadece ekonomik, politik ve güvenlik alanlarında değil kültürel alanlarla da ilişkili olduğu mesajını vermiştir. Kısacası Modi'nin Körfez ziyaretleri, 40 yıldan bu yana Hindistan için büyük önem arz etmeye başlayan Körfez ile ilişkilerin dönüşümünü taahhüt eden ve Modi yönetiminin bölgeye üst düzey değer verdiğini gösteren bir tutuma karşılık gelmektedir.

“

Hindistan, 2014 yılından bu yana geleneksel Ortadoğu politikasını bir kenara bırakmış ve bölge ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Daha önce Kongre Partisi iktidarında Hindistan, Filistin sorununa destek vermek dışında aktif bir politika ortaya koymamış ve daha pasif bir duruş sergilemiştir.

”

Hindistan Başbakanı Modi'nin Körfez ülkelerine ziyaretleri, diğer yandan aslında Hindistan'ın yeni Ortadoğu politikasıyla alakalı gözükmektedir. Modi yönetiminin “Look West” stratejisi kapsamında Hindistan, 2014 yılından bu yana geleneksel Ortadoğu politikasını bir kenara bırakmış ve bölge ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Daha önce Kongre Partisi iktidarında Hindistan, Fi-

listin sorununa destek vermek dışında aktif bir politika ortaya koymamış ve daha pasif bir duruş sergilemiştir. Modi liderliğindeki Hindistan Halk Partisi (The Bharatiya Janata Party-BJP) iktidardan da benzer bir duruş beklenmişken, Modi yönetimi beklentileri tersine çevirerek daha aktif bir rol oynamış ve Ortadoğu'daki konjonktürel ilişkilerden istifade ederek ülke çıkarları adına kazanım elde etmeye çalışmıştır. Modi'nin ikinci dönemine karşılık gelen 2019 sonrası dönem ise Hindistan için Ortadoğu'da daha fazla aktif olma zamanına karşılık geliyor. Körfez'den sadece ekonomik yatırım beklentilerinin ötesinde, Modi yönetimi bu yeni dönemde askerî ilişkilerini geliştirerek Ortadoğu güvenliğinde daha fazla söz sahibi olmak istemektedir. Ayrıca bu yeni politikanın bölge ülkelerindeki Hint diasporası aracılığıyla kültürel ilişkiler üzerinden sağlamlaştırılması amaçlanmaktadır.

Modi Öncesi Hindistan Ortadoğu Politikası

Modi öncesi Hindistan dış politikası Soğuk Savaş'ın bitimiyle büyük dönüşüme uğramıştır. Hindistan'ın kilit konulardaki küresel ortağı olan Sovyetler Birliği'nin çöküşü, ülkeyi ABD ile birlikte çalışmaya zorlamış ve ülkenin devlet öncülüğündeki kalkınma modeli de serbest piyasa ve küreselleşme taleplerine uyum sağlamak durumunda kalmıştır. Özellikle Başbakan Manmohan Singh liderliğinde ekonomik liberalleşmeye ağırlık veren Hindistan, diğer yandan ABD ile sahip olunan nükleer silahlar konusunda görüşmeler yürütmüş ve belli bir anlaşma çerçevesini kabul etmek zorunda kalmıştır. Artık Hindistan eski bağlantısız dış politikasını bırakmak zorunda kalmış ve küresel ekonomiye entegre olarak ekonomik gelişmenin yollarını aramaya başlamıştır.

Hindistan'ın ekonomik olarak kalkınma ihtiyacı, Ortadoğu'yu hem yakıt ithalatı hem de doğrudan

yatırım kaynağı olarak daha da önemli hale getirmiştir. Ortadoğu ülkelerindeki Hint işçileri de bölgeyi Hindistan dış politikası açısından vazgeçilmez kılmıştır. Bu kapsamda Suudi Arabistan, İran ve Katar, hidrokarbon tedarikçileri olarak Hindistan için hayati konuma sahipken, 1970'lerde ortaya çıkan petrol krizi, göçmen Hintlilerin sayısının hızla arttığı Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Umman ve BAE gibi Körfez ülkelerinin de Hindistan dış politikasında ayrı bir yerde konumlanmasına katkı sağlamıştır. Çoğunluğunun Andhra Pradeş, Tamil Nadu ve Kerala gibi güney eyaletlerinden gelen toplu işçi kitlesi, az sayıda beyaz yakalı işçileri bünyesinde barındırmaktadır. Bu işçilerin yüzde 70'e yakını inşaat gibi düşük ücretli ve düşük vasıflı sektör işçilerinden oluşmaktadır. Bugün bile Hindistan'ın yumuşak gücünün temel kaynağını oluşturan Hint diasporasının ilk ortaya çıkışı bu işçilerin bölgeye göç edişine dayanmaktadır. Büyüyen Hint diasporasına cevap olarak Hindistan ise 2004 yılında Yurtdışı Hindistanlılar Bakanlığı'nı kurarken; sadece Arap Körfezi ülkelerinde Hindistanlıların sayısı 2012'de yaklaşık 5.7 milyon civarındaydı. Bu sayı 2018'de 8.5 milyona yükselmiştir. Buradaki Hindistanlıların birçoğu, 2012-18 döneminde 64 milyar dolardan 79 milyar dolara tırmanan küresel gelirlerinin önemli bir bölümünü Hindistan'a göndermiştir. İlerleyen yıllarda Hintli siyâsî ve ticari liderler, Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerden petrol ve gazdan daha fazlasını elde edebileceklerini fark etmişlerdir. Körfez ülkelerinin

biriktirmiş olduğu sermaye, bu bağlamda onları potansiyel yabancı yatırım kaynakları haline getirmiştir. Körfez ülkelerine karşı bu yaklaşımın, Manmohan Singh Hükümeti'nin 2011'de başlayan Arap Baharı süreci ile ilgili görece sessizliğine ve bölgeye herhangi bir dış müdahaleye muhalefetine katkıda bulunduğu iddia edilebilir. Yine BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) geçici üyesi olarak Hindistan, Libya Lideri Muammer Kaddafi yönetimi hedef alınırken Libya'ya uçuşa yasak bölge kurma oylamasında çekimser kalmıştır. Suriye konusunda da en başından bu yana çekimser kalan Singh yönetimi, çatışmalar ilerledikçe denge arayışını sürdürmüştür. Bu süreçte Hindistan, Suriye rejimine karşı yaptırımlara olumlu oy vermiş, ancak rejim değişikliği girişimlerine de karşı çıkmıştır.

Modi Dönemi Hindistan Ortadoğu Politikası

Hindistan'ın Ortadoğu politikasının parametreleri, Modi'nin

2014'te Hindistan Başbakanı seçilmesiyle büyük ölçüde değişime uğramıştır. Modi yönetimi "Look West" stratejisi kapsamında politikasını üç ana eksene oturtmuştur: Körfez'deki Arap ülkeleri, İsrail ve İran. Yukarıda da belirtildiği gibi, Hindistan'ın Körfez'deki Arap ülkeleriyle olan ilişkileri, 1970'lerden bu yana çoktan değişim ve çeşitlenme geçirmiş ve Modi yönetimi bu ilişkileri derinleştirmeye devam etmiştir. Buna karşılık, Hindistan'ın İsrail ve İran'la olan ilişkileri daha yeni bir şekilde 1990'lardan bu yana ortaya çıkarken, Modi dönemi bu ülkelerle ilişkilerde oyunun kurallarını değiştiren bir etki ortaya çıkarmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Hindistan'ın Filistin mücadelesine açık destek vermesi, Hindistan-İsrail ilişkilerinin önünde bir engel olarak durmuştur. Fakat 1990'lı yıllarda artan Arap-İsrail diyalogu ve İsrail ile Filistinliler arasındaki Oslo Barış Süreci, çatışmanın bölgedeki ve Hintli Müslümanlar arasındaki

merkeziyetini azaltmıştır. Ayrıca İsrail, 1990'lı yıllardan bu yana Hindistan'ı kendi safına çekme politikaları takip etmiştir. Örneğin ABD, 1999 Kargil Krizi'nde Hindistan'a silah ambargosu uygularken, İsrail Hindistan'a bu konuda kilit bir tedarikçi olmuştur. Bu kapsamda 2000-2015 yılları arasında İsrail-Hindistan silah ticaretinin 2.2 milyar dolar değerine ulaştığı görülmüştür. Modi döneminde ise İsrail silah ticaretinin ötesinde, Hindistan'a katma değeri yüksek ticaret ve yatırım teklifinde bulunmuştur. Bu gelişmeler üzerine Temmuz 2017'de Modi, İsrail'e seyahat eden ilk Hindistan Başbakanı olmuştur. Ziyaret sırasında Modi ve İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, uluslararası kalkınma, tarım ve alan iş birliği konularında çeşitli anlaşmalar imzalamışlardır. Ziyaret, Hindistan dış politikasındaki Filistinlilerin ağırlığını ve etkisini tartışmalı şekilde azaltırken, iki ülke arasındaki ilişkilerin ideolojik çerçevede de yakınlık gösterdiği savunulmuştur.

İsrail ile olduğu gibi, Hindistan'ın İran ile ilişkileri de hem ulusal güvenlik hem de ekonomik bir boyut içermektedir. Hintli politika yapımcılar, İran'la ilişkileri yalnızca kilit bir enerji tedarikçisi olarak değil, aynı zamanda Çin'in yükselen bölgesel varlığına karşı denge ve Hindistan'ın temel rakibi Pakistan'a karşı Orta ve Güney Asya'daki güvenliği artırmaya katkıda bulunmanın aracı olarak görmektedirler. Hem İran hem de Hindistan, Pakistan'ı kısıtlamanın yolu olarak Afganistan'da ortak hareket ederlerken, Çin'e karşı Çebahar Limanı üzerinden anlaşmışlar, Orta Asya üzerinden ticaret ve

ulaşım bağlantılarının geliştirilmesi konusunda iş birliği yapmaya karar vererek, Hint Okyanusu'ndaki ebahar Limanı'nı etkinleştirmeyi planlanmaktadır. ebahar Limanı'nın ve ilgili altyapının gelişimi, Hindistan için iki açıdan hayati önem taşımaktadır. Birincisi, İnan'dan petrol ithalatına daha kolay erişilmesini sağlamakta ve ikincisi ise Orta Asya ve Ortadoğu'daki Kuşak-Yol Girişimi ile ilişkili olan Çin ticaret ve kalkınma projelerini dengelemektedir. Daha spesifik olarak, ebahar ile ilgili planlar ve sınırın Pakistan tarafındaki Gwadar Limanı'nı iyileştirme çabaları, Çin'in bölgedeki nüfuzu arttırma çabalarına bir alternatif sunmaktadır.

Modi'nin Körfez Ziyaretleri

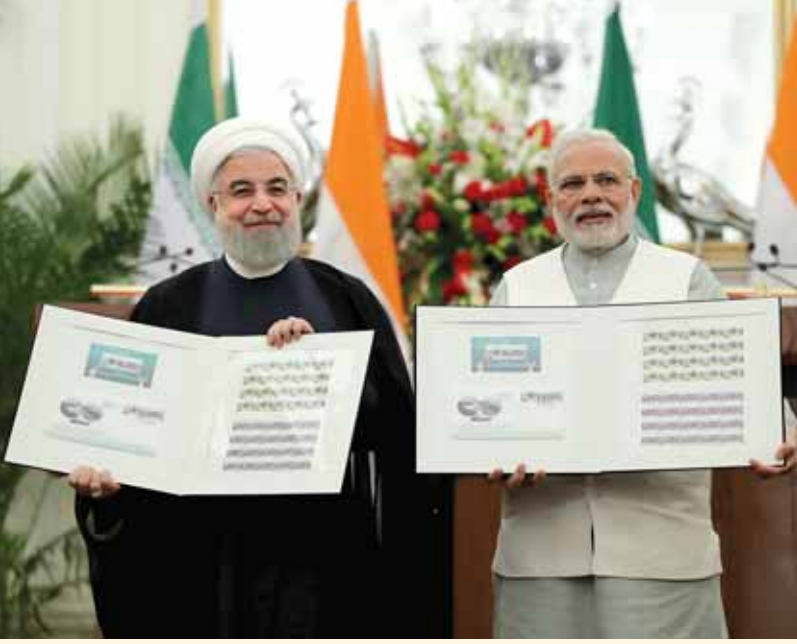
Modi yönetiminin yeni Ortadoğu politikası çok boyutlu bir çerçeveyi bünyesinde barındırmaktayken, kuşkusuz güncel gelişmelerle de ilgili olarak en fazla önem arz eden yanı Körfez ile ilişkilerin derinleştirilmesidir. Bu açıdan Modi yönetimi, yeni döneminde yapacağı Ortadoğu ziyaretlerinin ilk aşamasını BAE ve Bahreyn'den başlatmıştır. Modi'nin Körfez ziyaretleri öncesinde karşılıklı olarak bağımsız ve pragmatist bir ilişkinin geliştirileceği tahmin edilmişken, özellikle Körfez ülkeleri açısından Hindistan ile ilgili üç önemli konu mevcuttu. Birincisi, bazı Körfez

ülkeleri, Modi yönetimiyle teröre karşı mücadelede yoğun iş birliğine girmişken, BAE gibi bazı ülkeler, Keşmir konusunda yavaş yavaş Hindistan'ın yanında durmaya başlamışlardı. Körfez ülkelerinden bazıları İşlam İşbirliği Örgütü'nün (İİÖ) kapılarını Hindistan'a açarak Pakistan'ın örgütü kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasını sınırlandırmayı planlamışlardı. İkinci olarak, Modi'nin özellikle ilgilendiği Hindistan'ın bölgedeki iş gücü ve diasporasıyla ilgili olarak, Körfez ülkeleri Hindistan'ın bu erevdeki çıkarlarını tanımaya başlamışlardır. Son olarak ise, petrol zengini Körfez ülkeleri, dünyanın en önde gelen petrol ithalatçılarından biri olan Hindistan'ı temel ekonomik partner olarak görmeye başlamışlardır. Suudi Arabistan'ın Hindistan'ın en önde gelen sektörlerine 75 milyar dolarlık yatırım kararı ve BAE'nin Hindistan Stratejik Petrol Rezervi'nin inşası için desteği, enerji alanında derinleşen karşılıklı bağımlılığın göstergeleri olarak yorumlanmaktadır.

“

Modi'nin Körfez ziyaretleri, stratejik açıdan büyük önem arz etmiş, fakat aşılması gereken noktaları da beraberinde getirmiştir. Bu açıdan Modi yönetimi, ilk döneminde sergilediği bölgeden maksimum fayda elde edebilme politikasına karşı, ikinci dönemde bölgeye ne verebileceğinin düşünülmesi gerektiğinin bilinciyle ziyaretlerini gerçekleştirmiştir.

”

Böyle bir konjonktürde gerçekleştirilen Modi'nin Körfez ziyaretleri, stratejik açıdan büyük önem arz etmiş, fakat aşılması gereken noktaları da beraberinde getirmiştir. Bu açıdan Modi yönetimi, ilk dönemde sergilediği bölgeden maksimum fayda elde edebilme politikasına karşı, ikinci dönemde bölgeye ne verebileceğinin düşünülmesi gerektiğinin bilinciyle ziyaretlerini gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda da üç önemli fırsatın altı çizilmiştir. İlki, Ortadoğu'da derinleşen siyasal türbülansa karşı farklı Körfez ülkelerindeki iç dinamiklere yönelik daha fazla ilgi gösterilmesi hedeflenmiştir. Örneğin; bölgede yeniden Körfez ülkeleri aracılığıyla güçlendirilmek istenen ılımlı İslam eğilimine destek verilerek Körfez ülkelerinin atılan bu adımlara bekledikleri siyâsi desteğin karşılanması planlanmaktadır. Hindu milliyetçisi ve İslam karşıtı Modi yönetimi, BAE'nin Arap Körfez toplumlarına yönelik modernleştirme çabalarına

ve Suudi Arabistan'ın toplumu ve ekonomiyi liberalleştirme adımlarına verilecek desteğin küresel ilgi odağı oluşturabileceğini düşünmektedir.

İkinci olarak, Modi'nin Körfez ile stratejik ekonomik iş birliği noktasında daha ileri bir noktaya gelebilmesi için ilişkilerin daha fazla karşılıklı bağımlılık içermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu noktada enerji alanından, dijital inovasyona ve silah üretiminden, uzay teknolojilerine kadar yeni iş birliği çerçevelerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Son olarak bir türlü gerçekleşmeyen ancak en fazla önem arz ettiği düşünülen konu, güvenlik alanındaki iş birliği olmuştur. Günümüzde güvenlik konusunda hassas olan Körfez ülkelerinin güvenlikle ilgili olarak iç, bölgesel ve uluslararası tehditlere karşı en fazla ABD ve Birleşik Krallık'a bağımlı oldukları bilinmektedir. Fakat başta

ABD Başkanı Donald Trump'ın bölgedeki askeri etkinliğini azaltma söylemleri Körfez ülkeleri için güvenlik partnerlerini çeşitlendirme ihtiyacını güçlendirmiştir. İşte bu noktada Hindistan'ın bölgede savunma iş birlikleriyle ilgili olarak daha aktif bir strateji takip etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Hindistan adına söz konusu bir eylemsizliğin Çin ve Rusya gibi diğer Asya güçlerinin bölgede daha fazla rol almalarıyla sonuçlanacağı tahmin edilmektedir.

Modi yönetimi, Hindistan için de artık Körfez'deki bölgesel güvenliğin sağlanmasına aktif katkı sağlama zamanının geldiğini düşünmektedir.

Sonuç olarak Modi'nin Körfez ülkeleri üzerine sergilediği bu ideolojik ve pasif olmayan yaklaşımı, Hindistan dış politikası için büyük kazanımlar sağlamaktayken, aynı zamanda Hindistan'ın son yıllarda artan gerek Arap ülkeleri arası gerek Arap-İran arası çatışmalara dahil olmama politikasından uzaklaşma ihtimalini de barındırmaktadır. Çatışmalara dâhil olmama Hindistan için bölge ile kurulması muhtemel kalıcı güvenlik stratejisine engel teşkil ettiği için artık Modi yönetimi Ortadoğu siyasetine daha fazla angaje olma politikası temelinde bu tutumu aşmayı amaçlamaktadır. Özetlersek, Modi yönetimi, Hindistan için de artık Körfez'deki bölgesel güvenliğin sağlanmasına aktif katkı sağlama zamanının geldiğini düşünmektedir. ■

KATAR DIŞ POLİTİKASINDA ARABULUCULUĞUN GERİ DÖNÜŞÜ:

DOHA'DA AFGAN HÜKÜMETİ-TALİBAN GÖRÜŞMELERİ

“

1995'deki iktidar deđiŐimi sonrası dış ve iç politikasında önemli dönüŐümleri başlatan Doha yönetimi, bu süreci 2013'te diğer bir emir deđiŐimi ile hızlandırmıştır. Katar'ın yeni emiri Şeyh Temim b. Hamid b. Halife es-Sânî, babası gibi Katar'ın bölgesel gelişmelerde daha otonom dış politika izleme yöneliminde ısrarcı olmaya devam etmiştir.

”

Dr. Mustafa Yetim

Uzman, ORSAM

Körfez'in öne çıkan aktörlerinden Katar'ın coğrafî-nüfus kapasitesine oranla Körfez ve Ortadoğu bölgesinde bu denli aktif ve etkili bir aktör olmaya çalışması pek çok akademik ve akademik olmayan tartıŐmanın merkezinde oturmuŐ-

tur. 1995'deki iktidar değişimi sonrası dış ve i politikasında önemli dönüşümleri başlatan Doha yönetimi, bu süreci 2013'te diğer bir emir değişimi ile hızlandırmıştır. Katar'ın yeni emiri şeyh Temim b. Hamid b. Halife es-Sani, babası gibi Katar'ın bölgesel gelişmelerde daha otonom dış politika izleme yöneliminde ısrarcı olmaya devam etmiştir. Bu temel politika yönelimi Suudi Arabistan (SA) gibi daha önce bu ülke üzerinde daha fazla etki sahibi olan ve Körfez bölgesinde hegemon pozisyonunu sürdürmek isteyen ülkeler tarafından

sert bir şekilde eleştirilse de Doha yönetimi, İnan ve özellikle Türkiye gibi ülkeler ile ilişkilerini güçlendirerek Körfez bölgesinde dengeleme arayışını hızlandırmıştır.

“

7 Haziran 2017'de uzun süredir kontrollü devam eden Katar ve BAE-SA arasındaki gerilim su yüzüne kmış ve bu olay sonrasında Doha yönetimi ve ABD arasındaki ilişkilerde de kısa süreli gerginlik yaşanmıştır. Bu olumsuz gelişmeye rağmen, Doha yönetimi ülkesinde askerî üssüne ev sahipliği yaptığı ABD yönetimi başta olmak üzere Avrupa Birliği (AB) lkeleri, Hindistan, Rusya ve Çin gibi diğer küresel aktörlerle çok taraflı diplomasi geliştirerek 7 Haziran'ın olumsuz etkilerini yumuşatmaya çalışmıştır.

”

Bölgesel girişimlerin yanı sıra Katar, SA ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi ülkelerin Doha yönetimi aleyhine yönelik kampanyalarına rağmen uluslararası alanda da çok boyutlu diplomasi izlemeye devam etmiştir. 7 Haziran 2017'de uzun süredir kontrollü devam eden Katar ve BAE-SA arasındaki gerilim su yüzüne kmış ve bu olay sonrasında Doha yönetimi ve ABD arasındaki ilişkilerde de kısa süreli gerginlik yaşanmıştır. Bu olumsuz gelişmeye rağmen, Doha yönetimi ülkesinde askerî üssüne ev sahipliği yaptığı ABD yönetimi başta olmak

zere Avrupa Birliği (AB) lkeleri, Hindistan, Rusya ve Çin gibi diğer küresel aktörlerle çok taraflı diplomasi geliştirerek 7 Haziran'ın olumsuz etkilerini yumuşatmaya çalışmıştır. Geline süreçte Katar'ın gerçekleştirdiği bölgesel ve küresel diplomatik girişimlerin büyük oranda başarılı olduğu ve SA-BAE liderliğinde başlatılan Katar'ı bölgedeki tüm olumsuz gelişmelerin baş sorumlusu şeklinde sunma çabalarının etkisiz kaldığı görülmektedir.

1995 sonrasına bakıldığında; Katar yönetiminin, diğer Körfez lkeleri gibi rejim güvenliğini sağlama çabalarında önceki yönetimin aksine bazı radikal dönüşümleri başlattığı görülmektedir. Temelde, rejimi sürdürme gibi temel bir stratejiye odaklanan ve yumuşak güç unsurlarına dayalı söz konusu dış ve iç politika dönüşümlerinin önemli birkaç unsurunu ise şunlardır: Kleşmiş bölgesel sorunlarda arabulucu rolünü sürdürme, içeride ve dışarıda liberalizasyon faaliyetlerini artırma, özellikle ABD ile askerî angajmanları yoğunlaştırma, bölgesel gelişmelerde evrensel değerlere daha fazla vurgu yapan söylem benimseme ve bu söylemi benimseyen aktörleri destekleme, büyük uluslararası faaliyetlere ev sahipliği yaparak Katar'ın uluslararası alandaki imajını ve algısını olumlu yönde değiştirme gibi temelde 2011 yılına kadar başarılı olarak süregiden uygulamaların Arap ayaklanmaları süreciyle yoğun bir meydan okuma ile karşı kaşıya kaldığı ve Katar'ın, Türkiye ile birlikte özellikle 2013 sonrasında bölgesel izolasyona maruz kaldığı özellikle ifade etmek gerekir.

7-8 July 2019 / يوليو ٢٠١٩
الدوحة - قطر
Doha - Qatar

Böyle bir ortamda özellikle Doha yönetiminin bölgesel çatışmalarda taraf olmama ve çatışan taraflar arasında güvenilir arabulucu şeklinde varlığını sürdürme politikasının zarar gördüğü bir gerçek. 2008'de Lübnan'da 14 Mart ve 8 Mart koalisyonu arasında, 2007 yılında Husi milisler ve Yemen Hükümeti arasında, Sudan'da Darfur sorununun çözümü konusunda başarılı arabuluculuk girişimleri gerçekleştiren ve diğer pek çok bölgesel sorunda da bu yönde belirli mesafeler kaydeden Doha yönetiminin, Arap ayaklanmaları süresince Müslüman Kardeşler (MK) eksenli aktif ve müdahaleci bir bölgesel politika izlemesi, Katar'ın yumuşak güce dayalı dış politika kapasitesini zorlamıştır. Özellikle 2013'de Mısır'da askerî darbe ile MK destekli seçilmiş ilk cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin devrilmesi, Yemen, Libya ve Suriye'de iç savaşın şiddetlenmesi, Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)

gibi küresel terör örgütlerinin ortaya çıkması ve bölgenin tamamen realist kaygılara teslim olması, Katar'ın arabulucu faaliyetlerine ve dolayısıyla yumuşak güç pozisyonuna önemli bir darbe vurmuştur.

“

Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen 1995'te başlattığı ve Katar'ın bölgesel anlamda daha otonom olması stratejisine dayalı dış politika yöneliminde taviz vermeyen Doha yönetiminin, erken dönem şokunu atlatarak tekrar eski pozisyonunu kazanmaya yönelik girişimlerini yoğunlaştırdığına şahit olmaktadır.

Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen 1995'te başlattığı ve Katar'ın

bölgesel anlamda daha otonom olması stratejisine dayalı dış politika yöneliminde taviz vermeyen Doha Yönetimi'nin, erken dönem şokunu atlatarak tekrar eski pozisyonunu kazanmaya yönelik girişimlerini yoğunlaştırdığına şahit olmaktadır. Bu bağlamda 2022 Dünya Kupası'na ev sahipliği yapma meselesinde yoğun eleştiri alan sponsorluk sistemi Kafala'yı reforme eden, ABD ve AB ülkelere büyük ekonomik yatırım sözleri veren ve bu ülkeler ile askerî ticaretini genişleten ve tüm eleştirilere rağmen İran ve özellikle Türkiye ile ilişkilerini güçlendiren Katar'ın son dönemde yine bölgenin önemli kronik sorunu olan Afganistan meselesi ile ilgili güçlü arabuluculuk çalışmaları yürüttüğü görülmektedir. Bu çalışmalar, arabuluculuk ülkelerden Ürdün, Çad, Maldivler ve Senegal gibi ülkeler ile ilişkilerini düzeltten ve Filistin meselesindeki aktif rolünü sürdüren Katar'ın bölgesel sorunların çözümünde *vazgeçilmez arabulucu*

rolünü tekrar doğrular niteliktedir.

7 Haziran süreci başladığında abluakacı ülkeler ve kısa süreli de olsa ABD tarafından bölgede “terörist örgütleri” ve “radikalizmi” desteklemekle suçlanan Katar’ın, gelinen noktada hem Afgan gruplar hem de ABD-Taliban görüşmelerine 2013’ten beri ev sahipliği yapması ve son bir yıldır bu görüşmelerin yoğunlaşması, Katar’ın dönüşen bölgesel pozisyonuna ilişkin bazı ipuçları vermektedir.

2001’de el-Kaide terör örgütünü yok etmek ve Taliban rejimine son vermek amacı ile Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) liderliğinde Afganistan’a askerî operasyon düzenleyen ABD, 18 yıldır süren savaşı sonlandırmayı ve bu ülkeden askerlerini çekmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede Katar’ın rolüne ihtiyaç duyan ABD yönetimi, 29 Haziran’da Taliban ile olumlu geçtiği açıklanan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeleri tamamlaması beklenen ve Afgan barışının kalıcı olması amacı ile planlan Katar ve Almanya destekli diğer önemli görüşmeler ise 7-8 Temmuz’da yine Doha’da Afgan gruplar arasında gerçekleşmiştir. Afgan hükümetini meşru hükümet olarak görmeyen ve “kukla rejim” olarak tanımlayan Taliban grubunun, Afganistan’ın diğer önde gelen isimleri ile yürüttüğü Doha merkezli görüşmelerin ileriye dönük olumlu gelişmelere katkı sağlayacağı açıklanmıştır.

Derin anlaşmazlıkları ve çözülmesi gerekli pek çok sorunu barındırmasına rağmen Afganistan meselesinde etkili tüm aktörlerin bir

şekilde aynı masa etrafında buluşabiliyor olması, sorunun çözümüne ilişkin ihtiyatlı bir umut oluşturmaktadır. 29 Eylül’de yapılması planlanan Afganistan başkanlık seçimleri ve 3 Kasım 2020’deki ABD başkanlık seçimleri öncesinde sorunun çözümüne yönelik güçlü gelişmelerin olmasını uman Trump yönetiminin hem Doha, hem de Pakistan ile bu yöndeki girişimlerini yoğunlaştırdığı bilinmektedir. Trump’ın bu konudaki aceleliliği bazı zamanlar verdiği demeçlere de yansımakta ve barış sürecini zora sokmaktadır. Nitekim 22 Temmuz’da, Afganistan’ı 10 günde haritadan silbileceğini, fakat bunu istemediğine yönelik Trump’ın açıklamaları da Afgan gruplar ve ABD arasında kısa süreli gerilime yol açmıştır. Halihazırda Taliban’ın Afgan hükümeti ile direkt görüşmeme ısrarı, bu meselenin çözümünde önemli bir engel oluştururken Trump’ın tehditkâr açıklamaları da Doha merkezli sürecin olumsuz ilerlemesine yol açması muhtemel gözükmektedir.

“
Görüşmelere, ABD’nin Afganistan Özel Temsilcisi Zalmay Halilzad ile Taliban Heyetinin Başkanı Şer Muhammad Abbas Stanekzay öncülük etmektedir. Savaşı bitirmek amacı ile 22 Temmuz’da tekrar önce Afganistan ve sonra Katar’a giden Halilzad, Afgan barışına yönelik olumlu açıklamalar yapmıştır.

Görüşmeler sonrasında Afgan gruplar, “barış için yol haritası” konusunda uzlaşa sağladıklarını açıklamış ve Taliban, sivil kayıpların “sıfıra” indirilmesi taahhüdünü vermiştir. Ayrıca Taliban bu görüşmelerde belirli şartlar doğrultusunda batı destekli Afgan hükümeti ile görüşebileceğini açıklamıştır. Afgan topraklarının hiçbir Afgan grup tarafından ABD’ye karşı kullanılmaması, yabancı güçlerin Afgan topraklarından çekilmesi, Afgan gruplar arasında görüşmelerin devam etmesi ve kapsamlı ateşkes anlaşması yapılması gibi dört temel unsuru barındıran görüşmelere ABD’nin Afganistan Özel Temsilcisi Zalmay Halilzad ile Taliban Heyetinin Başkanı Şer Muhammad Abbas Stanekzay öncülük etmektedir.

Savaşı bitirmek amacı ile 22 Temmuz’da tekrar önce Afganistan ve sonra Katar’a giden Halilzad, Afgan barışına yönelik olumlu açıklamalar yapmıştır. Bu gibi gelişmeler ve 9 Temmuz’da Katar Emiri Temim es-Sâni’nin Washington’a yaptığı ziyaret sırasında ABD’ye İran konusunda da arabuluculuk teklif etmesi, Doha yönetiminin dış politikada tekrar arabuluculuk rolüne yöneldiğini kanıtlayan önemli adımlar olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak çok boyutlu süregiden Afgan görüşmeleri ve Doha merkezli muhtemel diğer arabuluculuk görüşmeleri, Katar’ın rejim güvenliğini sağlama eksenindeki önemli stratejisini yeniden ve daha güçlü değerlendirmeye başladığını ortaya koymaktadır. ■

KIZILDENİZ'DEKİ MÜCADELE VE BAE'NİN BÖLGEDEKİ HEVESLERİ

“

BAE, bölgede bazı küçük ülkelerde askeri varlığını koruyarak, bazı ülkelere ise ekonomik yardımlar sağlayarak, özellikle Eritre ve Etiyopya arasında arabuluculuk rolü üstlenerek bu bölgede varlığını göstermektedir.

”

Samir Alabdullah

Uzman, ORSAM

Kızıldeniz 1869'da Süveyş kanalının açılmasıyla birlikte büyük güçlerin bölgede stratejik, siyasi, ekonomik ve coğrafi avantajlar sağlamaya yönelik mücadelelerine sahne olmuştur. Kızıldeniz, günde yaklaşık 3.3 milyon varil petrolün geçtiği en önemli su yollarından biridir. Dünya ticaretinin beşte biri Kızıldeniz üzerinde gerçekleştirilmesine rağmen bu denize komşu fakir ülkelere ise maddi anlamda somut bir gelir kazandırmamaktadır.

Bölgede Fransız, İtalyan, Japon ve Amerikan üsleri ile rekabet edebilmek için Cibuti'de askeri bir üs

kuran Çin'in Kızıldeniz'e girmesi, İsrail'in Süveyş Kanalı'na paralel bir İsrail kanalı kurmak istemesi ve İran, Türkiye ve Rusya gibi bölge ülkelerinin de bölgedeki mücadeleye dahil olması bölgedeki

rekabeti daha da karmaşık bir hale getirmiştir.

Son yıllarda Kızıldeniz'de adı sıkça geçen bir diğer ülke ise burada birkaç yıl önce siyasi ve stratejik

bir proje başlatan Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olmuştur. Bölgedeki bazı küçük ülkelerde askeri varlığını koruyarak, bazı bölge ülkelerine ekonomik yardımlar sağlayarak, özellikle Eritre ve Etiyopya arasında arabuluculuk rolü

üstlenerek BAE buradaki varlığını göstermektedir. Özellikle Yemen, Eritre, Somali ve Cibuti'deki askeri üsleriyle bölgede esas aktör olmayı hedeflemektedir. BAE, gemilere lojistik hizmetler sunarak Dubai'deki Cebel Ali Limanı'na rakip olabilecek bir limanın inşasına yönelik herhangi bir girişimi de engellemeye çalışmaktadır. BAE'nin bu tutumunun amacı, Dubai'yi ticaret, seyahat ve nakliyat alanlarında bölgesel ve küresel bir merkez olarak rekabetten uzak tutmaktır. BAE, aynı zamanda Afrika Boynuzu'ndaki yeni limanların tüketimin arttığı Afrika ülkeleri için bir geçit noktası olacağını ve Kı-

zıldeniz'deki deniz ticaretinin geleceğini şekillendirmede rol oynayacağını düşünmektedir.

BAE, uluslararası ekonomide deniz limanlarının önemini idrak etmesiyle Kızıldeniz ve Afrika Boynuzu'ndaki genişleme planına başlamıştır. Askeri gücüyle ön plana çıkan bölgesel bir devlet olmak için çabalamaktadır. Arap dünyasında geleneksel anlamda önemli ülkelerin zayıflığının yarattığı boşluk BAE'yi daha fazla cesaretlendirmiştir. Yemen'deki Dubai uluslararası liman şirketi olan "DP World", Abdullah Salih'in Yemen Devlet Başkanı olduğu dönemde 2018 yılında Aden Limanı ile ilgili bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma gereği Aden Limanı'nın yönetimi 100 yıllığına DP World şirketine bırakılmıştır. Ancak Yemen devrimi sonrası Aden Limanı Yönetim Kurulu, Yemen'in aleyhine olduğu gerekçesiyle söz konusu anlaşmayı feshetmiştir. DP World'ün bu limanlardaki yükleme ve tahliye hizmetlerini kasten yavaşlatması, büyük bir ekonomik gerileme yaşayan Yemen'i anlaşmayı iptal etmeye sevk etmiştir. Anlaşmadan önce 2008 yılında 492 bin olan konteyner sayısının 2012'de 146 bine düşmesi fesih kararının doğru bir hamle olduğunun kanıtıdır. Ayrıca BAE, Yemen limanları için bu derece tehlikeli bir rakipken Aden Limanı'nı geliştirmesi ve yönetmesi zaten büyük bir çelişki olacaktır.

BAE, daha sonra bölgedeki jeopolitik gücünü genişletmek amacıyla Suudi Arabistan liderliğinde Hüsülere karşı yürütülen ittifakın bir parçası olarak Yemen'deki çatışmalara dahil olmuştur.

Yemen'de 2015 yılında başlatılan müdahalenin amacı İran tarafından desteklenen Hûsi tehlikesini Aden Limanı'ndan uzaklaştırmak, Suudi Arabistan ve Babu'l Mendeb Boğazı'na karşı olası bir tehdidi engellemek olmuştur. BAE "meşruiyeti yeniden sağlamak" adına Aden Limanı'na geri dönmüştür. 2015'te BAE destekli kuvvetler Aden Limanı'nı Hüsülere almışlardır. 2016'da ise BAE, el-Mukelle ve eş-Şihr Limanları'nın yanı sıra Babu'l Mendeb Boğazı'nda iki stratejik adayı ele geçirmiştir. 2017 yılına gelindiğinde ise, Kızıldeniz'deki El-Muhâ Limanı'nı kontrolü altına almıştır. BAE, Babu'l Mendeb'i kontrol etmek için Babu'l Mendeb'in kalbinde yer alan Meyyûn Adası'nda askeri hava üssü kurmuştur. Zübâb Bölgesi'nde ise başka bir üs inşa etmiş el-Muhâ Limanı'nı da askeri bir üsse çevirmiştir. Ayrıca Babu'l Mendeb Boğazı'ndaki Perim Adası'nda da benzer tesisler kurduğu bilinmektedir.

“
BAE ayrıca, bu bölgedeki Katar-Türk nüfuzunu sona erdirmek için Mısır ile ittifak sağlamaya çalışmıştır.
”

BAE bugün doğuda el-Mukelle ve batıda Aden limanları başta olmak üzere Yemen'in güneyinden batısına kadar limanların hakimiyetini elinde bulundurmaktadır. Bununla birlikte bölgedeki en önemli deniz limanlarını kontrol etme stratejisinin bir gereği olarak Yemen'in en büyük ikinci limanı olan El Hudeyde Limanı'nı da kontrolü altına almaya çalışmaktadır.

“

BAE, 2008'de başkent Kahire'ye en yakın Mısır limanı olan Ayn es-Suhne'yi kiralamış ve el-Ayn es-Suhne Bölgesi'nde 95 km² lik bir bölgeyi imar edecek bir şirket kurmak için Süveyş Kanalı Şirketi ile de bir anlaşma imzalamıştır.

”

BAE ayrıca, bu bölgedeki Katar-Türk nüfuzunu sona erdirmek için Mısır ile ittifak sağlamaya çalışmıştır. BAE, 1979 Camp David Anlaşması'ndan sonra Mısır ile ilişkilerini kesmeyen tek Ortadoğu ülkesi olmuş ve bu durum Mısır-BAE ilişkilerini özel bir konuma getirmiştir. Fakat Eski Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin seçimleri kazanması ve Müslüman Kardeşlerin yönetimi devralması iki ülke arasındaki ilişkileri çıkmaza soksa da Mursi hükümetinin düşürülmesi sonucu ikili ilişkiler tekrar eski günlerine dönmüştür. Bu çerçevede BAE, yeni Mısır rejiminin en önemli stratejik ortaklarından biri olmuştur.

BAE, 2008'de başkent Kahire'ye en yakın Mısır limanı olan Ayn es-Suhne'yi kiralamış ve el-Ayn es-Suhne Bölgesi'nde 95 km² lik bir bölgeyi imar edecek bir şirket kurmak için Süveyş Kanalı Şirketi ile de bir anlaşma imzalamıştır. BAE'nin Cibuti'den çıkarılması ve rolünün Türkiye'ye verilmesinin ardından BAE itibarını geri kazanabilmek için Süveyş Kanalı'nın iktisadi projelerinin yarısının yakın zamanda devralınmasına dair bir anlaşma yapılmıştır. BAE ayrıca,

Suudi Arabistan'ın Cidde Limanı'ndaki Güney Konteyner Terminali'ni de yönetmektedir. BAE, 2017 yılında Suudi Arabistan'ın 2030 vizyonunu destekleyerek Suudi Arabistan'dan ülkedeki kendisine ait limanları restore etme sözü almıştır.

Yeni Başbakan Abiy Ahmed'in kazandığı 2018 seçimlerinden sonra Etiyopya ekonomik anlamda büyük bir sıçrama kaydetmiştir. BAE, özellikle bölgede Katar ve İran nüfuzunun artmasından endişe duymakta ve güçlü bir gelişme gösteren Etiyopya ekonomisinde rol oynamak istemektedir. BAE, Etiyopya ticaretini Cibuti Doraleh Limanı'ndan BAE yönetimindeki Eritre Assab ve Somali Berbera limanlarına taşımak amacıyla Etiyopya'ya 3 milyar dolar bağışlamıştır. Ayrıca Somali'deki Berbera Limanı'nın gelirinin beşte biri Etiyopya Hükümetine verilmiştir. Somali, gelirlerin bir kısmının Etiyopya'ya verilmesi sebebiyle Berbera limanı yönetim anlaşmasını iptal etmiştir.

Afrika kıyılarında en fazla askeri üsse ev sahipliği yapan ülke Cibuti'dir. ABD, ilk askeri üssünü 4000 askeri olan Cibuti'de kurma fırsatı yakalamıştır. Cibuti'de Çin ve Japon askeri üsleri de bulunmaktadır. Çin ilk askeri üssünü Cibuti'de ABD üssünden sadece 6 mil uzaklıkta inşa etmiştir. BAE, 2004 yılında Cibuti Doraleh Limanı'nı işletmek amacıyla uzun vadeli sözleşmelere dahil olmuştur. 2005'te imzaladığı anlaşma, BAE'nin 21 yıllığına Cibuti gümrüklerinin idari ve mali düzenlemelerini yönetip geliştirmesi konularında Cibuti ile iş birliği yapmasını kapsamaktaydı.

Anlaşmanın içeriğine göre Dubai gümrükleri gelişmiş bilgi teknikleri ve ayrıca Cibuti gümrüklerinde çalışan personel için eğitim programları sağlayacaktı. Ancak Dubai liman şirketi, bu limanda nakliye ve boşaltım hizmetlerinin geliştirilmesini kasıtlı olarak yavaştan almaktaydı. Cibuti yönetiminin limanın genişletilmesi ve yeni tesisler kurulması yönündeki önerilerinin Dubai tarafından reddedilmesi, Cibuti tarafından kendi egemenlik sahasına bir tecavüz olarak anlaşılmıştır. Şubat 2018'de Dubai Liman Şirketi Cibuti yönetimi tarafından limandan çıkarılmıştır. Cibuti, yapılan anlaşmayı tek taraflı olarak feshetse de Mart 2018'de Londra Uluslararası Tahkim Mahkemesi Cibuti'nin Dubai limanlarına yönelik ithamlarını reddetmiş ve Cibuti'ye BAE'ye tazminat ödemesi için baskı yapmıştır.

BAE, Yemen'de 2015'te savaş başladığında saldırılarını gerçekleştirmek için Kızıldeniz'de bir üs ihtiyacı duymuştur. BAE daha sonra ise Assab şehrinde Suudi Arabistan ile birlikte hava üssü kurmaya karar vermiştir. BAE, Cibuti ile anlaşmazlığa düşmesinin ardından Assab'da ayrıca bir liman da geliştirmek istemiştir. Eritre, BAE'nin Babu'l Mendeb'in diğer tarafında askeri bir tesis kurmasına izin vermiş ve bu izinle de BAE 2015'te Eritre'deki Assab limanını işletme imtiyazını elde etmiştir. Böylece BAE, Cibuti'den birliklerini tahliye etmesinden kısa bir süre sonra imzaladığı anlaşma gereği Kızıldeniz'deki Assab limanını ve havaalanını otuz yıl kullanabilecekti. Dubai bu anlaşma karşılığında Eritre makamlarına yıllık ödeme yapacak ve limanları, gümrükleri

ve serbest bölgeyi işletim sonrası elde ettiği gelirlerin yüzde otuzunu yine Eritre makamlarına verecekti. BAE, büyük nakliye uçaklarının kalkış ve iniş için kullanabileceği 3500 metrelik piste sahip bir havaalanını Eritre’de inşa etmiştir. Bu havaalanını Yemen ile yaptığı savaşta kullanmıştır. Eritre Cumhurbaşkanı İsaías Afewerki Yemen savaşının ilk günlerinde Suudi Arabistan’ı ziyaret etmiştir. Eritre, koalisyon devletlerine hava sahasını ve Assab Boğazı’nı açmıştır. Bu yardımı karşılığında ise başkent Asmara’ya enerji tedariki ve finansal destek sağlanmıştır.

BAE’nin Kızıldeniz bölgesinde aktif olduğu bir diğer ülke ise Somali’dir. BAE, burada bir askeri üs inşa etmiştir. Uluslararası Dubai limanları Mayıs 2017’de Somaliland’daki Berbera Limanı’nın idaresini üç yıllığına devralmış, özellikle deniz polisi eğitimi konusunda Somaliland’ın ayrılmaz bir parçası olan Putland’a yatırım yapmıştır. Ayrıca bu şirket Mogadişu havaalanında “Sky Air and Logistics Şirketi”ni yönetmektedir. Son dönemlerde ise özellikle Türkiye’nin de Somali’de etkinlik kazanması ile BAE şirketleri Somali hükümeti tarafından ciddi yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır. Mart 2018’de Somali, BM’yi Berbera’da inşa edilen askeri üssün inşasını durdurması için müdahale etmeye çağırmıştır. Askeri üssün inşa edilmesini alenen bir uluslararası hukuk ve ulusal egemenlik ihlali olarak adanmıştır. Bunun yanı sıra bu girişimi Somaliland’daki mevcut ayrılıkçı hükümet eğilimini güçlendiren bir unsur olarak nitelendirmiştir.

“**Suudi Arabistan ve BAE’nin hava sahasını kullanarak ve liman inşa ederek Afrika’da etkilerini güçlendirdiği sırada güçlü bir rakip olarak Türkiye’nin de bölgede etkisi hissedilmeye başlanmıştır.**”

Türkiye geçen yıl Somali’de büyük bir askeri üs inşa etmiş ve Mogadişu’da ise büyükelçilik açmıştır. Bundan aldığı cesaretle Somali Parlamentosu da Dubai liman şirketinin Somali limanlarını yönetmesini ve yatırım yapmasını engelleme kararı alınmıştır. Alınan kararla BAE şirketi ile yapılan diğer anlaşmalar da feshedilmiştir. Ayrıca Somali askerlerinin eğitimini kapsayan ekonomik iş birliği anlaşması da iptal edilmiştir.

Kızıldeniz’in hiç şüphesiz en önemli ülkelerinden birisi de Sudan’dır. Sudan’a gelince Hartum, Nil’de inşa edilecek bir sanayi bölgesi için Mısır’a 2 milyon metrekaresel bir arazi verilmesini onaylamıştır. Atılan bu adım Kızıldeniz’de siyasi boyutlara sahip ekonomik yatırımlar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Buradaki Mısır hareketliliğini ise, BAE’nin bölgedeki temsili olarak nitelendirmek mümkündür. Zira BAE, Kızıldeniz ve Afrika Boynuzunda nüfuzunu güçlendirmeyi amaçlayan pek çok faaliyeti finanse etmektedir. Mısır şu anda bölgede Türkiye ve Katar’ın etkisini sonlandırmak için BAE’nin Sudan hamlesine öncülük etmektedir.

Suudi Arabistan ve BAE’nin hava sahasını kullanarak ve liman inşa ederek Afrika’da etkilerini güçlendirdiği sırada güçlü bir rakip olarak Türkiye’nin de bölgede etkisi hissedilmeye başlanmıştır. Türkiye, lojistik hizmetler veren bir üs inşa etmek için Babu’l Mendeb Boğazı’ndan faydalanmak istemektedir. Türkiye bunun yanında Kızıldeniz’e uzanan Sevakin Adası’nda yeniden rehabilitasyon sağlamaya yönelik bir anlaşma imzalamıştır. Bu durum özellikle Mısır, Suudi Arabistan ve BAE’den ciddi tepkilerin gelmesine yol açmıştır. Binlerce Mısır askerinin Eritre’deki BAE üssüne gönderilmesi gerektiğini belirten raporlar yayınlanmıştır.

Katar, Kasım 2017’de Kızıldeniz’de en büyük konteyner limanını inşa etmek üzere Türkiye ile de koalisyon sağlayarak Sudan ile imzaladığı 4 milyar dolarlık anlaşmayla bölgedeki rekabete dahil olmuştur. Buradan BAE’nin, Sudan’da yeni hamle gerektiren bir tehdide dönüştüğünü anlamak mümkündür. Bu anlaşma, özellikle BAE’deki Cebel Ali Limanı’nı ve Kızıldeniz’de BAE’nin idaresindeki diğer limanları da etkilemektedir.

BAE’nin rolünün bazı ülkelerde sekteye uğradığı gözlemlenirse de özellikle Sudan’daki olaylardan sonra Kızıldeniz’de arttığı aşıkardır. Tüm bu gelişmeler Kızıldeniz’de ve Afrika Boynuzunda bir stratejik konuşlanma yarışı olarak değerlendirilmelidir. Bu ortamda ülkelerin bölgede uzlaşmaya varmaları gerekmektedir. Aksi takdirde bölgenin ciddi sorunlarla karşı karşıya kalması söz konusudur. ■

KATAR'IN ORTAKLIKLARINI GELİŞTİRME STRATEJİSİ

Gökhan Erel

Araştırma Asistanı, ORSAM

“

Ambargo sonrası dönemde Katar'ın özellikle Türkiye, ABD ve İran ile ikili ilişkilerini güçlü bir şekilde devam ettirebildiği görülmektedir. Söz konusu ülkeler ile ikili siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerini yüksek düzeyde devam ettirmeyi başaran Katar'ın, hem uluslararası hem bölgesel düzeyde ortaklıklarını geliştirme politikası tüm hızıyla sürmektedir.

”

Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn ve Mısır'ın terörü finanse etmek ve radikal gruplara

destek vermek ile suçlayıp ambargo uygulaması ile ortaya çıkan Körfez krizinin günümüz gelişmeleri ile etkileşimi Katar'ın lehine devam etmektedir. Ambargo sonrası dönemde Katar'ın özellikle Türkiye, ABD ve İran ile ikili ilişkilerini güçlü bir şekilde devam ettirebildiği görülmektedir. Söz konusu ülkeler ile ikili siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerini yüksek düzeyde devam ettirmeyi başaran Katar'ın, hem uluslararası hem bölgesel düzeyde ortaklıklarını geliştirme politikası tüm hızıyla sürmektedir.

26 ayı aşkın bir süredir devam eden Katar ambargosunun en temel amacı, Katar'ın dış politika çizgisindeki özgün manevralarının Suudi Arabistan – BAE eksenine uyumlu hale getirilmesi isteği idi. ABD'nin 2017 yılındaki Katar'a karşı tutumundan keskin bir dönüş

yapması, Kaşıkçı krizinin özellikle Suudi Arabistan ve BAE'nin uluslararası toplum nezdinde prestij kaybetmelerine sebep olması, gerek içerde gerekse savaştıkları bölgelerde insan hakları ihlali iddialarına maruz kalmaları, usulsüz yargılama süreçlerine devam etmeleri iki ülkenin gündemini Körfez krizinden uzaklaştırmıştır. Bütün bunların yanında iki ülkenin Suriye, Libya ve Yemen'de merkezi otoriteyi içinde buldukları durumdan daha zayıf bir pozisyona sokacak manevralar yapmaları, Körfez krizinde kaybeden taraf olmalarının önemli nedenleri arasında yer almıştır.

Körfez krizini en zararsız şekilde atlattırmaya çalışan Katar'ın bu anlamdaki başarısı, Katar-karşıtı blokta bir takım çatlakların meydana gelmesi ile de ilgilidir. Haziran başında Yemen'deki askeri

varlıklarını azaltan ve İran ile Körfez'de seyrüsefer güvenliği üzerine toplantılara heyet gönderen BAE'nin, Suudi Arabistan ile olan ittifak içerisinde sorun çıkmasına ve ittifakın çatlamaya başladığı söylentilerine sebep olmuştur. Sudan'ın da, Yemen'deki Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyonu verdiği askeri desteği çektiğini açıklaması, Suudi Arabistan-BAE ekseninin çabalarına bir diğer frenleme olarak değerlendirilmelidir. Bölgesel denklemde, Suudi-BAE eksenine aleyhine her hamlenin, Katar hanesine olumlu mesaj olarak yazılabildiği bir dönemden geçilmektedir.

Katar, savunma sanayii alanında Türkiye ve ABD ile güvenilir ortaklıklar içerisine girmiştir ve yakın zamanda her iki ülkenin de Katar'daki askeri varlıklarının artırılması; ABD'nin el-Udeyd üssünün genişletilmesi, Türkiye'nin Katar'daki askeri varlığının da ikinci bir askeri üs ile perçinlenmesi gündeme gelmiştir.

Katar'ın ambargo sürecinde özellikle Türkiye, ABD ve İran ile ilişkileri sebebiyle bu sürecin olumsuz etkilerini bertaraf etmekte başarılı olduğunu söylemek gerekmektedir. Katar, savunma sanayii alanında Türkiye ve ABD ile güvenilir ortaklıklar içerisine girmiştir ve yakın zamanda her iki ülkenin de Katar'daki askeri varlıklarının artırılması; ABD'nin el-Udeyd üssünün genişletilmesi, Türkiye'nin Ka-

tar'daki askeri varlığının da ikinci bir askeri üs ile perçinlenmesi gündeme gelmiştir. Yakın geçmişte geliştirilen El-Udeyd askeri üssünün 1.8 milyar dolarlık bir finansman sayesinde tekrar genişletilmesi gündemdedir. Hali hazırda B-52 bombardıman uçaklarının ve F-22 jetlerinin de bulunduğu askeri üssün genişletilmesi, ABD'nin Katar ile ilişkilere verdiği önemi göstermektedir.

Bu iki gelişme de, Katar'ın savunma sanayii iş birliklerini ve askeri yeteneklerini geliştirme anlamında bölgede yalnız olmadığı anlamına gelmektedir. 2019 yılının Ekim ayında açılması öngörülen Türkiye'nin Katar'daki ikinci askeri üssü, Tarık bin Ziyad üssünün yakınında, Katar-Türkiye Birleşik Müşterek Komutanlığı'na yakın bölgededir. Üssün açılışının Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Emir Tamim bin Hamad el-Sani tarafından yapılması planlanmaktadır. Bu da, iki ülke arasındaki askeri iş birliğine bağlılığı göstermektedir.

Türkiye ile Katar arasındaki yakın ilişkiler sadece askeri ve siyasi boyutta değil, sosyo-ekonomik boyutta da ön plana çıkmaktadır. T.C. Doha Büyükelçisi'nin Ağustos ayında yaptığı açıklamalara göre, Katar'ın Türkiye'deki toplam yatırımları 22 milyar dolar seviyesine ulaşmış durumdadır. Ayrıca, Türkiye'ye gelen Katarlı turist sayısı 2016 yılında 33 bin iken, 2017 yılında 45 bine, 2018 yılında ise 100 binin üzerine çıkmıştır. Türkiye'nin 2018 yılında Katar'a ihracatı 1 milyar 100 milyon dolar seviyesinin üzerindedir. Mevcut koşullara bakıldığında, Türkiye ve Katar arasındaki sosyo-ekonomik bağlılıkların artarak devam edeceği öngörülebilir.

Katar ambargo döneminde ABD ile de ortaklıklarını geliştirmiştir. Temmuz ayındaki ABD ziyaretinde Katar Emiri el-Sani ile Trump arasında verilen sözler, Katar-ABD ilişkilerinde 2017 öncesine göre olumlu gelişmeler olduğunu doğrulamaktadır. El-Sani görüşmelerde "Washington'daki dostlarımız" ifadesini kullanırken, Trump el-Sani'yi

“çok saygı duyulan bir kişi” ifade-
siyle takdim etmiştir. Özellikle iki
ülke arasındaki karşılıklı yatırımların ve savunma sanayii ticaretine ve iş birliğine yapılan vurgu, Katar’ın izole edilme politikasına ABD’nin daha önceden sonlanan desteğinin bir tasdikini yansıtmaktadır. Katar tarafından, ABD ile ilişkilerinin tarihsel olmanın ötesinde stratejik bir ortaklık olduğu vurgusu yapılırken, iki ülke arası ticaret hacminin 185 milyar dolara yükselmiş olması, ekonomik ilişkilerin düzeyini göstermektedir. El-Sani’nin ABD ziyaretinde sadece Trump ile değil, Dışişleri Bakanı Mike Pompeo ve Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton’ın yanında çok sayıda senatör ve heyet ile ikili görüşmeler gerçekleştirmesi, diplomatik temsilin önemine vurgu yapmaktadır. Heyetler 2022 Dünya Kupası, Körfez krizi, Sudan, Libya ve Afganistan’daki Taliban varlığı gibi konularda da görüş alışverişinde bulunmuştur.

“

2017 sonrası ambargoyu desteklemeye meyilli bir tutum takınan ve Katar ile diplomatik temsil seviyesini düşürmüş bulunan Ürdün ile diplomatik ilişkiler, son dönemde geliştirilmiştir. Ürdün ve Katar karşılıklı olarak Amman ve Doha’ya büyükelçilerini atamışlardır. Bu gelişmeler, Katar’ın izole edilmesine çabalayan ambargocu devletlerin planlarının işlemediğini göstermektedir.

”

Türkiye ve ABD’nin yanında, Ürdün ve İran da, son dönemde Katar ile siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerini geliştirme yolunda önemli adımlar atmışlardır. Katar’ın bu anlamda sadece askeri değil, diplomatik temaslarını artırma konusunda da başarılı olduğu söylenmelidir. 2017 sonrası ambargoyu desteklemeye meyilli bir tutum takınan ve Katar ile diplomatik temsil seviyesini düşürmüş bulunan Ürdün ile diplomatik ilişkiler, son dönemde geliştirilmiştir. Ürdün ve Katar karşılıklı olarak Amman ve Doha’ya büyükelçilerini atamışlardır. Bu gelişmeler Katar’ın izole edilmesine çabalayan ambargocu devletlerin planlarının işlemediğini göstermektedir.

Diplomatik temasları dahilinde İran Cumhurbaşkanı ve Katar Emiri, iki ülkenin ilişkilerinin gelişmesinden mutlu olduklarını dile getirmişler ve Körfez bölgesindeki gerginliklerin ve güvenliği tehdit eden gelişmelerin dikkatle izlendiğinin altını çizmişlerdir. Buna binaen, Ağustos ayında İran ve Katar Savunma Bakanları arasında

bir takım görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bölgesel meseleler masaya yatırılmıştır. Üst-düzyer diplomatlarının da sık sık bir araya geldiği iki ülke, aynı zamanda deniz ticaretinin artırılması ve bunun sosyo-ekonomik sonuçlar doğurması yönünde de ortak politikalar izlemeye devam etmektedirler. Yine İran ve Katar arasında haftalık feribot seferlerinin başlaması da iki ülkenin sosyo-ekonomik bağlarını geliştirme çabasında olduklarını göstermektedir.

Sonuç olarak, Katar’ın özellikle ambargonun devam ettiği 26 ay içerisinde Türkiye, ABD ve İran ile, her biri ile aynı düzeyde olmamak kaydıyla, yakınlaştığı gözlemlenebilmektedir. Katar’ın ortaklıklarını geliştirme politikası şuan için sonuç vermeye devam edecek nitelikte gözükmektedir, fakat Körfez bölgesinin son dönemdeki güvensizlik üzerine inşa edilmiş bölgesel denklemi, her ittifakı ve ülkeyi tehdit ettiği gibi Katar’ı da güvenlik üzerine bina edilmiş bir dış politika stratejisine itebilecektir... ■

Filistin ile İsrail Arasındaki Anlaşmalar: Kapsamı, Uygulanması ve İptali

Doğu Kudüs'te bulunan Wadi Hummus'taki Filistinlilere ait 70 evin sözde mahkeme kararıyla yıkılmasını eleştiren Abbas, İsrail tarafından gerçekleştirilen yıkımların, taraflar arasındaki mevcut anlaşmalara zaten riayet edilmediğini gösterdiğini ifade etti.

Haydar Oruç

Araştırmacı, Sakarya Üniversitesi

25 Temmuz'da Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas bir açıklama yaparak, İsrail ile Oslo görüşmelerinden kaynaklanan bütün anlaşmanın iptal edileceğini duyurmuştur. Açıklamanın başında İsrail'in 22 Temmuz'da Doğu Kudüs'te bulunan Wadi Hummus'taki Filistinlilere ait 70 evin sözde mahkeme kararıyla yıkılmasını eleştiren Abbas, İsrail tarafından gerçekleştirilen yıkımların, taraflar arasındaki mevcut anlaşmalara zaten riayet edilmediğini gösterdiğini ifade etmiştir. Ayrıca son dönemde

artan bu gibi faaliyetlerin, ABD'nin sözde Yüzyılın Anlaşması (deal of century) Filistin Yönetimi'ne kabul ettirmek için başvurulmuş caydırıcı girişimlerden kaynaklandığının da farkında olduklarını belirtmiştir.

Ancak ne olursa olsun ABD'nin sözde barış planına karşı olduklarını tekrar eden Abbas, İsrail ile aralarındaki anlaşmaların iptal edilmesini hayata geçirmek için ivedilikle bir komisyon kurulacağını da açıklamıştır. Abbas'ın yaptığı açıklamada hangi anlaşmaların iptal edileceğine dair detaylı bir bilgi verilmemiş olup, bunların neler

olacağına kurulacağı ifade edilen komisyonun karar vereceği değerlendirilmektedir. Abbas'ın bu iddialı sözlerine rağmen İsrail tarafından herhangi bir açıklama gelmediği gibi Kudüs ve Batı Şeria'nın değişik bölgelerindeki yıkım faaliyetlerine devam edilmiştir. Bununla birlikte Ağustos ayının ilk haftasında İsrail hükümeti tarafından alınan bir kararla Batı Şeria'nın C bölgesindeki farklı yerlerde toplam 2400 yeni yerleşim yerinin inşa edilmesi onaylanmıştır.

“

Abbas'ın daha önce de benzer açıklamalar yapmasına rağmen, nihayetinde bu kararların şu ya da bu nedenden dolayı hayata geçirilmemesi nedeniyle İsrail yönetiminin de bu açıklamayı yeterince ciddiye almadığı görülmektedir.

”

Abbas'ın daha önce de benzer açıklamalar yapmasına rağmen, nihayetinde bu kararların şu ya da bu nedenden dolayı hayata geçirilmemesi nedeniyle İsrail Yönetimi'nin de bu açıklamayı yeterince ciddiye almadığı görülmektedir. Dolayısıyla Filistin Yönetimi tarafından dile getirilen ancak İsrail tarafınca dikkate dahi alınmayan bu anlaşmaların neler olduğunun, muhtevasının ve uygulamalardaki problemler ile söz konusu anlaşmaların yürürlükten kaldırılması halinde sonuçlarının neler olabileceğinin ortaya konulması gerekmektedir.

Anlaşmaların hukuki boyutu ve kapsamı

1980'li yılların sonları ve 1990'lı yılların hemen başlarındaki bölgesel ve küresel konjonktür İsrail ve Filistin'i çatışmaları sonlandırarak bir anlaşmaya zorlamıştır. 1991 Madrid Konferansı ile başlayan bu süreçte sürdürülen müzakereler sonunda 1993'de Oslo'da

imzalanan ve Oslo I olarak da bilinen Prensipler Deklarasyonu (Declaration of Principles on Interim Self-Government Authority) geçici Filistin Yönetimi'nin oluşturulmasını sağlayan temel metin niteliğindedir. Oslo I'de üç kademeli bir geçiş planı öngörülmüştür. Buna göre ilk aşamada İsrail, Batı Şeria ve Gazze'deki askerlerini çekerek bu bölgelerde kurulacak Filistin Yönetimi'ne yetkilerini devredecekti. İkinci aşamada yani Oslo II olarak adlandırılan Geçici Anlaşma (Interim Agreement) sonucunda ise Batı Şeria'nın belirlenen bölgelerine İsrail güçleri yeniden konuşularak bu bölgelerin kontrolünü devralacaktı. Geçiş sürecinin son bulacağı 1999 yılında da nihai statü (permanent status) belirlenecekti.

Oslo I

Oslo I'de, Filistin tarafı İsrail'in var olma hakkını kabul ederken İsrail tarafı da Filistin tarafının kendi kaderini tayin hakkına saygı

FİLİSTİN LİDERİ ABBAS'IN "OSLO RESTİ" TARTIŞILIYOR

göstereceğini beyan etmiştir. Böylelikle o tarihe kadar birbirini resmi olarak tanımayan taraflar artık çözüm için muhatap olmak durumunda kalmıştır. Anlaşmayla Batı Şeria ve Gazze'nin ileride kurulması planlanan Filistin Yönetimi'nin kontrolünde birleşik bir bölge olduğunun altı çizilmiş olmasına rağmen, Kudüs'ün statüsü, Yahudi yerleşimlerin durumu, sınırlar, güvenlikle ilgili düzenlemeler, komşularla iş birliği, dış ilişkiler ve Filistinli mültecilerin geri dönüş hakları ele alınmamıştır.

Oslo II

1994'te imzalanan Gazze ve Eriha Anlaşması (The Agreement on the Gaza Strip and Jericho Area) ile karara bağlanan İsrail güçlerinin Gazze Şeridi ve Eriha'dan çekilmesi işlemi 1995'de imzalanan Oslo II olarak adlandırılan Geçici Anlaşma (Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip) ile resmileştirilmiştir. Ancak bu anlaşmayla Batı Şeria; A, B ve C bölgeleri olmak üzere üçe ayrılmıştır. A ve B bölgeleri Filistin Yönetimi'nin yetki alanında bırakılırken C bölgesi tamamen İsrail'in

kontrolüne bırakılmış ve bu bölgede yeni yerleşimlerin açılmaya çağrı karara bağlanmıştır. Filistin Yönetimi'nin kurulması ve nihai statüsü ile İsrail güçlerinin bahse konu bölgelerden çekilmesi veya bazı bölgelere yeniden konuşlanması için 5 yıllık bir geçiş süreci öngören anlaşma, Kudüs'ün statüsü, Yahudi yerleşimler, askeri bölgelerin belirlenmesi, Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı, sınırlar, dış ilişkiler ile kurulacak Filistin konseyine hangi yetki ve sorumlulukların devredileceği konularını ele almamıştır. Bilakis bu konuların geçiş süreci sonunda nihai anlaşmada ele alınarak çözümlenmesine karar verilmiştir.

Gazze ve El Halil'in bölünmesi

Yine aynı anlaşmanın 14. maddesine göre Gazze Şeridi'nin deniz kıyısı K, L ve M olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır. K ve M bölgeleri kapalı bölge olarak tanımlanırken L bölgesi askeri olmayan kullanımlara açık tek bölge olarak kayıt altına alınmıştır. Benzer şekilde 1997'de imzalanan El Halil Anlaşması'na (Protocol Concerning

the Redeployment in Hebron) göre ikiye bölünen El Halil'in H-1 bölgesi Filistin Yönetimi kontrolünde kalırken H-2 bölgesinin kontrolü İsrail'e devredilmiştir.

Anlaşmaların uygulamaya yönelik içerikleri

Yukarıda sayılan anlaşmalar iki taraf arasındaki temel metinleri oluşturmaktadır. Bu anlaşmalar kapsamında aşağıdaki hususlarda taraflar arasında ele alınmış ve karara bağlanmıştır;

- İsrail güçlerinin belirlenen bölgelere yeniden konuşlandırılması ve yetki devri
- Terörizm ve şiddetin engellenmesi için güvenlik politikası oluşturulması
- Karşılıklı güvenlik meselelerinde koordinasyon ve iş birliği ve kuralların belirlenmesi
- Batı Şeria'daki güvenlik uygulamaları
- Gazze'deki güvenlik uygulamaları
- El Halil için yol haritası oluşturulması
- Geçiş ve kontrol noktaları
- Batı Şeria ve Gazze'ye giriş-çıkışlar
- Gazze ve Batı Şeria arasında güvenli koridor oluşturulması
- Bölgelere ayırma, planlama ve inşaa faaliyetleriyle alakalı güvenlik uygulamalarının belirlenmesi
- Hava sahasının güvenliğinin sağlanması

- Gazze Şeridi deniz kıyısının güvenliğinin sağlanması
- Filistin polis teşkilatının kurulması, teçhizatlarının belirlenmesi ve konuşlandırılması
- Yahudi kutsal mekanlarının kullanımının düzenlenmesi

Görüldüğü gibi İsrail Yönetimi her ne kadar Filistin Yönetimi'ni tanısa da bu yönetimin kontrol edeceği topraklardaki bütün egemenlik haklarını sınırlandırmıştır. Bununla birlikte İsrail-Filistin meselesinin özünde yer alan Kudüs'ün statüsü, Yahudi yerleşimler, sınırlar ve Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı gibi konuların ele alınması nihai anlaşmaya bırakılarak özellikle ötelenmiştir.

Anlaşmaların uygulanmasında yaşanan ihlaller

Anlaşmalara İsrail adına imza atan dönemin Başbakanı İzak Rabin'in bir Yahudi köktendinci tarafından öldürülmesi sonrası İsrail siyasetinde yaşanan kaos anlaşmaların geleceğiyle ilgili soru işaretlerine yol açmıştır. 1996 seçimlerini Netanyahu liderliğindeki Likud Partisi'nin kazanmasıyla yeni yönetimin Oslo Anlaşmaları ile sağlanan barış sürecine sadık kalmayacağı ve anlaşmaların yüklediği sorumluluğu üstlenmeyeceği ortaya çıkmıştır. Oslo II ile öngörülen 5 yıllık geçiş sürecinin 1999'da dolmasına rağmen, Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin haklarını nasıl kullanacaklarını belirleyecek olan nihai anlaşmaya bir türlü yanaşmamıştır. ABD'nin arabuluculuğuyla gerçekleştirilen 1998'deki Wye River ve 2000'deki Camp Da-

vid zirvelerinden herhangi bir sonuç çıkmamıştır. Buna mukabil 2000 yılında dönemin muhalefet lideri Sharon'un beraberindeki binlerce kişiyle Mescid-i Aksa'yı basması ikinci intifadaya yol açmış ve bu tarihten sonra taraflar arasında anlaşmalardan kaynaklanan karşılıklı güven ve sürece bağlı kalınmasından bahsetmek mümkün olmamıştır.

İsrail'in 2004 yılında başlattığı duvar projesiyle zaten can çekişmekte olan barış sürecinin tamamen ortadan kalktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bunlara ek olarak Yaser Arafat'a yönelik başlatılan izolasyon ve tecrit sonrası Arafat'ın ağır hasta olarak Fransa'ya gitmek zorunda kalması ve aradan fazla bir süre geçmeden hayatını kaybetmesi de anlaşmaların ruhuyla bağdaşmayacak hamlelerden biri olarak akıllara yer etmiştir. İsrail'in 2005'te Gazze'den çekilmesinden sonra 2006'da yapılan seçimlerde İslami Direniş Hareketi'nin (HAMAS) iktidara gelmesi üzerine Gazze'ye yönelik başlatılan izolasyon ve ardarda yapılan kanlı operasyonlar da anlaşmanın sadece kağıt üze-

rinde kaldığını gösteren diğer işaretlerden olmuştur.

Tüm bu saldırgan hamlelerin yanı sıra İsrail'in, işgal altında tuttuğu Filistin topraklarında illegal sayılan Yahudi yerleşimlerini durdurmak bir yana yoğunlaştırması anlaşmanın Filistin tarafını işgale razı etmek için başvurulan taktik olduğunu kanıtlamaktadır. Anlaşma gereği İsrail'in kontrolüne bırakılan Batı Şeria'nın C bölgesinde her türlü yerleşim faaliyeti dondurulmuş olmasına rağmen hem bu bölgede hem de Doğu Kudüs'te İsrail'in izin verdiği veya görmezden gelerek zımni onay verdiği yerleşim yerlerinin sayısı yaklaşık 600 bine ulaşmıştır.

Ayrıca İsrail'in güvenlik gerekçeleriyle yerleştirdiği çok sık kontrol noktalarında insan hakları ihlali ve ırkçılığa varan keyfi uygulamaları uluslararası gözlemciler tarafından da yoğun eleştirilere tabi tutulmuştur. Oslo I'de Gazze ile Batı Şeria bir bütün olarak kabul edilmişken, uygulamada Gazze tamamen izole edilmiş ve Batı Şeria ile irtibatı koparılmıştır. Bununla

yetinmeyen İsrail Yönetimi Doğu Kudüs'ten Batı Şeria'nın diğer bölgelerine geçişlerini de kısıtlayarak burayı da Filistin Yönetimi'nden kopuk bir parça haline getirmiştir. Mescid-i Aksa'nın BM kararları ve Oslo Anlaşmalarına ilave olarak 1994 yılındaki İsrail ve Ürdün arasında imzalan barış anlaşmasıyla belirlenen statüsünü değiştirmeye yönelik girişimler de anlaşmayı tartışmalı hale getiren konulardan biri olmuştur. Ayrıca sadece Doğu Kudüs'teki Filistinlilerin erişebildiği Mescid-i Aksa Külliyesi'ne giriş sürecinde getirilen keyfi kısıtlamalar da anlaşmalarda işaret edilen iyi niyetli yaklaşımlarla bağdaşmamaktadır.

İsrail Yönetimi'nin telkinleriyle ABD Başkanı Donald Trump'ın Kudüs'ü, Oslo Anlaşmaları'nda atıf yapılan nihai statü henüz belirlenmemişken ve her iki tarafın da Kudüs'ü başkent olarak görmesine rağmen sadece İsrail'in başkent olarak kabul ettiğini açıklaması İsrail tarafının çoktan anlaşmadan caydığını ve ABD'nin

İsrail'in bu tutumundan rahatsız olmadığını göstermektedir. 2018 yılında Knesset'te kabul edilen tartışmalı Yahudi Ulus Devlet Kanunu ile kendi kaderini tayin hakkının sadece Yahudiler için öngörülmesi, Yahudi yerleşimlerin devlet güvencesine alınarak destekleneceğinin vurgulanması, Arapçanın resmi dil olmaktan çıkarılması ve sadece Yahudiliğe mahsus dini bayram ve sembollerin kabul edilerek diğer farklı din ve etnisitelerin dışlanması da imzalanan barış anlaşmalarının kapsamıyla çelişmektedir.

Son olarak ABD Başkanı Trump'ın daha kampanya döneminde söz verdiği ve göreve gelir gelmez başlattığı "yüzyılın barış planı" kapsamında ortaya atılan iddialar da problemlili ve tek taraflı olarak işletilse de henüz yürürlükte olan karşılıklı anlaşmalarla uyumsuzdur. Zira içeriğinin çoğunun İsrail Yönetimi'nce dikte edildiği tahmin edilen anlaşma metninden sızdırılan maddelere göre; önceki anlaşmalarda vurgulanan iki dev-

letli bir çözüm modelinden uzaklaşıldığı ve Batı Şeria'nın da İsrail topraklarına eklenerek İsrail Bayrağı altında tek devletli bir çözüme doğru gidildiği görülmektedir. Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğu, dünyadaki tüm Yahudilerin İsrail'e dönmesi garanti altına alınırken yerlerinden edilmiş Filistinli mültecilerin kendi topraklarına dönüş haklarının olmadığı bir çözümün ne kadar adil ve geçmişteki anlaşmalarla uyumlu olduğu tartışmalıdır.

Görüldüğü üzere İsrail ile Filistin arasındaki Oslo görüşmeleriyle başlayan süreçte imzalanan anlaşmaların pek çoğu, Rabin suikastıyla birlikte bağlamından koparılmaya başlanmıştır. Bu süreçten sonra İsrail, sadece kendi çıkarlarına uygun düşen hususlarda işlem tesis etmiş ve karşı tarafın hak ve menfaatlerini görmezden gelecek tek taraflı uygulamalarını sürdürmüştür. İsrail Yönetimi kendi güvenlik kaygıları ve ekonomik çıkarları için Filistin Yönetimi'nden anlaşmalara riayet etmesini bek-

lerken, Filistin Yönetimi'nin kendi kaderini tayin hakkı için anlaşmalarla öngörülen hususları ise ötelemekte hatta görmezden gelmeye devam etmektedir.

Anlaşmaların iptal edilmesine yönelik mülahazalar

Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas tarafından Filistin Yönetimi ile İsrail arasındaki mevcut anlaşmalardan hangilerinin iptal edileceği tam olarak açıklanmadığından, muhtemel bir iptal durumunda nasıl bir sonuçla karşılaşılacağı kesin olarak kestirilememektedir. Ancak Mahmud Abbas'ın gerek iç siyasi çekişmeler gerekse İsrail Yönetimi ile yaşadığı sorunlar nedeniyle benzer açıklamaları daha önce de yapmış olmasına rağmen, şimdye kadar tek taraflı dahi olsa herhangi bir somut adım atmamış olması son açıklamanın İsrail'i caydırma amaçlı yapılan bir girişim olabileceği kanaatini kuvvetlendirmektedir. Kaldı ki açıklamanın peşi sıra, konunun kurulacak bir komisyona havale edileceğinin belirtilmesi bu konudaki belirsizliği de ortaya çıkarmaktadır.

Ancak bu açıklamanın İsrail'de yeniden seçim tarihinin yaklaştığı ve sözde yüzyılın barış planının açıklanmasının düşünüldüğü bir döneme denk gelmesi, bu seferki çıkışı önceliklerden daha farklı bir konuma getirmiştir. Zira hem seçim döneminin sağlıklı bir şekilde atlatılması hem de söz konusu planın hayata geçirilmesi için Filistin Yönetimi'ne ihtiyaç duyulmaktadır. Şimdye kadar ki süreçte, sözde plan için yapılan istişarelerde Filistin tarafı edilgen bir konumda

tutulsa da imza aşamasında karşı tarafın da iradesi esas olduğundan en nihayetinde Filistin Yönetimi'ni temsilen birilerinin orada olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu plan bir barış planı veya anlaşma olmaktan ziyade dayatma olarak görülecek ve Filistin'deki halklara kabul ettirilmesi mümkün olmayacaktır.

“
Anlaşmaların iptal durumunda Filistin Yönetimi'nin meşruiyetini kaybedeceği ve masanın dışında kalacağı iddialarının gerçeği yansıtmadığı ortadadır. Zira şimdye kadar anlaşmalara sadık kalmayan tarafın İsrail olduğu ilgili tüm kesimlerce bilinmesine rağmen, İsrail herhangi bir yaptırıma maruz kalmamıştır.
”

Dolayısıyla Abbas'ın açıklamasının zamanlamasının gayet yerinde olduğu değerlendirilmektedir. Zaten sadece Filistin tarafının uymak durumunda kaldığı ve İsrail'in keyfine göre iştirak ettiği anlaşmaların iptal edilmesi durumunda sahada fazla bir şeyin değişeceği öngörülmemektedir. İsrail yönetiminin bu açıklamanın ardından Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki yeni yerleşim yerlerini onaylaması da onların nezdinde mevcut anlaşmaların bir kıymeti olmadığını göstermiştir. Hatta anlaşmaların iptali İsrail'in elini rahatlatacak ve ABD'nin de aşkın desteğiyle İsrail işgali kalıcı hale getirmeye çalışacaktır.

Bu sebeple Filistin Yönetimi'nin meşru haklarından taviz vermeden ve kendi kaderini tayin hakkını ve tüzel kişiliğini muhafaza edecek hükümler saklı kalmak kaydıyla, anlaşmalardan ulusal çıkarlarına ters düşenleri iptal etmesi en makul seçenek gibi gözükmektedir. İsrail'in seçicilik politikasına benzer şekilde Filistin Yönetimi, İsrail'in işini kolaylaştırmaktan ziyade saygıdeğer muhatap olarak masada kalmalı ve Filistin halkının da menfaatlerine uygun bir çözüm için mücadeleye devam etmelidir.

Anlaşmaların iptali durumunda Filistin Yönetimi'nin meşruiyetini kaybedeceği ve masanın dışında kalacağı iddialarının gerçeği yansıtmadığı ortadadır. Zira şimdye kadar anlaşmalara sadık kalmayan tarafın İsrail olduğu ilgili tüm kesimlerce bilinmesine rağmen herhangi bir yaptırıma maruz kalmamıştır. Aksine sert gücünü pekiştiren İsrail, süreç içerisinde taleplerini arttırmış ve bugün işgal ettiği toprakların asıl sahiplerini yok sayan bir noktaya gelmiştir. Bu nedenle Filistin Yönetimi, mevcut anlaşmalarda İsrail'e hükümlerle sağlanan anlaşma veya maddeleri iptal ederek Filistin halkının menfaatleri için masaya eşit haklara sahip taraf olarak oturmalıdır. Şimdye kadar izlenen politikanın doğru olup olmadığı Filistin halkının içinde olduğu durumdan gayet net şekilde anlaşılacaktır. Bu sebeple bundan sonraki süreçte daha cesur adımlar atılmaması halinde, Filistin'i güzel günlerin beklediğini söylemek gerçekçi olmayacaktır. ■

EL-BEŞİR SONRASI SUDAN'DA İSTİKRAR ARAYIŞLARI VE BÖLGESEL AKTÖRLERİN POLİTİKALARI

“

Sudan'da 2018 yılının Aralık ayında ekmeğe ve bazı temel tüketim maddelerine yapılan aşırı zamlar üzerine başlayan protesto gösterileri kısa bir süre sonra rejim karşıtı eylemlere dönüşerek 30 yıllık Ömer el-Beşir iktidarının son bulmasıyla neticelenmiştir.

”

Prof. Dr. Enver Arpa

*ASBÜ Doğu ve Afrika
Araştırmaları Enstitüsü Müdürü*

Afrika'nın jeo-stratejik öneme sahip ülkelerinden biri olan Sudan'da 2018 yılının Aralık ayında ekmeğe ve bazı temel tüketim maddelerine yapılan aşırı zamlar üzerine başlayan protesto gösterileri kısa bir süre sonra rejim karşıtı eylemlere dönüşerek 30 yıllık Ömer el-Beşir iktidarının

son bulmasıyla neticelenmiştir. El-Beşir'i iktidardan indirerek yönetimi ele alan askerlere karşı da isyana devam eden yaklaşık 80 sivil muhalif grup "Özgürlük ve Değişim Güçleri" ismi altında organize olarak ülkede sivil bir yönetim kurulması yönündeki mücadelelerini sürdürmeye devam etmişlerdir. 8 ay süren bu ısrarlı mücadele, 17 Ağustos 2019 tarihinde yönetimi elinde tutan Askeri Geçiş Konseyi ile sivil isyancı gruplar arasında imzalanan Anayasa Bildirgesi'yle son bulmuş gözükmektedir.

1956 yılında bağımsızlığını elde etmesinden bu yana sürekli iktidar mücadelelerine sahne olan ve genellikle askeri vesayetlerle yönetilen Doğu Afrika'nın Müslüman ülkesi Sudan, bu defa yeni bir deneyime sahne olacağı benzenmektedir. Taraflar arasında sağlanan anlaşmaya göre, asker ve sivillerin eşit oranda yer alacağı yeni bir idari konsey oluşturulacak ve muhaliflerin önerdiği sivil bir başbakan hükümeti kurmakla yetkilendirilecektir. Üç ay içerisinde atama yoluyla oluşturulması planlanan yeni meclisin, ülkenin geleceğini belirleyecek anayasa ve mevzuatı çıkarması planlanmaktadır. Yeni kurulacak Bakanlar Kurulu ve meclisin, farklı grupların temsilcilerinden oluşturulması bekleniyor. İmzalanan anayasa bildirgesinde; sivil yönetime geçilmesi, anayasal düzenlemelerde örfün dikkate alınması, yeni yönetim mekanizmalarının oluşturulması, kurumların yeni sisteme göre tanzim edilmesi, hak ve özgürlükler bildirgesinin ilan edilmesi, gösteriler sırasında yaşanan ölümleri soruşturacak bir komisyonun kurulması, dokunul-

mazlıkların çerçevesinin belirlenmesi, çifte vatandaşlığa sahip olanların yönetimde ne derecede yer alabilecekleri vb. konular üzerinde anlaşmaya varıldığı ifade edilmiştir.

Taraflar arasında yol haritası üzerinde bir anlaşmaya varılmış olması, uzun süredir devam etmekte olan kaotik ortamın sonlandırılması ve ülkenin istikrara kavuşturulması açısından umut verici olsa da bu anlaşmanın oldukça kırılgan bir zemine sahip olduğu da ifade edilmelidir. Asker ve sivillerin fiili iktidar paylaşımında

ne kadar uzlaşabilecekleri, uygulama sırasında ne tür zorlukların ortaya çıkacağı, çıkabilecek anlaşmazlıkların nasıl çözüme kavuşturulacağı vb. hususlar henüz tam olarak net değildir. Yönetimde yer alan askeri kanat temsilcilerinin geçmiş dönemin de etkili aktörleri oldukları hesaba katıldığında geçmiş dönemle hesaplaşma niyetinde olan sivillerle ne kadar uzlaşabilecekleri merak konusudur. Zira geçmişle ilgili yapılacak her sorulmanın ucu bir şekilde onlara da uzanacaktır. Bu yüzden yeni kurulacak olan hükümetin, muhalif

grupların hamasi söylemlerinden ziyade reel politik gereklere uymaktan başka çaresi bulunmamaktadır.

Muhalefetin kendi içinde çok parçalı olması, farklı eğilimlere mensup gruplardan oluşması, her grubun kendine göre önceliklerinin bulunması yeni hükümetin önündeki önemli bir handikaptır. Özellikle üç buçuk yıl sonra yapılması planlanan seçimler yaklaştıkça her grubun, seçmene olumlu görünecek popülist politikalar izlemesi yeni hükümeti ve meclisi zorlayacak diğer önemli bir husus olarak görülmektedir. Ülkenin etkin bir kabilevi yapılanmaya sahip olması ve kabilevi taleplerin hükümet ve parlamento üyeleri üzerinde bir baskı oluşturması yeni yönetimi zorlayacak diğer bir husus olacaktır. Zira ülkede şimdiye kadarki iktidar uygulamalarında bu hususun önemli derecede etkili olduğu bilinmektedir.

El-Beşir'in iktidardan düşürülen son hükümeti, farklı parti temsilcilerinden oluşan bir uzlaşma hükümetiydi. Yeni imzalanan anlaşmada el-Beşir döneminde yönetimde yer alan bu parti veya gruplar tümüyle sürecin dışında tutuldu. Yeni oluşturulacak hükümet ve parlamento da bu partilerin temsilcilerine yer verilemeyeceği dile getiriliyor. İktidardan düşürülen Milli Kongre Partisi (MKP) hâlihazırda da ülkenin en geniş tabanlı partisidir. Onunla birlikte devrik hükümette yer alan diğer partiler de hesaba katıldığında ülkenin büyük bir kesiminin bu sürecin dışında tutulduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan el-Beşir yönetimiyle etnik ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle ayrılığa

Sudan'da geçiş dönemi başbakanı Abdullah Hamduk

**ABDULLAH
HAMDUK**

Zimbabve, Güney Afrika ve Etyopya'nın arasında bulunduğu birçok Afrika ülkesinde kamu sektörü reformları, yönetim, bölgesel entegrasyon ve kaynak yönetimi gibi alanlarda 30 yılı aşkın tecrübeye sahip bir ekonomist

GEÇİŞ DÖNEMİNİN İLK BAŞBAKANI OLAN ABDULLAH HAMDUK, TÖRENİN ARDINDAN GAZETECİLERE YAPTIĞI AÇIKLAMADA:

"Sudan halkı, çağdaş tarihin en büyük devrimine liderlik etti. Önceliğimiz savaşı durdurmak ve barışın sağlanması. Bağışlar olmadan Sudan'ı ayakta tutacak, ağır ekonomik krizi çözecek üretime dayalı ulusal ekonomi inşa etmeyi hedefliyoruz. Hukuk ve adalet devletinin inşasına öncelik vereceğiz. Farklıklara saygı duyduğumuz demokratik bir sistem oluşturmak için çalışacağız. Tüm Sudanlıları başbakanı olacağım. Ağır bir yük devraldık, ancak Sudan halkının desteğiyle düzleşme çıkabiliriz. Fakirliğin ortadan kaldırılması, ücretsiz eğitim ve sağlık gibi pazarlık konusu yapılmayacak meseleler var." dedi

- İngiliz vatandaşlığı da bulunan Hamduk, Manchester Üniversitesinde İktisat alanında doktorasını tamamladı
- Sudan Maliye Bakanlığı'nda çalışırken İslami Hareket ile yaşadığı anlaşmazlıklar sebebiyle görevinden alındı
- Omer el-Beşir'in 2017'de yaptığı Maliye Bakanlığı teklifini reddetti.
- Afrika Kalkınma Bankası ve Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomi Komisyonu'nda (UNECA) Baş Ekonomist olarak çalıştı. UNECA Genel Sekreterliği görevini yürüttü
- Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD) Örgütü ile Afrika Birliği Kalkınma Programı'nda direktörlüğün yanı sıra demokratik kurumları desteklemek ve güçlendirmek için çalışan uluslararası IDEA kuruluğu Afrika ve Orta Doğu bölge direktörlüğü görevlerini üstlendi
- 61 yaşındaki Abdullah Hamduk, sivil muhalif koalisyon Özgürlük ve Değişim Bildirgesi Güçleri tarafından seçildi
- Devlet Başkanlığı Konseyinin onayının ardından 21 Ağustos Çarşamba Devlet Başkanlığı Konseyi üyeleri ve Yargıtay Başkanı'nın huzurunda yemin ederek göreve başladı
- Ekonomist Hamduk, eski Devlet Başkanı Omer el-Beşir'in seçilmiş başbakan Sadık el-Mehdi'yi darbeyle devirerek iktidara geldiği 1989'dan bu yana atanan ilk sivil başbakan oldu
- Başbakan Hamduk, yemin töreni ardından yaptığı ilk açıklamada, barışa ulaşmayı ve ekonomik sorunları çözmeyi öncelikleri olarak sıraladı

düşen ve hükümete karşı silahlı mücadele veren bazı silahlı grupların da bu anlaşmaya dahil edilmeleri sağlanamadı. Bu hususta Kahire'de yapılan görüşmelerde bir gelişme kaydedilemedi. Bu gruplar yaptıkları açıklamayla, sürecin bir parçası olmadıklarını deklare etmiş bulunmaktadırlar. Dolayısıyla halkın üzerinde etkili olan grupların önemli bölümünü bu sürecin dışında tutma politikası ülkenin iç barışını tehlikeye sokabilecek en önemli husus olarak

ifade edilebilir. Yeni yönetimin gerçek anlamda sivil ve kuşatıcı olması ve ülkenin tüm kesimlerini herhangi bir ayırım gözetmeden dikkate alması, ülkenin istikrarı açısından oldukça önemlidir.

Önümüzdeki dönemde ülkeyi sınırağına sokabilecek diğer önemli bir husus ise bu ülkeye yönelik dış müdahaleler olacaktır. Sudan devleti, jeo-stratejik konumu, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarıyla küresel ve bölgesel güçlerin dik-

katini çeken bir ülkedir. Devasa tarım arazileri, zengin su kaynakları ve 40 milyon civarındaki çoğu gençlerden oluşan nüfusuyla Sudan'ın, geleceğin Afrika'sında önem arz eden ülkelerden biri olması beklenmektedir. El-Beşir döneminde Batılı ülkeler tarafından uygulanan ambargo nedeniyle ekonomide büyük bir çöküş yaşayan Sudan, bu kuşatılmışlığı aşmak amacı ile Hindistan, Türkiye, Suudi Arabistan ve Rusya gibi ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. İsyan sürecine kimi zaman açıkça kimi zaman ise dolaylı destek sağlayan ABD ve diğer bazı Batılı ülkelerin bu yeni süreçle birlikte ülkede tekrar pozisyon kazanmak için çaba içerisinde oldukları açıktır. Nitekim Avrupa Birliği (AB) ve ABD başta olmak üzere Körfez ülkelerinin de içinde bulunduğu batı eksenli pek çok ülke zaman kaybetmeden bu anlaşmadan duyduğu memnuniyeti izhar etmişlerdir.

“ El-Beşir döneminde Sudan devleti, Yemen'de Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan koalisyonla önemli miktarda asker desteği sağlamıştır. Bu askerlerin cephenin ön saflarında konuşlandırıldığı ve Sudan birliğinde önemli oranda can kaybı yaşandığı ifade edilmektedir. ”

Yeni oluşacak yönetimin önündeki önemli sorunlardan biri de ülkenin karşı karşıya bulunduğu bazı dış sorunlardır. El-Beşir döneminde Sudan devleti, Yemen'de Suudi

Sudan'da asker-sivil ortaklığındaki Devlet Başkanlığı Konseyi

Sudan'da askerle muhalif sivil koalisyon arasında 17 Ağustos'ta yarıdan uzlaşısı ile yönetimin tamamen sivilere devredilmesinin hedeflendiği 39 aylık güç paylaşımı dönemi başladı

ANAYASAL BİLDİRİ ANLAŞMASINA GÖRE SUDAN'DA 3 YÖNETİM MEKANİZMASI OLACAK

Devlet Başkanlığı Konseyi (Egemenlik Konseyi) → Kabine → Parlamento

- Geçiş döneminde konseye 21 ay asker, 18 ay bir sivil başkanlık edecek
- Ardından seçilmeye gidilecek ve askerler yönetimi tamamen sivilere devredecek
- Egemenlik Konseyi, ülkedeki en yüksek otorite ancak Anayasal Bideri anlaşma gereğince yürütme gücünün çoğunu yakında kabineye devredecek

EGEMENLİK KONSEYİ 11 KİŞİDEN OLUŞUYOR

S'i feshedilen askerî yönetim
S'i muhalif koalisyon
OÜBG tarafından seçilen
11 sivil tarafında sivil üyeleri

(Konseyde 3 general ile 2 hukukçu, 2 akademisyen, birer parlatör ve uzman üyeleri görev yapacak.)

ABDULLAH HAMADOK
Başbakan
Ömer el-Beşir'in derdesti altında geçtiği 1989'dan bu yana otuzun yılı sivil başkanlık oldu. Sudan'ın çeşitli görevler üstlenen ekonomist Hamadok, eski Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'in son dönemlerinde yardımcısı Hamadok'la birlikte işleri de geri çevirmişti!

ORGANİZATÖR
ABDÜLFETTAH EL-BURHAN
Devlet Başkanlığı Konseyi Başkanı

ORGANİZATÖR
M. HAMDAN DAKALLI

KORGANİZATÖR
SEHSEDİN KEBILASI

KORGANİZATÖR
YASİR EL-ATA

TÜMGANİZATÖR
İBRAHİM CABİR KERİM

DEVLET BAŞKANLIĞI KONSEYİ'NİN SİVİL ÜYELERİ

HASAN MUHAMMED IDRİS
(Hukukçu)

AYŞE MUSA
(Akademisyen)

MUHAMMED EL-FERKİ SÜLEYMAN
(Genetik)

MUHAMMED HASAN ET-TEAYİŞİ
(Eczacı)

SİDDİK TAVİR
(Akademisyen)

RACA NİKOLA İSA ABDULMESİH
(Hukukçu)
Egemenlik konseyi üyeleri sivil üyeleri

Sudan'ın kuzeyinde 79 Aralık'ta ekim ve benzer zamanlar, hayat pahalılığına tepki olarak başlayan gösterileri hızla ülke genelinde rejim karşıtlığına dönüştürdü ve ordunun müdahalesi sonrası 30 yıllık Ömer el-Beşir iktidarı sona erdi

Arabistan öncülüğünde kurulan koalisyona önemli miktarda asker desteği sağlamıştır. Bu askerlerin cephenin ön saflarında konuşlandırıldığı ve Sudan birliğinde önemli oranda can kaybı yaşandığı ifade edilmektedir. Öte yandan Askeri Geçiş Konseyi'nin yönetimi ele geçirdikten sonra Birleşik Arap Emirliklerinin (BAE) talebi üzerine Libya'da muhalif lider General Hafter'e askeri destek sağladığı iddia edilmektedir. Dışardaki Sudanlı

askerler konusu ülkede derin bir hassasiyet yaratmıştır. Bu askerlerin Yemen'den geri çekilmesi yönünde büyük bir beklenti oluşmuş bulunmaktadır. Yeni yönetimin Yemen'deki Sudan birliğinin geri çekilmesi hususunda nasıl bir tavır ortaya koyacağı merak edilen konuların başında gelmektedir. Bu konuda askerlerle sivil kanat arasında bir anlaşmazlık yaşanması ihtimal dahilindedir. Zira askeri kanadın geri çekilmeye sıcak bak-

mayacağı değerlendirilmektedir. Sivil kanadın ise isyan sürecinde bu konudaki rahatsızlığını sık sık ifade ettiği, hatta Suudi Arabistan ve BAE'nin Sudan'ın içişlerine müdahalede bulunduğunu ileri sürerek bu iki ülkeyi protesto ettiği basına yansımıştır.

“
Sudan'ın teröre destek veren ülkeler listesinden çıkarılması meselesi, ülkeye uygulanan ambargoların tamamen kaldırılması ve Güney Sudan'la yaşanan sınır sorunu gibi uluslararası sorunlar ise yeni yönetimi bekleyen diğer uluslararası sorunlar olarak zikredilebilir.”

Uluslararası Ceza Mahkemesinin (UCM) el-Beşir ve diğer bazı Sudanlı yöneticiler hakkında verdiği mahkumiyet kararı, Sudan'ın teröre destek veren ülkeler listesinden çıkarılması meselesi, ülkeye uygulanan ambargoların tamamen kaldırılması ve Güney Sudan'la yaşanan sınır sorunu gibi uluslararası sorunlar ise yeni yönetimi bekleyen diğer uluslararası sorunlar olarak zikredilebilir. Ülkenin ekonomik ve siyasi istikrara kavuşturulması önemli oranda bu konularda elde edilecek ilerlemelere bağlı olacaktır.

Yaşanan bu süreçte en dikkat çekici tutum, BAE ve Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği Körfez koalisyonunun tutumu olmuştur. El-Beşir ve partisi her ne kadar bu koalisyonla ilişkilerini sürdürmeye çalışmışsa da düşünce dünyası ve siyasal anlayışı itibarıyla özellikle BAE ve

Suudi Arabistan ile yakınlık içerisinde bulunmuyordu. Önemli oranda Sudan'daki İslami Hareket (İH) mensuplarından oluşan el-Beşir yönetimi, Mısır'daki Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin-MK) hareketine daha yakındı. Nitekim bu hareket, Hasan Turabi zamanında yaşanan idari anlaşmazlıklar sebebiyle MK grubundan ayrılmış ve ayrı bir hareket olarak yoluna devam etmiştir. MK ve ona bağlı grupları kendi iktidarları için tehlike olarak gören Körfez ülkelerinin el-Beşir iktidarının düşürülmesinde önemli derecede rol aldıkları düşünülmektedir. El-Beşir'e karşı muhalefeti el altından destekleyen Suudi Arabistan ve BAE liderliğindeki koalisyon, Sudan'ın Yemen'deki birliklerinin komutanı olan ve Körfez ülkeleriyle iyi ilişkileri bulunan Abdulfettah el-Burhan Başkanlığındaki Askeri Geçiş Konseyi yönetimi ele geçirdiğinde zaman kaybetmeden askeri yönetime destek açıklamasında bulunmuştur. Suudi Arabistan ve BAE, birlikte hareket ederek yeni yönetime 3 milyar dolarlık bir yardım taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu yardımın amacının yeni yönetime destek vererek onun üzerinde siyasi etki oluşturmak olduğu açıktır. Mali açıdan büyük bir kriz yaşamakta olan Sudan devletinin bu krizden çıkmak için bu tür desteklere önem vereceği şüphesizdir. Yeni yönetimin dış ilişkilerinde bu tür yardımların önemli oranda etkili olacağı değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda akla şu soru da gelmektedir. BAE ve Suudi Arabistan merkezli Körfez ekseninin yeni yönetim üzerinde etkili olması Sudan'ın Türkiye'yle ilişkilerini olum-

suz etkileyecek midir? Bu soruya şimdiden net bir cevap verilmesi zor olmakla birlikte iki ülke ilişkilerinin önümüzdeki dönemde de kesintiye uğramadan devam edeceği ve gelişmelerden aşırı derecede etkilenmeyeceği söylenebilir. Sudan'ın yeni hükümeti de ülkesinin çıkarları gereği çok taraflı ilişkiler ağı geliştirmesinin gerekli olduğunu farkındadır. Tek yönlü bir dış politikayla ülkenin karşı karşıya bulunduğu devasa sorunlarla, gelecek hükümetin baş etmesinin zor olduğu açıktır. Dolayısıyla yeni yönetimin de ülke çıkarları gereği farklı ülkelerle ikili ilişkiler geliştirme yoluna gideceği değerlendirilmektedir. İmza töreninde ortaya konulan tutum bunun ipuçlarını vermiştir. Türkiye'nin bu törene davet edilmesi ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun bu davete icabet ederek törene katılması ve Askeri Konsey Başkanı Abdulfettah el-Burhan tarafından kabul edilmesi bu politikanın erken dönem göstergesi olarak değerlendirilmektedir. BAE ve Suudi Arabistan'ın Türkiye ve Katar aleyhine Sudan üzerinde etkili ol-

maya çalışması beklenir bir durumdur. Ancak Sudan'ın yeni yönetiminin Sudan'a önemli miktarda kalkınma desteği sunan Türkiye ve Katar gibi ülkeleri tamamen dışlayacak bir tutuma yönelmeyeceği ve aksine bir denge politikası izleyeceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: Taraflar arasında sağlanan bu anlaşma, ülkede istikrarın sağlanması ve ekonomik krizin giderilerek refah seviyesinin yükseltilmesi hususunda halkta büyük bir umut ve beklenti yaratmış bulunmaktadır. Ancak uzun yılların biriktirdiği devasa sorunların kısa sürede ortadan kaldırılması pek de kolay olmayacaktır. Kurulacak yeni hükümetin kısmen de olsa başarılı olması ülkede birlik ve beraberliği sağlayacak bir politika izlemesi ve popülist yaklaşımdan uzak teknokrat hükümeti mantığıyla icraatta bulunmasına bağlıdır. Sudan'ın düzluğe çıkabilmesi köklü idari ve yapısal reformlara gitmesine bağlıdır. Aksi halde kısa süre sonra sokakların yeniden hareketlenmesi uzak bir ihtimal olmayacaktır. ■

Rusya'nın Ortadoğu'ya Bakışı

“
Ortadoğu bölgesindeki radikal grupların, Müslüman Orta Asya ve Kafkasya topraklarını etkileyebilme ve bu topraklara doğru genişleme ihtimali, bu bölgeyi arka bahçesi olarak gören Rusya'nın bölge güvenliği adına tehdit olarak görmesine yol açmaktadır.

”
Prof. Dr. Metin Aksoy
*Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi,
Selçuk Üniversitesi*

Rusya için Ortadoğu; jeopolitik konumu, yeraltı kaynakları, ekonomik beklentileri ve silah pazarı olma açısından büyük öneme sahiptir. Ayrıca Sovyetler Birliği döneminden beri Batıya karşı bir manevra alanı ve kendi gücünü ortaya koyabileceği bir coğrafya olması nedeniyle psikolojik bir anlamı da bulunmaktadır.

Ortadoğu'daki istikrarsızlığın bölge dışına yayılması, birçok ülke gibi Rusya'yı da rahatsız etmektedir. Rusya açısından bakıldığında Ortadoğu var olan bir takım dini grupların kendi ülkesini doğrudan etkilediği görülmektedir. Ortadoğu bölgesindeki radikal grupların, Müslüman Orta Asya ve Kafkasya topraklarını etkileyebilme ve bu topraklara doğru genişleme ihtimali, bu bölgeyi arka bahçesi olarak gören Rusya'nın bölge güvenliği adına tehdit olarak görmesine yol açmaktadır. Nitekim Rusya'daki yirmi milyondan fazla Müslüman nüfus, bölgedeki krizlerin Rusya'yı doğrudan etkilemesi anlamına gelmekte ve dolayısı ile Rusya bölgede yaşanan gelişmelere pek de kayıtsız kalamamaktadır. Diğer taraftan, Ortadoğu'da yaşayan ve azımsanmayacak sayıda Rus nüfus bulunmaktadır. İsrail'de bir milyon civarında Rusya'dan göç eden Yahudi nüfusunun yanı sıra, bölge ülkelerin birçoğu ile evlilik yoluyla bağlar kurulmuştur. Bu doğrultuda; Ortadoğu'nun güvenliğinin sağlanması veya çatışmaların sadece bu alanda tutulması Rusya için önem arz etmektedir.

“

Bugün Rus ekonomisini ayakta tutan enerji kaynakları ve alternatif kaynakların kontrolü ülkeyi doğrudan Ortadoğu'yla irtibatlı hale getirmektedir.

”

İkinci bir unsur olarak Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılamada adeta bir monopol olan Rusya, kendisi dışındaki enerji kaynakları üzerinde olmasa bile bu enerji kaynaklarının taşınma güzergahlarında söz sahibi olmak istemektedir. Dünya petrol rezervinin %62'si ve doğal gazın %40'ı Ortadoğu'da bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki herhangi siyasal istikrarsızlık, enerji temini ve fiyatların istikrarsızlaşması gibi sorunlara neden olmaktadır. Rusya, Hazar petrolünü çıkarmaya ve dünya pazarlarına ihraç etmeye aktif olarak katılmayı planlamaktadır. Ayrıca Basra Körfezi'nin ve Ortadoğu'nun diğer bölgelerindeki enerji kaynaklarına erişime ihtiyaç duymakta ve enerjiden kimin ne kadar pay alacağını kontrol etmek istemektedir. Bugün Rus ekonomisini ayakta tutan enerji kaynakları ve alternatif kaynakların kontrolü ülkeyi doğrudan Ortadoğu'yla irtibatlı hale getirmektedir. Bölgenin Arap Baharı ile daha da karmaşıklaşan sorunları, Avrupa ve Asya ülkelerini enerji ithalatında Rusya'ya yönlendirmektedir. Petrol fiyatları, Rusya'nın ithalat gelirlerini doğrudan etkilediğinden, petrol fiyatları üzerindeki etkisini koru-

mak istemektedir. Bu nedenle Rusya, Ortadoğu'daki çatışmaların tamamen çözümlenmesinden yana olmamakla birlikte, bu çatışmaların kontrollü olmasından yana tavır sergilemektedir. Nitekim Rusya bu pazarlarda bir yandan ticareti yaparken, kendisinden uzak bölgede tehdit oluşturabilecek grupların zayıflamasını da sağlamaktadır.

Ortadoğu ülkelerinin sorunları daha çok bu ülkelerin sahip oldukları jeopolitik konumlarından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında bölgesel anlaşmazlıklar ve bu anlaşmazlıkları kendi çıkarları doğrultusunda kullanan dış güç ilgisi de yine bu jeopolitik önemin sonucudur. Bölgede çatışmaların ve sorunların varlığı ise Ortadoğu'yu devasa bir silah pazarı haline getirmektedir. Günümüzde bu bölgeye silah tedariki konusunda bölgesel-küresel güçler arasında büyük rekabet yaşanmaktadır. Bu durum da Rusya'nın bölgeye olan ilgisinin bir diğer sebebi olarak ön plana çıkmaktadır. Bölgedeki doğal kaynak zengini ülkelerin önemli ödeme gücüne sahip olması silah tedarikinden elde edilmesi muhtemel kârlar konusunda rekabeti kızıştıran temel nedendir. Her ne kadar maliyetin düşüklüğü önemli bir nokta olsa da, Ortadoğu ülkeleriyle silah antlaşmaları imzalandığı takdirde ödemeler için uzun zaman beklenmemesi kazanımı sağlayan en önemli faktörlerden biri olmaktadır.

Rusya, daha Sovyetler Birliği döneminde Ortadoğu'ya girişini silah ticareti ile sağlamıştır. 1955 sonbaharında Sovyet gemileri Mısır'ın Akdeniz'deki İskenderiye Limanı'na

ilk silah sevkiyatını gerçekleştirmişti. Soğuk savaş süresince Sovyetler Birliği Ortadoğu bölgesine her yıl ortalama 7-10 milyar dolar düzeyinde silah satmış, Mısır'ın ardından Suriye, Irak ve Kuzey Yemen'de de Sovyetler Birliği etkisi artarak bu ülkeler zamanla Sovyetlerin Ortadoğu'daki üsleri haline dönüşmüştür. Şayet enerji kaynaklarından sağlanan geliri dikkate alınmazsa, silah ihracatının Rusya ekonomisindeki rolü daha belirgin ortaya çıkmaktadır. Örneğin 2018 yılının verilerine göre, Rusya silah ihracatından 15 milyar dolar kazanç elde etmiştir.

“

2011 Arap Baharı süreciyle Ortadoğu'daki değişen dengeler Rusya'yı bölgeye adeta yeniden ve belki de daha aktif bir şekilde çekmiştir.

”

Bütün bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda; Rusya'nın bölgeye yönelik politikası daha anlaşılır hale gelmektedir. 2011 Arap Baharı öncesi Rusya, Ortadoğu'daki varlığını bölgenin en önemli sorunu olan Filistin-İsrail çatışması üzerinden sürdürürken, 2011 Arap Baharı süreciyle Ortadoğu'daki değişen dengeler Rusya'yı bölgeye adeta yeniden ve belki de daha aktif bir şekilde çekmiştir. Rusya, artık bölgeye dahil bir ülke gibi hareket etmektedir. Ancak Suriye savaşı Rusya'ya yeni kazanımlar sağlamakla birlikte yeni tehditlerin de kapısını aralamıştır.

Suriye İç Savaşı

Suriye'de yaşanan iç savaş yıllardır devam etmektedir. Kısa sürede bitecek gibi gözükmeyen bu savaş, bölgesel ve uluslararası sonuçları beraberinde getirmiştir. Yerel dinamiklerin yanında bölgesel ve küresel aktörler, bu savaşı daha da içinden çıkılmaz hale dönüş-

türmüştür. Bu aktörlerden bir tanesi olan Rusya, savaşa doğrudan müdahil olduğu 2015'ten bu yana, savaşın hem “faydalarından” istifade etmiş hem de maliyetleri ile karşı karşıya kalmıştır.

Bu maliyetlerden en önemlisi şüphesiz savaşın uzamasıdır. ABD ve Avrupa merkezli yaptırımlarla sürekli zor ekonomik süreçlerle karşı karşıya kalan Rusya için Suriye savaşındaki en büyük tehdit olarak ekonomik maliyetler gözükmektedir. Geçmişteki başarısız Afganistan müdahalesi, Rus halkında Suriye'nin “Afganistan” a dönüşeceği endişesine sebep olmaktadır. Rusya'nın ekonomik sorunlarına rağmen, ülke dışında maliyetli askerî operasyonlar gerçekleştirmesi ve askerî kayıplar vermesi, halkta bazı memnuniyetsizlikleri ortaya çıkarmaktadır. Rusya'nın Suriye konusundaki istikrarında, “terörün” kendi topraklarına sıçrama kaygısı yer aldığı gibi, bölgedeki artan istikrarsızlığın güvenliğine ve ekonomik menfaatlerine zarar

verme ve ülkeyi yıkıcı çatışmalara çekme tehditlerinin de farkında olması da önemli etkenler olarak ortaya çıkmaktadır.

Rus Hükümeti, Suriye'deki askerî operasyonların maliyetini gizli tutmakta ve açıklamamaktadır. 2016'nın Mart ayında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Suriye'de yapılan operasyonlara ilk altı ayda 478 milyon dolar para harcadığını açıklamıştır.

Rusya için Suriye'deki yüksek maliyetli askerî operasyonlar iyi durumda olmayan Rus ekonomisi için önemli bir kayıptır. Rusya'nın son dört yılda kesin rakamlar bilinmemekle birlikte, askerî operasyonlara 5 milyar dolar harcadığı söylenmektedir. Rus hükümeti, Suriye'deki askerî operasyonların maliyetini gizli tutmakta ve açıklamamaktadır. 2016'nın Mart ayında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Suriye'de yapılan operasyonlara ilk altı ayda 478 milyon dolar para harcadığını açıklamıştır. 2016'dan bu yana ne kadar para harcadığı ile ilgili ise resmî bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak RBC Rus haber ajansının yaptığı hesaplama göre, Rusya askerî operasyonlarına 2018 Mart ayına kadar 5 milyar dolar civarında bir bütçe ayırmıştır. The Moscow Times'ın verdiği bilgiye göre; askerî operasyonların günlük maliyeti 4 milyon dolar civarındadır. 2017 yılında "Eve Dönüş Zamanı" kampanyasını yürütmekte olan *Yabloko Partisi*, Suriye'deki

askerî harekâta ilişkin devlet harcamasıyla ilgili verilerin yayınlanması talebiyle Rusya Maliye Bakanlığı'na resmî başvuruda bulunmuştur. Ancak bakanlık, operasyonların maliyetini açıklamamıştır. Bu durumda, Rusya'nın askerî maliyetlerinin söylenen rakamların daha da üstünde olabileceği tahmin edilmektedir.

Bütün bu olumsuz tablonun yanı sıra Rusya'nın bu savaştan hem askerî hem de siyâsî kazanımlar elde ettiği bir gerçektir. Nitekim Suriye müdahalesi ile Rusya, bölgedeki güç dengesini değiştirmiş ve artık bölge ülkelerinin politikalarını etkilemeye başlamıştır. Askerî başarıları Suriye'deki Beşar Esad rejiminin yeniden güçlenmesini sağladığı gibi rejim güçlerinin kaybettiği toprakları geri kazanmasında kolaylık sağlamıştır. Bugün Esad rejimi, Rusya himayesinde uluslararası hukuku hiçe sayarak rahatlıkla katliamlar gerçekleştirebilmektedir.

Suriye'deki askerî operasyonlar, Sovyet sonrası Rusya'da Rus ordusunun eski SSCB dışındaki askerî eylemlere katıldığı ilk operasyon olmuştur. Devlet Başkanı Putin ve Savunma Bakanı Sergey Şoygu'nun da dile getirdiği gibi bu savaş, Rusya'nın Sovyetler sonrası dönem geliştirdiği silah ve askerî teknolojilerinin test edildiği ve ordunun savaş tecrübesi kazandığı bir alan olarak görülmektedir. Rusya, operasyonlarda tamamen yeni ya da önemli ölçüde geliştirilmiş çok farklı silahlar kullanmaktadır. Bunlar arasında, uydu güdümlü bombalar, güdümlü füzeler, "akıllı" silahlarla donatılmış SU-30SM ve SU-35S savaş uçakları, SU-34 bom-

bardıman uçağı, en yeni radyo teknik ve optik teknik keşif uçağı Tu-214R gibi son teknoloji silahlar Lazkiye'deki Hmeymim Askerî Hava Üssü'nde konuşlandırılmıştır.

Askerî kazanımların yanı sıra Rusya, siyâsî anlamda da Astana ve Soçi süreçleri gibi Suriye savaşının son bulması adına yapılan tüm görüşmelerde dikkate alınması gereken bir güç konumuna ulaşmıştır. Rusya, Ortadoğu'da bölge ülkesi gibi hareket etmeye başlamakla birlikte, Suriye'yi tamamı ile kendi etkisinde bir aktör olarak sunmaktadır. Gürcistan'da Osetya ve Abhazya müdahalesiyle başlayan yeni Avrasyacı yaklaşımın yayılcı politikası, Ukrayna'da Kırım'ın ilhaki ile devam etmişti. Rusya bugün Suriye savaşının içerisinde yer alarak dış politikasında Yeni Avrasyacı yaklaşımını daha da genişlettiğini dünyaya deklare etmiştir. Bu durum Sovyetlerin dağılmasından sonra Rusya'nın yakalamış olduğu en büyük yayılcı politika sürecidir. Rus ana karasının güvenliğinin Ortadoğu'nun güvenliğine bağlı olduğu düşüncesi, Rusya'nın bölgede kalıcı aktör olarak yer almasında temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özet olarak; Rusya, tam olarak Ortadoğu'nun güvenli bir bölge olmasından yana olmasa da, kontrol edilebilir bir çatışma ortamının varlığı, önemli silah ihracatçısı olan Rusya için sürekli var olan bir pazar anlamına gelmektedir. Yine aynı zamanda burada var olan enerji kaynaklarının istikrarsız bir ortamda olduğunu göstererek aslında Batıya her şeye rağmen en güvenli enerji kaynağının kendisi olduğunu savunmaktadır. ■

SURİYE'DE ABD VE İSRAİL'İN İRAN RAHATSIZLIĞI

“

İran'ın Suriye'deki varlığı ABD ve bölgedeki müttefikleri tarafından tehdit olarak algılanmakla birlikte, Rusya ve Çin gibi ülkeler tarafından da “dengelenmesi gereken bir faktör” olarak görüldü. Türkiye ise İran'ın bölgedeki varlığına ilişkin tutumunu, ulusal güvenliğini ve insani bir sorumluluk hissettiği Suriyeli muhalifleri göz önünde bulundurarak şekillendirdi.

”

Hamza Haşıl

Araştırma Asistanı, ORSAM

İran İslam Devrimi, ontolojisi itibari ile “emperyalizm ve siyonizm karşıtı” bir kimlik benimseyerek varlığını zıtlıklar üzerinden pekiştirme yoluna gittiği için bu kimlik, İran'ın ABD ve İsrail ile sürekli bir çekişme yaşamasına sebep oldu. Dolayısıyla, İran'ın Suriye'de artan varlığına karşı en büyük tepkiler ABD ve İsrail tarafından geldi. Suriye'deki

İran nüfuzunun, Suriye iç savaşı ile birlikte kritik bir seviyeye ulaştığı görüldü. Bu durum özellikle ABD ve İsrail tarafından tehdit olarak algılandı ve bu ülkeleri İran'ın Suriye'deki askeri varlığını sınırlama yönünde pozisyon almaya itti. Özellikle IŞİD'in Suriye'de alan kontrolünün sonlandırılmasından sonra bu istek ABD tarafından daha fazla gündeme getirilerek Suriye'deki ABD varlığının sadece IŞİD yok edilene kadar değil, İran Suriye'den tamamen çekilene kadar devam edeceği yönünde bir söylem geliştirildi. Bu durum “Esad'sız Suriye” politikasının dahi önüne geçti ve İran ile mücadele temel odak noktası haline geldi.

Rusya'nın rejim bölgesindeki güçlü varlığına rağmen ABD tarafından gerçekleştirilen Tomahawk füzesi saldırılarında rejim ile birlikte İran hedefleri de vuruldu. Aynı şekilde, İsrail tarafından Suriye hava sahası çok defa ihlal edilerek Kuneytra, Süveyde ve Şam eyaletleri-

ne saldırılar gerçekleştirildi. Bu saldırıların birçoğunda İsrail'in açık hedefi, İran unsurları oldu. Yapılan bazı anlaşmalarla İran'ın Suriye'deki varlığını kademeli olarak çekmesi istenerek bu noktada birtakım somut adımlar atıldı. İran'ın Suriye'deki varlığı ABD ve bölgedeki müttefikleri tarafından tehdit olarak algılanmakla birlikte, Rusya ve Çin gibi ülkeler tarafından da "dengelenmesi gereken bir faktör" olarak görüldü. Türkiye ise İran'ın bölgedeki varlığına ilişkin tutumunu, ulusal güvenliğini ve insani bir sorumluluk hissettiği Suriyeli muhalifleri göz önünde bulundurarak şekillendirdi.

İran'ın Suriye ile olan ilişkileri bu tarihten çok daha öncesine dayanmaktadır. Özellikle 1979 devriminden itibaren İran nüfuzunun Suriye'de sistematik bir şekilde güçlendiği söylenebilir. Bu tarihten itibaren artan İran etkisini, mezhepçi bir anlayış üzerinden okumak bir ölçüde mümkün olsa da devletlerarası çıkar ilişkisini göz ardı ederek meseleye odaklanmak sınırlı bir yaklaşım olacaktır. Dolayısıyla İran'ın Suriye'deki varlığını sadece devrimle işbaşına gelen kadroların ideolojisi doğrultusunda değil, İran ve Suriye'nin devlet refleksleri ekseninde de okumak gerekmektedir.

2011 sonrasında Suriye'de artan İran etkisi

İran'ın Suriye'deki varlığı 2011 iç savaşından itibaren alışılmışın dışında bir artış gösterdi. Fakat

Suriye iç savaşı patlak verdiğinde İran, buradaki gelişmeler karşısında en hızlı refleks gösteren ülke oldu.

İran'ın hızlı bir şekilde rejim saflarında konum alması, bölgedeki çıkarları ile yakından alakalıdır. Öyle ki, Suriye rejiminin devrilmesi durumunda İran, Doğu Akdeniz'e açılacak stratejik bir ulaşım koridorundan yoksun kalabilirdi. İran, bu muhtemel senaryonun önüne geçebilmek için Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı Kudüs Tugayı'ndan seçkin birlikleri ve desteklediği paramiliter grupları bölgeye sevk ederek Esad rejimini ayakta tutmayı amaçladı. İran'ın resmi birlikleri daha çok rejim ordusu içinde kritik görevlerde bulundu ve Zamir, T4 ve Şayrat havalimanları gibi stratejik bölgelerin güvenliğini sağlamakla vazifelendirildi. Milis

kuvvetler ise rejim kontrolündeki Suriye sahasının hemen her yerinde faaliyette bulundu. Suriye, Lübnan, Irak, Pakistan ve Afganistan uyruklu militanlardan oluşan bu milis kuvvetlerin ortak özelliği, İran destekli ve güdümlü olmalarının yanında Şiilik temelli bir ideoloji ile savaşmalarıydı. Ana karargahlarını genellikle Şam'ın güneyindeki Seyyide Zeynep Camisi etrafında kuran bu milisler, özellikle İsrail tarafından rahatsız edici bulunduğu için çok defa İsrail hava unsurlarının saldırılarına uğradılar.

“

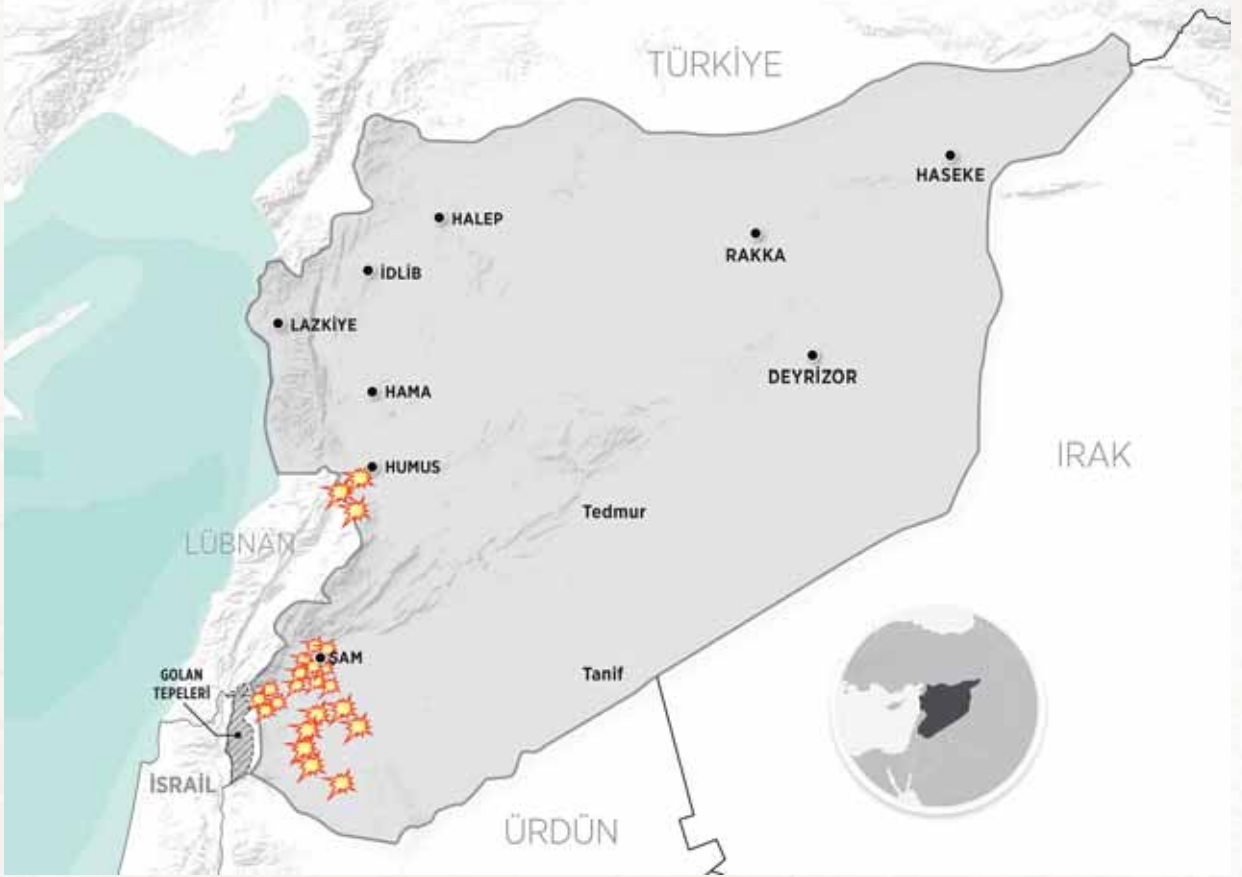
İsrail, bir taraftan ABD üzerinden İran'ı sıkıştırmaya çalışırken, diğer taraftan Rusya ile İran tehdidine karşı birçok görüşme gerçekleştirdi. İsrail'in Rusya ile yaptığı görüşmeler kısmi olarak sonuç verdi ve Putin'in Suriye Özel Temsilcisi Aleksander Lavrentiev'in 1 Ağustos 2018'de yaptığı açıklamaya göre, İran'a bağlı milisler Golan Tepeleri'nden 85 km kadar içeri çekildi.

”

İran, iç savaş gerekçesi ile İsrail sınırlarına milis kuvvetler yerleştirme fırsatını geri tepmedi. Özellikle işgal atındaki Golan Tepeleri'ne yakın konuşlanan milisler, İsrail için büyük bir tehdit oluşturdu. İsrail her ne kadar hava operasyonları ile bu unsurları temizleme yoluna gitse de kara operasyonu yapılmadığı için bu çabasında dikkate değer bir başarı sağ-

İSRAİL'İN SURIYE'DEKİ SALDIRILARI ÜLKENİN GÜNEYİNDE YOĞUNLAŞTI

İsrail'in Suriye'ye iç savaş boyunca düzenlediği saldırılar, ülkenin güneyinde İran destekli Hizbullah ve diğer terörist grupların konuşlu olduğu alanlarda yoğunlaşıyor.

layamadı. Dolayısıyla İsrail, bir taraftan ABD üzerinden İran'ı sıkıştırılmaya çalışırken, diğer taraftan Rusya ile İran tehdidine karşı birçok görüşme gerçekleştirdi. İsrail'in Rusya ile yaptığı görüşmeler kısmi olarak sonuç verdi ve Putin'in Suriye Özel Temsilcisi Aleksander Lavrentiev'in 1 Ağustos 2018'de yaptığı açıklamaya göre İran'a bağlı milisler Golan Tepeleri'nden 85 km kadar içeri çekildi. Ayrıca İsrail için tehdit oluşturacak herhangi bir ağır ekipman ve silahın da yine bu bölgede bulunmadığı belirtil-

mişti. Bu kısmi çekilmeler, İran'ın bölgede güçlü bir şekilde var olduğu ve her geçen gün bu varlığını artırdığı gerçeğini değiştirmedikleri için İsrail tarafından İran unsurlarına karşı düzenlenen hava operasyonları devam etti.

Suriye'deki varlığını IŞİD'le mücadelede temelinde meşrulaştıran ABD, IŞİD'in yenilmesi sonrası süreçte söylem değişikliğine giderek İran unsurları Suriye'den çıkartılana kadar ABD'nin buradaki varlığının devam edeceğini açıkladı. İran'ın Suriye'deki varlığına ilişkin

duyulan rahatsızlık özellikle Trump'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton tarafından sıklıkla ifade edildi. Bununla birlikte, 21 Mayıs 2019'da yaklaşık 400 ABD Kongre Üyesi'nin Başkan Trump'a yazdığı açık mektupta, İran'a ve İran güdümündeki Lübnan Hizbullah'ına karşı çok daha büyük ambargolar uygulanması istendi.

İsrail tarafından yapılan hava saldırıları ve ABD tarafından uygulanan ambargolar, İran'a Suriye'de zor anlar yaşatsa da, buradaki İran

varlığını sona erdirme noktasından çok uzakta kaldı. Bu duruma köklü bir çözüm arayışında olan ABD ve İsrail, güvenlik zirvesi adı altında Rusya'yı masaya davet etti. Bu noktada Haziran 2019'da üç üst düzey toplantı organize edildi. Bu görüşmelerin en çarpıcı olanı, 25 Haziran'da Kudüs'te düzenlenen toplantı oldu. Rusya adına toplantıya katılan Rusya Güvenlik Konseyi Sekreteri Patruşev, "İran'ın bölgenin güvenliğine tehdit oluşturduğu gibi gösterilmeye çalışılması veya uluslararası terör grupları ile karşılaştırılması kabul edilemez" diyerek Suriye'deki yakın müttefikini koruma refleksi gösterdi. Dolayısıyla ABD ve İsrail'in sahada elde edemedikleri kesin sonucu masada elde edebilmek için yaptıkları girişim de büyük ölçüde sekteye uğradı.

“

İran'ın bu tutumu, düşman olarak belirlediği ABD ve İsrail gibi güçlere karşı Suriye'de güçlü bir pozisyon almasına olanak sağladı. İran'ın içinde bulunduğu tüm ekonomik sıkıntılara rağmen, bu denli yoğun bir mücadele vermesi, alternatifinin olmamasından kaynaklandı. ABD ambargoları nedeniyle Hazar Denizi ve Basra Körfezi arasına sıkışmış, uluslararası ticaret yapamayan bir ülke olmak istemeyen İran, Akdeniz'e açılma mecburiyetinde olduğunun bilinciyle hareket etti.

”

Sonuç

2019 yılı itibarıyla Suriye iç savaşında çatışmaların oranında kritik seviyede azalma olmasına rağmen, İran, Suriye'deki varlığını güvenlik birimleri içindeki nüfuzu üzerinden artırmaya çalışarak bölgedeki konumunu güçlendirme yoluna devam etti. İran'ın bu tutumu, düşman olarak belirlediği ABD ve İsrail gibi güçlere karşı Suriye'de güçlü bir pozisyon almasına olanak sağladı. İran'ın içinde bulunduğu tüm ekonomik sıkıntılara rağmen, bu denli yoğun bir mücadele vermesi, alternatifinin olmamasından kaynaklandı. ABD ambargoları nedeniyle Hazar Denizi ve Basra Körfezi arasına sıkışmış, uluslararası ticaret yapamayan bir ülke olmak istemeyen İran, Akdeniz'e açılma mecburiyetinde olduğunun bilinciyle hareket etti. Bunu da ancak müttefik olan Esad rejimini ayakta tutarak Suriye üzerinden

yapabileceği için, resmi ve resmi olmayan çeşitli unsurları ile Suriye iç savaşına müdahil oldu. İran'ın Suriye'deki varlığı birçok küresel ve bölgesel güç tarafından tedirgin edici bulunsa da, İran kendisi için hayati olan bu politikasından vazgeçmedi ve bölgedeki varlığını sürekli olarak konsolide etme yoluna gitti.

Suriye'de yaşanan bu gerginliğe yönelik Türkiye'nin tavrı, bir çıkar çatışması içerisine girmeksizin uzlaşma diplomasisini kullanarak Suriye'yi siyasi bir geçişe götürecektir girişimlerde bulunması oldu. Öyle ki, bir taraftan ABD eksenli başlatılan Cenevre görüşmelerine aktif bir katılım sağlarken, diğer taraftan İran'ın da içinde bulunduğu taraflarla birlikte Astana Görüşmeleri'ni yürüttü. Dolayısıyla Türkiye, İran'ın Suriye'deki varlığına yönelik olarak ABD ve İsrail'in aksine çatışmadan yana değil, siyasi çözümden yana tavrı koydu. ■

RABİA KATLIAMI'NIN 6. YILINDA MISIR

“

Neticeye baktığımızda darbenin üzerinden altı yıl geçtiğini, yüzbinlerce insan ülkesini terkettiğini, yüzbinlerce insanın hapse atıldığını, binlerce insan katledildiğini ve son olarak ise darbeye görevinden uzaklaştırılan Mursi'nin mahkemede ruhunu teslim ettiğine şahit olduk.

”

Dr. Gökhan Bozbaş

*Kuzey Afrika Araştırmaları
Koordinatörü, ORSAM*

Ş

ehit ve Mısır'ın demokratik yollarla seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin, 3 Temmuz

2013'te askerî darbeyle makamından uzaklaştırılmasını protesto etmek için Mısır'ın başkenti Kahire'deki Râbiatu'l-adeviyye ve en-Nahda meydanlarında toplanan göstericilerin üzerine tam teşekküllü silahlarla ateş açılmasının ve yüzlerce kişinin şehit edilmesinin üzerinden altı yıl geçti. Darbeyi yapanlar ve bugün iktidarda olanlar Mursi'yi anti demokratik olarak niteleyerek demokrasi adına darbe yaptıklarını söylemiş ve yaptıkları da Batı'daki bazı düşünürler tarafından demokratik bir darbe olarak tanımlanmıştır. Neticeye baktığımızda darbenin üzerinden altı yıl geçtiğini, yüzbinlerce insan ülkesini terkettiğini, onbinlerce insanın hapse atıldığını, binlerce insan katledildiğini ve son olarak ise darbeyle görevinden uzaklaştırılan Mursi'nin mahkemede ruhunu teslim ettiğine şahit olduk.

“

Katliamlar ve soykırımlar, insanlık tarihinin en karanlık ve çirkin yüzlerini oluşturmakta ve ortaya çıkışları; ekonomik, dinî, içtimâî, siyasal vb. muhtelif nedenlerin arkasına sığınmaktadır.

”

Elbette, herkesin aklında şu soru kalmaya devam etmektedir: Bunca insani trajedinin yaşanması gerekli miydi? Katliamlar ve soykırımlar, insanlık tarihinin en karanlık ve çirkin yüzlerini oluşturmakta ve

ortaya çıkışları; ekonomik, dinî, içtimâî, siyasal vb. muhtelif nedenlerin arkasına sığınmaktadır. Yakın dönem dünya tarihine baktığında çok ciddi katliamların gerçekleştirildiğine şahitlik etmekteyiz. 1972’de İngiliz askerlerinin Kuzey İrlanda’nın Londonderry şehrindeki göstericilerin üzerine ateş açarak onlarca kişiyi hedef alması ve daha yakın bir tarihte 10 bine yakın Boşnak Müslümanın Srebrenitsa’da Sırp tarafından katledilmesi bunların sadece birkaç örneği olarak tarihe geçmiştir.

Katliamların Ortadoğu coğrafyasındaki tarihi ise çok farklı olmakla birlikte, daha trajik olduğu

söylenbilir. Bu coğrafyada yakın zamanda yaşanan Halepçe ve Hama katliamları, halen toplumların hafızasında yer etmektedir. 1982 yılında Hafız Esad, kendisinin zalim yönetimine karşı baş kaldıran halkı cezalandırmak için ülkenin neredeyse ortasında bulunan Hama şehrini kuşatma altına almış ve 27 gün boyunca şehri havadan ve karadan bombardımana tutmuştur. Bugün burada ölenlerin sayısı halen kesin olarak bilinmemekle birlikte, 10 ila 25 bin arasında bir rakamdan bahsedilmektedir. Yine Irak-İran savaşı sırasında Saddam Hüseyin, 1986-88 yıllarında Irak’ın kuzeyine, İran’a gelen yardımları ve kendisine karşı çıkan isyanı bastırmak için el-Enfal operasyonunu başlatmıştır. Bu operasyonlar sırasında da on binlerce kişi öldürülmüş ve Halepçe’de kimyasal silahların kullanılması ile 6 bini aşkın insan bir anda katledilmiştir.

Mısır’daki siyâsî katliamların tarihi de aslında yeni değildir. Mehmet Ali Paşa’nın Mısır valisi olmasının ardından ülke içerisinde muktedir olabilmek için izlediği yol ile 3 Temmuz darbesi sonrası Abdulfettah el-Sisi’nin takip ettiği yol kıyaslandığı zaman bugün yaşananlar, 200 yıl önceki durumdan pek büyük farklılık göstermemektedir. Modern Mısır’ın kurucusu olarak kabul edilen Mehmet Ali Paşa, kendisinden önceki Vali Hürşit Paşa’ya karşı ayaklanmış olan halk taraftarı ulemanın desteğini belli bazı şartlar çerçevesinde elde etmiştir. Özellikle yeni vergi koyulmayacağını ve geçmiş vergi borçlarının silineceğini ilan ederek ortaya koyduğu bazı ekonomik vaatlerle valilik koltuğuna oturan

Mehmet Ali Paşa, toplum içeri-
sindeki belli bir sınıfı komple or-
tadan kaldırma hedefiyle 1811 yı-
lında verdiği bir yemekteki mevcut
tüm âyanları öldürterek, bölgedeki
hâkimiyetini garanti altına almaya
çalışmıştır.

“

**Darbe ve Rabia Katliamı
sonrası Mısır'daki
gelişmelere bakıldığında
aslında kimin Mısır'ın
gelişimi ve dönüşümü için
mücadele ettiği daha net
anlaşılmaktadır. Mısır
halkının 25 Ocak 2011
devriminden 3 Temmuz
2013 darbesine kadar
sürdürdüğü 2,5 yıllık
süreçteki adalet, eşitlik ve
özgürlük taleplerinin
tamamı darbeye birlikte
askıya alınmış ve Rabia
Katliamı ile birlikte
tamamen ortadan
kaldırılmıştır.**

”

Tarihi kaynaklara Mezbahatu'l-
kal'a veya Mezbahatu'l-Memâlîk
olarak geçen bu katliam, Mısır ta-
rihine, bir yöneticinin iktidarı
ele geçirmek ve iktidardaki
gücünü konsolide edebil-
mek için gerçekleştirdiği
siyâsî bir katliam olarak
geçmiştir. Bu men-

fur olaydan tam iki asır sonra
başka birisi yine aynı yerde ve
aynı saikler ile daha büyük bir
katliamı gerçekleştirmiştir. Mısır
siyâsî sistemi açısından bakıldı-
ğında Rabia Katliamı, aslında iki
asırlık geriye dönüş anlamı taşı-
maktadır. Zira iki asır sonra bir
başka otorite, sırf iktidar ihtirası
nedeniyle kendisine muhalif olan
kişileri yalnızca bir meydanda kat-
ledip baskı altına almamış, aynı
zamanda bir ülkenin siyasal deği-
şim ve dönüşümüne de engel ol-
muştur. Darbeyi destekleyenler
ve darbeciler, bölgesinde lider ve
dönüşümlere model olacak bir Mı-
sır devletine hizmet etmek yerine,
başka devletlerin etkisine rıza gös-
termiş gözükmediler.

Darbe ve Rabia Katliamı sonrası
Mısır'daki gelişmelere bakıldığında
aslında kimin Mısır'ın gelişimi ve
dönüşümü için mücadele ettiği
daha net anlaşılmaktadır. Mısır
halkının 25 Ocak 2011 devrimin-
den 3 Temmuz 2013 darbesine
kadar sürdürdüğü 2,5 yıllık süreç-
teki adalet, eşitlik ve özgürlük ta-
leplerinin tamamı darbeye birlikte
askıya alınmış ve Rabia Katliamı

ile birlikte tamamen ortadan kal-
dırılmıştır. Sisi iktidarı daha baş-
langıçtan itibaren yanına aldığı
yargı ve emniyet kurumları aracılığı
ile kendisine muhalif olan tüm
unsurları hapse attırmıştır/attır-
maktadır. Sisi, adeta kendisinden
önceki tüm siyâsî iktidarların yap-
tığı haksızlıkları aşar şekilde ikti-
darına muhalif tüm söylemleri
hangi cenahtan gelirse gelsin ber-
taraf etmeyi amaçlamaktadır. Bunu
yaparken de gerek darbe öncesin-
deki, gerekse darbe sonrasındaki
siyâsî atmosfer kutuplaştırılmış,
askerin ve ordunun yanında yer
almayan kesimler terörize edilerek
siyâsî arenadan uzaklaştırılmış-
lardır.

Fiilî olarak gerçekleştirilen bu ey-
lemler, 2014 yılında çıkarılan ana-
yasa ile de kurumsallaştırılmıştır.
Anayasa, aslında Türkiye'deki 1982
anayasasının ilk halinin daha sert
şeklidir. Bir yandan STK'ların faa-
liyet alanları kısıtlanırken; diğer
yandan anayasada, kolluk güçleri,
yargı mensupları ve organlarının
güçleri ve pozisyonları maksimize
edilmiştir. Diğer yandan, dikkatli
bir analiz yapıldığında, Sisi'nin ge-
rek darbe öncesi ve gerekse son-
rasında, hiçbir zaman doğrudan
halka hitap etmediği görülmekte-
dir. Ancak katıldığı televizyon pro-
gramları ve resmî faaliyetlerde yap-
tığı konuşmaların televizyonlarca
halka aktarılması ile toplumla te-
mas kurmayı amaçlayan Sisi, bu
programlara katılan profesyonel
yorumcuların lehine yorumları ile
halk arasındaki meşruiyetini güç-
lendirmeyi amaçlamaktadır.

Mısır devleti ve toplumunda iki
asırlık geriye dönüşün bir diğer
simgesi ise; gündelik hayatta ordu

ve askerlerin gereğinden fazla görünürlüğüdür. Mısır'da ilk defa Mehmet Ali Paşa, Osmanlı'nın ve Mısırlı güç sahibi otoritelerin gücünü kırabilmek için daimî bir ordu ihdas etmiştir. Kendisine sadık sipahilerden oluşturduğu bu ordu ve onlar üzerinden inşa ettiği Mısırlılık kimliği, onun ve torunlarının bir asrı aşkın süredir ülke yönetimini elinde tutmasını sağlamıştır. Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın mirası olarak geleneksel siyasal yapı içerisinde askerî birlikler günümüze kadar iktidarı kullanan güç olmuşlardır. Bu durum, uzun yıllar sonra ilk defa, aslında kendisi de orduya mensup olan Hüsnü Mübarek döneminin son on yılında değişikliğe uğramıştır. Mübarek döneminin son yıllarında ordu ciddi anlamda siyasal alandan tasfiye edilmiş ve siyaset adeta sadece sivillerin alanına dönüşmüştü. Fakat gerek devrim, gerekse de darbe sonrası gelinen noktaya bakıldığında, artık bu alanda sivillerin etkisi önemli oranda sınırlandırılmıştır.

“
Darbeci Sisi'nin geçmişine bakıldığında; sivil örgütlerle veya herhangi bir siyâsî partiyle bağlantısının olmadığı görülmektedir. Kendisini tanımladığı tek örgütsel yapının Mısır ordusu oluşu, toplumsal ve siyasal alanda sürekli olarak bir ordu vurgusunun yapılmasına sebep olmaktadır.
 ”

Darbeci Sisi'nin geçmişine bakıldığında; sivil örgütlerle veya herhangi bir siyâsî partiyle bağlantısının olmadığı görülmektedir. Kendisini tanımladığı tek örgütsel yapının Mısır ordusu oluşu, toplumsal ve siyasal alanda sürekli olarak bir ordu vurgusunun yapılmasına sebep olmaktadır. Zira gerek kanaat önderlerinin gerekse Sisi'nin halka yönelik yaptığı konuşmalarda, bü-

yük oranda asker ve ordu fetişizmi dikkat çekmektedir. Hatta artık parlamentoya son 'seçilen' milletvekillerine bakıldığında, bunların birçoğunun askerî bir geçmişi olduğu görülmektedir. Yine askerî kurumların birçoğuna yargı organlarına ait yetkilerin verilmesi, Mısır üzerine çalışan uzmanlar tarafından yargının askerleştirilmesi olarak yorumlanmıştır.

Mısır'da gerek halk arasında gerekse birçok araştırmada "dikta-törlerin anası" olarak isimlendirilen Mübarek, gerek parlamento içerisinde, gerekse sosyal alanlarda muhalif grupların varlığına ve söylemlerine kısmen müsamahakar bir tutum izlemişti. Mübarek'in her ne kadar hâkim parti ile siyâsî alanı domine ettiği doğrusa da, aidiyet duyduğu siyâsî bir partisinin ve gücü paylaştığı belli birtakım elit grupların varlığı belirgin olarak gözükmekteydi. Siyâsî arenada alınan kararlarda önemli bir etkisi ve yönlendirici gücü olmakla bir-

likte politik, ekonomik ve içtimâî kararlar her zaman parlamento tarafından alınmıştır. Buna karşılık darbe ile iktidara gelen ve 6 yıldır ülkeyi yöneten Sisi iktidarında alınan kararların neredeyse hiçbirinde, parlamentonun en ufak bir müdahalesi ve katkısı olmamıştır. Sisi'nin herhangi bir siyâsî oluşuma ait olmaması ve askerî kanattan gelmesi, orduyu adeta siyasetin içerisinde tek hâkim kurum haline getirmiştir. Bu nedenle, kanaatimizce Sisi'yi tanımlamak için "diktatörlerin anası" kavramından daha farklı ve mübalağalı bir isimlendirmeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Rabia Katliamı'nın ardından geçen 6 yıl, aslında Mısır'ın nasıl iki asır geriye gittiğinin göstergesi olup, aynı zamanda bir ülkenin geçmiş tecrübelerinden ders almadığı sürece kendi toplumuna daha adil ve daha özgür bir ortam sunama-

yacağına yönelik bir ibret vesikasıdır. Rabia Katliamı asla sadece Müslüman Kardeşler üyelerine karşı yapılmış bir darbe değil, darbeyi destekleyenler için de bir ihtar mahiyetindedir. Böylece, Sisi karşıtlarının hemen hemen tamamına, bir nevi "askere ve orduya karşı olan herkesin sonu budur" denilmek istenmiştir. Katliamdan günümüze meydanlarda hiç kimsenin gösteri yapmaya cesaret edememesi de, siyâsî otoritenin verdiği mesajın tam yerinde algılandığını göstermektedir.

Bu katliamın bölgesel birtakım neticeleri de beraberinde getirdiği özellikle belirtilmelidir. Bilindiği üzere; 2011 yılı itibari ile tüm Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında toplumsal hareketler ortaya çıkmış ve otoriter yönetimlerde değişiklikler talep edilmiştir. Rabia Katliamı'na kadar pozitif bir ivme

ile devam eden bu talepler, darbeyle bir anda tersine dönerek bu katliam diğer ülkelerdeki askerî kuvvetleri cesaretlendirmiş ve meydanlardaki halkı korkutmuştur. Otoriter ve diktatörlüğe dayalı güç sahipleri aba altından sopa gösterirken Rabia Meydanı'na atıflar yapmışlardır.

Rabia Meydanı'nda şehit olanlar, aslında cesaretleri ile bölge toplumlarına mesaj vermiştir. Adalet ve hürriyet için bu meydanlarda yapılan gösteriler tarihin en samimi barışçıl halk hareketleri olarak değerlendirilebilir. Altıncı yılını geride bıraktığımız bu olaylardan sonra bölgede nasıl bir karamsarlık oluştuysa, Türkiye'de yaşanan darbe girişiminde Türk toplumunun darbecilere karşı verdiği tepki de o derece umut verici olmuştur. Kısacası Mısır'da derdest edilen umutlar, tekrar Türkiye'de ve Türk toplumu aracılığı ile yükselmiştir. ■

PAYLAŞILAMAYAN KAYNAKLAR VE

IRAK'IN BİTMİYEN SAVAŞLARI

“

Ülke kendisini sürekli olarak iç ve dış çatışmalar içerisinde bulmuş ve toplumsal sorunlar bir türlü çözülememiştir. Modern Irak öncesi dönem de aslında çok farklı bir tabloya sahip değildi. Kısacası bu durum, ülkenin adeta bir kaderi gibi kendisine yapışmıştır.

”

Ali Abdulhadi el-Mâmuri

Araştırmacı

Modern Irak'ın tarihine bakıldığında, 1921'den bu yana toplumsal uzlaşımın zayıf ve ülkenin de kırılgan bir siyâsi yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ülke kendisini sürekli olarak iç ve dış çatışmalar içerisinde bulmuş ve toplumsal sorunlar bir türlü çözülememiştir. Modern Irak

öncesi dönem de aslında çok farklı bir tabloya sahip değildi. Kısacası bu durum, ülkenin adeta bir kaderi gibi kendisine yapışmıştır.

Irak Devleti daha bağımsızlık sürecinde çok kolay kurulmamış ve bu uğurda çok kan dökmüştür. Orta Fırat aşiretleri ilk olarak Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldığı için Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde büyük bedeller ödemiştir. İngiltere 1920 Irak Devrimi esnasında, mandası ve idaresi altında olan Irak ile ilgili tutumunu değiştirmek zorunda kalmış ve ulusal hükümetin kurulmasına razı olmuştur. İngiltere, kurulan bu ulusal hükümetin başına Orta Fırat şeyhlerinin ve Necef'teki din adamlarının desteğini alan Faysal b. Hüseyin'i kral olarak getirmeye razı olmuştur.

Buna rağmen, Kral I. Faysal'ın iktidarda olduğu yıllarda Irak'ta is-

tikrar ve siyâsî huzur hiçbir zaman sağlanamamıştır. İngilizlerin Faysal'ı kısıtlamaya çalışması ve merkezi hükümetten daha fazla askerî gücü bulunan aşiretlerin ayaklanmaları silahlı çatışmaların devam

etnik başkaldırıları da ülkenin henüz kuruluş döneminde sahip olduğu sorunlardandı.

Devletin kuruluş aşamasında Kral I. Faysal; aşiretleri bir arada tutmaya, Irak'ın ulusal menfaatlerini maksimize etmeye ve mandacı İngiltere'nin Irak'tan taleplerini asgarî düzeyde tutmaya ve hükümetinin

Irak halkında daha geniş bir taban tarafından destek ka-

zanmaya çalışmıştır. Fakat yaşanan siyâsî çatışmalar ve özellikle 1924'te en-Necdiyye Kabilisi'nin, Irak'ın güneyine saldırılar düzenlemesi, Faysal'ı arzu ettiği siyaseti izleme konusunda acziyete düşürmüştür.

Kral I.Faysal'ın iktidardaki son dönemlerinde geçmişten bu yana İngilizlere bağlılıkları ile bilinen Asuri (Şüryaniler) el-Lif isyanı

baş göstermiştir. Bu Hristiyan kabile, Hakkâri dağlarını ve Hristiyan dağlarını mesken edinmişti. Ulusal hükümetin kurulmasının ardından Asuriler silahlarını devlete teslim etmeyi reddetmişlerdir. Bunun sonucunda ise çok sayıda Asuri'nin hayatını kaybettiği silahlı çatışmalar yaşanmış ve bu olay "Simele Katliamı" olarak tarihe geçmiştir. Simele Katliamı, Faysal'ın Eylül 1933'te hayatını kaybetmesinden kısa bir süre önce tedavi amaçlı çıktığı bir seyahat esnasında gerçekleşmiştir. Hatta bazı kaynaklar, Faysal'ın ölümüne, Irak ordusunun yönetimini kendi iradesi dışında Bekr Sıdkî'nin dev-

ralması haberinin sebep olduğunu söylemektedir.

“

Kasım 1936'da ordu, siyasete dahil olarak Irak siyâsî kültüründe askerî vesayet dönemini başlatmıştır.

”

1933 yılında Kral Faysal'ın ölümünün ardından ülkedeki siyâsî durum daha karmaşık bir hal almıştır. Ülke genelinde hükümete karşı pek çok ayaklanma çıkmıştır. Aşiret temelli olan bu ayaklanmaların en meşhurları, Şeyh Havâmu'l Abdül Abbâs el-Ferhûd ve er-Rûmeysa Bölgesi'ndeki Şeyh Benî Zerrîc'dir. 1933 yılının mayıs ayında er-Rumeysa ve Sûk eş-Şuyûk'ta sıkıyönetim ilan edilmiş, aynı yılın eylül ayında ise Basra'daki aşiretler ve ekim ayında da Yezidîler isyan çıkarmışlardır. Tüm bunların akabinde Sincar bölgesinde de sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Kasım 1936'da ordu, siyasete dahil olarak Irak siyâsî kültüründe askerî vesayet dönemini başlatmıştır. Irak Genelkurmay Başkanı Bekr Sıdkî, Kral Gazi b. Faysal ile istişareler sonucu yaptığı darbeyle Yasin el-Hâşimî Hükümeti'ni devirmiştir. Bakanların öldürüldüğü ve siyâsî çalkantıların hiç bitmediği bu darbe sonrası dönem, bir başka darbeyle devam etmiştir. Irak, 1941'de ise Mayıs Harekâtı olarak bilinen ikinci bir darbeye tanıklık etmiştir. Bu harekâtle Taâa el-Hâmişî Hükümeti düşürülmüş ve Raşîd Âli el-Keylânî'nin liderliğindeki darbe hükümeti göreve gelmiştir. Kral II. Faysal'ın vasîsi Ab-

etmesi ne sebep olmuştur. Bu siyâ-

sî çatışmaların yanın-

da, ülkedeki toprak sahip-

leri arasında ekonomik çıkarlardaki uyuşmazlıklar nedeniyle de sürekli bir huzursuzluk ve çatışma hali bulunmaktaydı. Tüm bunların yanında 1924'te Şeyh Mahmud el-Berzenci liderliğinde başlayan Kürt ayaklanmaları gibi

dullâh görevinden alınmış, eş-Şerîf Şeref, krala vasî tayin edilmiştir. Sonrasında ise orantısız güç kullanılarak Irak ordusuyla çatışan İngilizlerin yardımıyla el-Keylânî hükümeti devrilmiştir. Abdullâh, yeniden görevine dönerken el-Keylânî ise yurt dışına kaçmış ve 1960'a kadar Irak'a dönmemiştir. El-Keylânî ile beraber darbe girişimde bulunan dört albay ve iş birliğinde bulunan siviller ise idam edilmiştir.

Tüm bu olaylar meydana gelirken Kürtlerin yaşadığı Kuzey Irak'ta da sorunlar ve birbiri ardına yapılan askeri hamleler söz konusu olmuştur. Şeyh Mahmud el-Hafid (el-Berzencî) hareketinin engellenmesini izleyen yıllarda Kürtler sürekli olarak merkezî hükümetlere karşı silahlı çatışmalar içinde olmuşlardır. Ekim 1943'te Molla Mustafa el-Bârzânî ayaklanması bu anlamda zikredilmesi gereken önemli isyandır. El-Bârzânî, İran'dan döndükten sonra ilan ettiği isyanını Ekim 1945'e kadar devam ettirmiştir. Hezimete uğrayınca İran'a kaçmış ve Mayıs 1947'de Irak'a geri döndüğünde tekrar isyan başlatmıştır. Çatışmalar aralıklı olarak 1958 darbese kadar devam etmiştir. Merkezî hükümetle ateşkes sağlanmasının ardından ortalık durulsa da, Eylül 1961'de çatışmalar artık savaş halini almıştır. Aralık 1968'de ise silahlı kuvvetler, El-Bârzânî yönetimindeki bölgelere askerî operasyon düzenleyerek isyanı bastırmak zorunda kalmışlardır.

Merkezî Hükümet ve Kürt isyancılar arasındaki problemler, dönemin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Saddam Hüseyin ve el-Bârzânî'nin

1970 yılında bir araya gelerek müzakere sürecini başlatmalarına kadar devam etmiştir. İki lider, Kürt meselesini çözüme kavuşturmak adına 11 Mart Beyanı'nı yayınlamışlardır. Bu karar, Ekim 1972'de müzakerelerin kesintiye uğramasıyla bir ilerleme kaydedememiştir. Mart 1974'te özerk yönetim anlaşması iptal edilmiş ve taraflar arasında çatışmalar yeniden patlak vermiştir. 1975'te ise İran ve Irak, Cezayir Anlaşması'nı imzalamıştır. Anlaşmanın akabinde İran Şahı Kürtlere destek vermeyi kesmiştir.

“

Başarılı ve başarısız darbe girişimleri, tutuklamalar, suikast eylemleri gibi hadiseler ülkeyi diğer bir darbeye daha sürüklemiştir. Saddam Hüseyin, Cumhurbaşkanı Ahmet Hasan el-Bekir'i 1979'da devirerek cumhurbaşkanlığı makamını ele geçirmiş ve 1979'da bazı Baas liderlerini idam ettirmiştir. Çok geçmeden Eylül 1980'de Irak ve İran arasında sekiz yıl sürecek olan I. Körfez Savaşı patlak vermiş ve 8 yıl süren bu savaş 8 Ağustos 1988 tarihinde sonuçsuz şekilde bitmiştir.

”

El-Bârzânî hareketi çöküntüye uğramış ve İran'a çekildiğini açıklamıştır. Mart 1976'ta el-Barzânî önderliğindeki gruplar dağlık bölgelerde gerilla savaşları başlatmıştır. Bu çatışmalar sonrası belirli bir barışçıl ortam sağlanmasına rağmen, Ekim 1991'de Erbil ve Sü-

leymaniye'de Irak güçleri ve silahlı Kürt gruplar arasında çatışmalar yeniden alevlenmiştir. Irak güçleri bu çatışmalardan çekilmiş ve daha sonra Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin; Mesud el-Bârzânî ile Celal Talebânî liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) arasındaki çatışmaları fırsata çevirerek Bağdat'ın bu bölgedeki otoritesini artırmayı başarmıştır.

Merkezî Hükümet ve Kürt gruplar arası çatışmaların yanı sıra diğer bazı iç sorunlar da sürekli olarak devam etmiştir. Başarılı ve başarısız darbe girişimleri, tutuklamalar, suikast eylemleri gibi hadiseler ülkeyi diğer bir darbeye daha sürüklemiştir. Saddam Hüseyin, Cumhurbaşkanı Ahmet Hasan el-Bekir'i 1979'da devirerek cumhurbaşkanlığı makamını ele geçirmiş ve 1979'da bazı Baas liderlerini idam ettirmiştir. Çok geçmeden Eylül 1980'de Irak ve İran arasında sekiz yıl sürecek olan I. Körfez Savaşı patlak vermiş ve 8 yıl süren bu savaş 8 Ağustos 1988 tarihinde sonuçsuz şekilde bitmiştir. Irak güçleri bu defa Ağustos 1990'da Kuveyt'e saldırmış ve II. Körfez Savaşı patlak vermiştir. Ocak 1991'de ABD'nin Kuveyt'i Irak işgalinden kurtarmak amacı ile liderlik ettiği uluslararası koalisyon kuvvetleri ile askerî çatışmaya giren Irak ordusu ciddi zarar görmüş ve geri çekilmiştir. Bu gelişmeler ve iki başarısız savaş sonrasında mart ayında Saddam Hüseyin rejimine karşı çıkan büyük ayaklanmada 14 Irak ili Bağdat kontrolünden çıkmıştır.

II. Körfez Savaşı'nın etkileri sadece ekonomik ambargo ile sınırlı kalmamış aynı zamanda askerî an-

lamda da ülkeye önemli yansımaları olmuştur. Nitekim Eylül 1996'da ABD, Irak'ın güneyindeki komuta merkezlerini imha etmek için 44 seyir füzesi atmış, Aralık 1998 tarihine gelindiğinde ABD, bu defa Çöl Tilkisi Harekati'ni gerçekleştirmiştir. Bu harekât, 1991'deki II. Körfez Savaşı'ndan bu yana ABD ve İngiltere'nin başlattığı en büyük operasyon olmuştur. 20 Mart tarihinde ise III. Körfez Savaşı başlamış ve Nisan 2003'te Bağdat işgal edilerek Saddam Hüseyin rejimine son verilmiştir.

Saddam Hüseyin rejiminin son bulması Irak'taki meseleleri çözmediği gibi daha kronik bir hale dönüştürmüştür. 2003'ten bu yana Irak'ın içerisindeki mezhepçilik daha fazla yoğunlaşmıştır. Bugün Irak'ta; Irak Merkezî Hükümeti, ABD destekli gruplar ve farklı silahlı örgütlerin temsil ettiği örgütler arasında sürekli sorunlar yaşanmaktadır. Bu silahlı örgütlerin bazıları sadece ABD güçleri ile sa-

vaşmaya odaklanırken, el-Kâide gibi terör oluşumları ise mezhep savaşlarını körüklemekte ve binlerce sivilin ölümüne sebep olmaktadır.

“

Tüm bu tartışmalardan sonra, 20. yüzyılın başlarında kurulan modern Irak Devleti'nin en belirgin özelliği mütemadiyen devam eden savaşlar ve iç çatışmalardır.

”

2009'un başlarında Irak'ta göreceli bir istikrardan söz edilirken terör oluşumlarının devam eden saldırıları ve bombalı eylemler Haziran 2014'te Irak Merkezî Hükümeti'nin Musul ve diğer illerde otoritesini kaybetmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler sonrası Merkezî Hükümet, Irak topraklarının yaklaşık üçte birinde egemenliğini kaybetmiştir. Irak Hükümeti kurulduğu günden bugüne askerî anlamda

en büyük sarsıntı ile karşı karşıya kalmıştır. Aralık 2014'te Necef'teki Yüksek Mercî Ayetullah Ali Sistani, IŞİD'e karşı “kifai cihat” fetvası ilan etmiştir. Irak Hükümeti'nin içinde bulunduğu krizden çıkması için çözüm önerisi olarak değerlendirilen bu fetva, vatandaşların gönüllü olarak Irak ordusuna katılmaları ve ülkelerini savunmaları çağrısı yapmaktaydı. Bu çağrılar üzerine düzensiz askerî birlikler kurulmuş ve bu birlikler daha sonra Haşdi Şa'bî (Halk Seferberlik Güçleri) olarak bilinen örgüte dönüşmüştür. Bu şekilde oluşan Haşdi Şa'bî, IŞİD'e karşı yapılan çoğu askerî operasyonda yer almıştır. 2016 yılında bu operasyonların son bulmasına karşılık Irak'ta pek çok insan hayatını kaybetmiş ve şehirlerdeki altyapı büyük oranda tahrip olmuştur. Dahası IŞİD ile mücadele esnasında otonom şekilde hareket eden ve Irak ordusu ile iş birliği gerçekleştiren askerî grupların Irak Devleti'nin otoritesini kabul edip etmeyeceği sorunu halen devam etmektedir.

Tüm bu tartışmalardan sonra, 20. yüzyılın başlarında kurulan modern Irak Devleti'nin en belirgin özelliği mütemadiyen devam eden savaşlar ve iç çatışmalardır. Ülke içerisinde Hükümet ile hükümete karşı ayaklanan gruplar arası çatışmalar, terör örgütlerinin ülke içerisindeki yıkıcı tahribatları ve komşularıyla arasındaki çözülme sorunları, Irak'ın bitmeyen sorunlarının başında gelmektedir. Ayrıca içeride ve dışarıdaki bu çatışmaların yanında ortaya çıkan ekonomik krizler, toplumsal kutuplaşmalar, parti-mezhep-etnik temelli gerginlikler yaşanan çatışmaları derinleştirmektedir. ■

SİBER TERÖRİZM VE İŞİD-BITCOIN İLİŞKİSİ

“

ABD hegemonyası altındaki başta bölge ülkeleri, NATO ve Avrupa terörle mücadele şekillerini ABD’ni önceleyen politikalara doğru evirmişlerdir. Dolayısıyla da ulusların terörizm ile mücadele ve güvenlik politikaları değişime uğramıştır.

”

Emine Güvenilir

*Doktora Öğrencisi,
Necmettin Erbakan Üniversitesi*

11 Eylül 2001’de ABD’de gerçekleştirilen terör saldırıları terörizmin tüm dünyada yeniden tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Saldırı sonrası dönemin ABD başkanı George W. Bush’un 20 Eylül’de Kongre’deki konuşmasında sarf ettiği “Tüm bölgelerde tüm ülkeler, şimdi bir karar vermelidir. Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle” ifadesinin akabinde ABD’nin terörizm ile mücadele adı altında Afganistan ve Irak’a orantısız müdahalelerde bulunmuştur. Bu süreçte ulusların tepkilerine rağmen, Bush’un yap-

mış olduğu açıklama sonrasında özellikle terörle mücadele başlığı altında başta Afganistan ve Irak müdahalesi bölge ülkelerinin tepkisine neden olmuştur. ABD hegemonyası altındaki başta bölge ülkeleri, NATO ve Avrupa terörle mücadele şekillerini ABD’ni önceleyen politikalara doğru evirmişlerdir. Dolayısıyla da ulusların terörizm ile mücadele ve güvenlik politikaları değişime uğramıştır. 11 Eylül sonrasında değişen terörizm algısıyla ABD’nin Ortadoğu’ya müdahalesi, kırılgan olan bölgenin daha da istikrarsızlaşmasına neden olmuş, akabinde 2010 yılında Ortadoğu’nun bir-

çok ülkesinde ortaya çıkan Arap Baharı protestoları ile de Irak, Suriye, Libya, Yemen gibi bölge ülkeleri kaosa sürüklenmiştir. Ortadoğu bölgesinde istikrarın ve devlet mekanizmasının işlevselliğini yitirmesi, özellikle Irak ve Suriye’de devlet dışı silahlı aktörlerin faaliyet alanlarını giderek genişletmelerine neden olmuştur. Dönemin şartlarına ayak uydurarak bilgi iletişim teknolojilerini ve interneti aktif olarak kullanmaları devlet dışı aktörlerin yeni bir alan-

da daha faaliyet göstermelerine kapı aralamıştır. Özellikle 11 Eylül sonrasında ulusların terörizm ile mücadele konusunda artan baskıları neticesinde teknolojik gelişmelere de aktif bir şekilde adapte olan devlet dışı aktörlerin bu alanında aktifleşmeleri de terörizm kavramının yeni bir boyuta evrilmesine kapı aralamıştır.

“

Günümüzde siber alandaki saldırıların –StuxNet ve Suud Aramco saldırıları gibi fiziksel dünyaya taşınması ulusların güvenlik endişelerine arttırmıştır. StuxNet saldırısının İsrail ve ABD ortaklığında, Aramco saldırısının ise İran tarafından gerçekleştirildiği uluslararası hukuk bağlamında ispat edilememiştir. Söz konusu saldırıların hukuki bakımdan isnat edileceği bir failin ya da failerin bulunamaması, saldırının kaynağının tespit edilememesinden yani saldırılarının anonimlik esaslı olmasından kaynaklanmaktadır.

”

Devlet Dışı Silahlı Aktörler ve Siber Alan

İnternetin ve ona bağlı teknolojinin hızla gelişmesi, iletişim döneminde devrim sayılabilecek YouTube, Twitter, Instagram, Facebook gibi sosyal ağların ortaya çıkışı terör örgütlerinin propaganda, militan devşirme, finansal kaynak sağlama

gibi konularda yeni faaliyet alanları oluşturmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda siber terörizm kavramı popülerlik kazanmaya başlamış ve yeni bir terörizm alanı olarak ortaya çıkmıştır. Kısa tarihsel arka planına bakıldığında siber terörizmin kökenleri 90'lı yıllara, internetin ortaya çıkışına kadar indirgemek mümkündür. Nitekim ilk dönem gerçekleştirilen siber terörizm eylemlerinin hackerlar tarafından başka bilgisayarlara, sistemlere zarar vermek üzere kurgulandığı bilinmektedir. Dolayısıyla da saldırıların sanal dünyada gerçekleştiği ve fiziksel dünyada zarar vermenin söz konusu olmadığı bilinmektedir. Günümüzde ise siber alandaki saldırıların –StuxNet ve Suud Aramco saldırıları gibi fiziksel dünyaya taşınması ulusların güvenlik endişelerine arttırmıştır. StuxNet saldırısının İsrail ve ABD ortaklığında, Aramco saldırısının ise İran tarafından gerçekleştirildiği uluslararası hukuk bağlamında ispat edilememiştir. Söz konusu saldırıların hukuki bakımdan isnat edileceği bir failin ya da failerin bulunamaması, saldırının kaynağının tespit edilememesinden yani saldırılarının anonimlik esaslı olmasından kaynaklanmaktadır. Tam da bu noktada devlet dışı silahlı aktörlerin siber alanda anonimlik perdesi arkasında faaliyetlerini arttırmaları tüm dünya tarafından endişe ile takip edilmektedir.

Devlet dışı silahlı aktörler arasında bu alanda şüphesiz en dikkat çeken aktör IŞİD olmuş ve IŞİD'in siber alanı aktif bir şekilde kullanması, internet üzerinden militan devşirme yöntemleri ve propaganda şekilleri siber terörizminin boyutlarını gözler önüne sermiştir. Or-

taya çıktığı ilk dönemlerde popülerliğini arttırmak adına gerçekleştirdiği sansasyonel eylemleri YouTube üzerinden dünyaya servis etmesi ve sosyal ağlarda, özellikle Facebook ve Twitter'da özendirici içerikler kullanarak yayınlar yapması da, örgütün dünyanın her yerinden militan devşirmesini sağlamıştır. Uluslararası arenada IŞİD ile mücadele kapsamında örgütün sosyal ağlardaki hesapları kapatılmış, militan devşirmesi ve propaganda yapması engellenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda IŞİD'i ortadan kaldırmak amacıyla hem koalisyon ülkeleri tarafından hem de Türkiye'nin Fırat Kalkanı Harekatı gibi askeri operasyonlar düzenlenmiş, örgüt Suriye ve Irak'ta alan hakimiyetini kaybetmeye başlamıştır. Bununla birlikte, örgütün siber alandaki varlığı ise öne çıkan araştırma konularından biri haline gelmiştir.

IŞİD ve Bitcoin İlişkisi

Rand Enstitüsü tarafından yayınlanan *“Terrorist Use of Cryptocurrencies: Technical and Organizational Barriers and Future Threats”* isimli raporda IŞİD'in klasik devlet yapısına sahip olmasından dolayı uluslar tarafından uygulanan ablukaya ve en önemli gelir kaynakları olarak nitelendirilen petrol piyasalarına erişimlerinin engellenmesinin finansal açıdan örgütün kısıp alınmasından söz edilmiştir. Ayrıca raporda IŞİD'in uluslararası banka sisteminden de izole edilmesi, ABD tarafından mevcut sistem içerisindeki nakit rezervlerine yönelik hamleler neticesinde de örgütün nakit paraya daha çok bağımlı hale geldiği ifade edilmiştir. Bu bağ-

lamda da örgüt kendisine yeni bir para akışı trafiği elde etmek adına özellikle ABD, İngiltere gibi ülkelerden kendi saflarına kattığı bilgisayar mühendisi, hacker vb. militanlar ile siber alana yönelmiştir. Hızla siber alana adapte olan örgüt fiziksel dünyanın aksine siber alanda faaliyet alanını genişletmiştir. Siber alanda da yüzey internetinde çeşitli engellemelere takılan örgüt yüzey internetinden daha geniş ve TOR, I2P gibi özel yazılımsal araçlarla ulaşılabilen, internetin yer altı katmanı olarak ifade edilen Dark Web'de faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. Silah ve ekipman temini, silah kullanımı, militanların eğitimi ve sempatizanlara yönelik propagandalar IŞİD'in Dark Web'deki faaliyetlerinden bazılarıdır. Ayrıca kripto para birimleri –özellikle Bitcoin- ile militanlarından ve sempatizanlarından bağış topladıkları, terör eylemlerini de finanse ettikleri bilinmekte ve her geçen gün iletişim kanalı olarak sınıflandırdıkları birimleri siber alanda güçlenmektedir. Bu durum ile ilgili endişesini İngiltere "Intelligence and Security Committee of Parliament: Annual Report 2016-2017" raporunda "IŞİD interneti propaganda amaçlı, aynı zamanda radikalleşme ve operasyonel planlama için kullanıyor. Altyapımıza siber saldırı ile saldırarak insanları öldürmek için henüz interneti kullanmadılar. Henüz bu yeteneğe sahip değiller. Ama istediklerini ve inşa etmek için ellerinden geleni yaptıklarını bili-

yoruz" şeklinde ifade etmiştir. Nitekim bu endişelerin yersiz olmadığı IŞİD militanı Ebu Mustafa'nın Ocak 2015'de Dark Web üzerindeki bir siteden IŞİD militanlarına ve sempatizanlarına çağrıda bulunmuş ve 1.000 dolar değerinde Bitcoin toplamasıyla ortaya çıkmıştır.

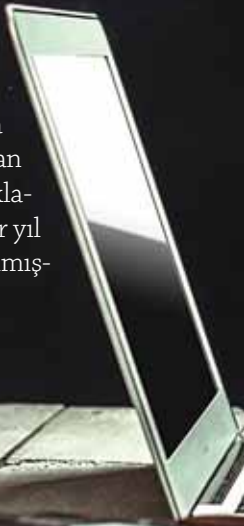
“

2014 yılında Twitter üzerinden IŞİD'e Bitcoin ile nasıl finansal destek sağlanacağına dair mesajlar yayınlamaya başlayan Ali Şukri Amin Twitter mesajları üzerinden, IŞİD'e finansal yardım, IŞİD sempatizanlarının Suriye'ye seyahat etmelerinde yardımcı olmak ile suçlanarak 11 yıl hapse mahkum edilmiştir.

”

Reuters'da 2016 yılında yayınlanan "A Teen's Turn to Radicalism and the U.S. Safety Net That Failed to Stop It" isimli haberde 17 yaşındaki IŞİD sempatizanı Ali Şukri Amin 2014 yılında Twitter üzerinden IŞİD'e Bitcoin ile nasıl finansal destek sağlanacağına dair mesajlar yayınlamaya başladığı belirtilmiştir. Ali Şukri Amin Twitter üzerinden yayınladığı mesajlar, IŞİD'e finansal yar-

dım, IŞİD sempatizanlarının Suriye'ye seyahat etmelerinde yardımcı olmak ile suçlanarak 11 yıl hapse mahkum edilmiştir. Suçlandığı birçok konuda FBI ile anlaşma yapan Ali Şukri Amin ve IŞİD'in kazancı ise tweetleri ile birçok IŞİD sempatizanına kripto paralar üzerinden örgüte nasıl fon sağlanacağına dair bilgiler vermesi olmuştur. The Telegraphy'de Aralık 2017 yılında yer alan "New York Woman Charged with Sending \$85.000 in Bitcoin to Support Isil" isimli haberde 27 yaşındaki laboratuvar teknisyeni Pakistan doğumlu ABD vatandaşı olan Zoobia Shahnaz 2015 yılından itibaren IŞİD'e katılmayla ilgili internet üzerinden aramalar yaptığı, Ocak 2016'da Ürdün'de bulunan ve IŞİD'in etki alanında olan Zataari mülteci kampında 2 hafta gönüllü olarak çalıştığı belirtilmiştir. Bu süreçte radikalleştiği düşünülen Shahnaz banka kredisi ve bir düzine kredi kartı ile Bitcoin alarak IŞİD'e finansman sağlamıştır. Forbes'da yayınlanan "How Criminals and Terrorists Use Cryptocurrency: And How To Stop It" isimli bir başka habere göre de Aralık 2017'de Zoobia Shahnaz IŞİD'e göndermek için topladığı 62.000 dolarlık Bitcoin elde etmesinin ardından New York'da tutuklanmış, suçlu bulunduğu banka dolandırıcılığında 30 yıl, her kara para akla ma suçundan ise 20'şer yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

“

İŞİD'in terör eylemlerini finanse etmek için Bitcoin'i kullanması ise örgütün kripto para birimleri ile neler yapabileceğinin göstergesi olmuştur. Bir adım ilerisi olarak İŞİD'in üstlendiği Nisan 2019'da Paskalya zamanında Sri Lanka'da kilise ayinleri sırasında düzenlenen eş zamanlı saldırılarda 250'den fazla insan hayatını kaybetmiş, 400'den fazlada insanın yaralandığı terör eyleminin finansmanını örgütün Bitcoin ile gerçekleştirdiğine dair çarpıcı bulgulara ulaşılmıştır.

”

ABD vatandaşı olan birçok kişinin İŞİD'e Bitcoin ile finansman sağlamanın akabinde “*Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism*” departmanı Bitcoin ile terörist gruplar arasındaki ilişkiyi incelemeye başlamış, ancak Dark Web üzerinden işlemlerin gerçekleşmesi ise somut adımların atılması yönünde engel olmuştur. Sempatizanlar ve militanlar tarafından finansman sağlanmasına yönelik Bitcoin kullanımının bir

adım ötesinde İŞİD'in terör eylemlerini finanse etmek için Bitcoin'i kullanması ise örgütün kripto para birimleri ile neler yapabileceğinin göstergesi olmuştur. Bir adım ilerisi olarak İŞİD'in üstlendiği Nisan 2019'da Paskalya zamanında Sri Lanka'da kilise ayinleri

sırasında düzenlenen eş zamanlı saldırılarda 250'den fazla insan hayatını kaybetmiş, 400'den fazlada insanın yaralandığı terör eyleminin finansmanını örgütün Bitcoin ile gerçekleştirdiğine dair çarpıcı bulgulara ulaşılmıştır. CNN'de yayınlanan “*Breaking: ISIS Used Bitcoin to Fund Horrific Sri Lanka Easter Bombings, Research Claims*” isimli haberde İsraili

bir blockchain firması olan Whitestream'in yayınladığı bilgilere göre IŞİD'in Sri Lanka saldırı öncesi Bitcoin cüzdanının bulunduğu Co-inPayments şirketindeki hesabındaki hareketliliği ifşa etmiştir.

“

Whitestream şirketi tarafından uzun zamandır IŞİD'e dair Bitcoin cüzdanlarının takip edilmesi, Sri Lanka saldırısında IŞİD'in ilgili şirketteki hesabından saldırıyı finanse ettiğine dair bulgulara ulaştıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak IŞİD'in ulusların finansal kısılcısından Bitcoin gibi kripto paralar ile kurtulduğu, eylemlerinin gerçekleştirilmesinde keşif, malzeme tedariki gibi hareketlerinde ise militanlarına kripto paralar üzerinden fon sağladığı anlaşılmıştır.

”

Saldırı öncesi hesapta bulunan 500.000 dolar 4.5 milyon dolar değerine ulaşmış, saldırı sonrası ise tekrardan 500.000 dolara düşmüştür. Söz konusu şirket büyük miktarda hesap hareketliliğini kabul etse bile IŞİD'in saldırıyı finanse ettiğine dair bilgilerinin olmadığını savunmuştur. Ancak Whitestream şirketi tarafından uzun zamandır IŞİD'e dair Bitcoin cüzdanlarının takip edilmesi, Sri Lanka saldırısında IŞİD'in ilgili şirketteki hesabından saldırıyı finanse ettiğine dair bulgulara ulaştıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak IŞİD'in ulusların finansal kıs-

kacıdan Bitcoin gibi kripto paralar ile kurtulduğu, eylemlerinin gerçekleştirilmesinde keşif, malzeme tedariki gibi hareketlerinde ise militanlarına kripto paralar üzerinden fon sağladığı anlaşılmıştır. Böylelikle de finansal araçların kullanımı kripto paralar ile Dark Web'de anonimlik üzerine gerçekleştiren

IŞİD siber terörizmde yeni bir boyutun kapısını aralamıştır.

Siber Terörizm ve Yeni Güvenlik Sorunları

2019 yılında IŞİD'in Sri Lanka'da gerçekleştirmiş olduğu saldırıyı Bitcoin ile finanse etmesi, IŞİD

militanları ve sempatanlarının Bitcoin ile örgüte para transfer etmesi siber terörizmin geldiği boyutu gözler önüne sermektedir. Fiziksel dünyada örgüt ağır darbeler almış olsa da siber alanda giderek aktifleşmiş ve bir terör eylemini siber alanda organize edebilecek seviyeye ulaşmıştır. Kla-

sik terörizmden sonra en önemli güvenlik sorunu olarak karşımıza çıkan siber alandaki terörizm faaliyetlerinin anonimlik esası olarak başta IŞİD olmak üzere devlet dışı silahlı aktörler tarafından gerçekleştirilmesi ise felaket senaryolarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

“

Kripto para birimleri ile finansal ürünlere erişimin kolaylaşması finansal güçlenmeye yardımcı olmuş, yolsuzluk ve dolandırıcılık risklerini de minimize ederek hükümetlere ve kamu kuruluşlarına katkı sağladığı savı ortada olsa da, devlet dışı silahlı aktörler tarafından siber terörizm eylemleri için kullanımı siber terörizm ile mücadeleyi güçleştirmiştir.

”

Siber alanda gerçekleştirilen saldırıların fiziksel dünyanın aksine tamamen anonim kalması mümkündür. Özellikle devlet dışı silahlı aktörlerin faaliyetlerini yürütmeleri için ihtiyaç duydukları finansmanı kripto paralar ile sağlamaları, anonimlik ile dijital paraların takibinin güçlüğü siber terörizm ile mücadeleyi güçlendiren unsurların başında yer almaktadır. Her ne kadar kripto para birimleri ile finansal ürünlere erişimin kolaylaşması finansal güçlenmeye yardımcı olmuş, yolsuzluk ve dolandırıcılık risklerini de minimize ederek hükümetlere ve kamu kuruluşlarına katkı sağladığı savı ortada olsa da, devlet dışı silahlı aktörler tarafından siber terörizm eylemleri için kullanımı siber terörizm ile mücadeleyi güçleştirmiştir. Dolayısıyla da kripto paralar ile ulusların uluslararası sistem içerisinde ortak bir hareket stratejisi belirlemeleri, siber alan ile ilgili tıpkı nükleer silahlar, biyolojik silahlarda olduğu gibi ortak bir anlaşma metinleri ortaya koymaları gerekmektedir. ■

GÜNÜMÜZ İSRAİL DEVLET TERÖRİZMİNİN FİKRİ TEMELLERİ: **AVRAHAM STERN**

“

Stern, Yahudiler için özgürlüğe ve bağımsızlığa ulaşmakta çekirdek milli ideolojinin şiddet ve terörizmi kullanmak olduğunu öne süren ilk modern düşünürdür. 1942’de İngiliz polisleri tarafından öldürülmesine karşın fikirleri Yahudi nesillerini etkilemeye devam etmiştir.

”

Ömer Fuad Kahraman

*Araştırma Görevlisi,
Mustafa Kemal Üniversitesi*

1919 -48 yılları arasında Filistin topraklarında yaşayan birçok Yahudi, Balfour Deklarasyonu ile kendilerine Büyük Britanya tarafından vaadedilen siyasi sözlerin tutulacağını ve bunun da dolaylı olarak kendilerine bu topraklar üzerinde bir Yahudi devleti kurma hakkı tanıyacağı görüşündeydiler. Fakat, bazı Yahudiler bu bağımsızlığın siyasetin retorikle dolu ve yumuşak hareketlerine terk edilemeyecek kadar önemli olduğunu düşünüyorlardı. Filistin’de eğer bir bağımsız Yahudi devleti kurulacaksa, bunun ancak

Britanya’ya karşı etkin ve şiddet dolu faaliyetlerle gerçekleştirilebileceğine inanıyorlardı. Bu görüşe göre, İngilizleri Filistin’den çıkarmanın tek yolu onları güç kullanarak atmaktı. Yahudi devletine kavuşma imkânı ancak bu şekilde mümkün olabilecekti. Yahudi toplumunun birçoğunu temsil eden kurumsal liderlik anlayışına karşı gelen bu görüşün destekçileri, daha sonraları “ayrılıkçılar” olarak adlandırılacaklardı.

Bu silahlı örgütlenmelerden en keskin ve kararlı olanı Lehi örgütü olmuştur. Bu örgüt 1940’ta Avraham Stern tarafından kuruldu. Stern, 1919-1921 yılları arasında başarıya ulaşan İrlanda isyanından ve 19 yy. anarşist yazın birikiminden oldukça etkilenmiştir. 1930’lar-

da Stern, Yahudi milli terörizminin aslı ideolojisini geliştirmiştir. Bu sadece Lehi’ye değil, daha sonra gelecek diğer Yahudi terörist örgütlenmelere de bir altyapı sağlayacaktı. Stern, Yahudiler için özgürlüğe ve bağımsızlığa ulaşmakta çekirdek milli ideolojinin şiddet ve terörizmi kullanmak olduğunu öne süren ilk modern düşünürdür. 1942’de İngiliz polisleri tarafından öldürülmesine karşın, fikirleri Yahudi nesillerini etkilemeye devam etmiştir.

“

Lehi, Yahudilerin de kendilerini yönetme hakkına sahip olduklarını savunuyordu, fakat diğer birçok Yahudi örgütlenmelerden farklı olarak yöntem açısından silahlı direniş ve faaliyetleri öncelikli olarak değerlendirmekteydi.

”

Lehi, özgür bir Yahudi devletine ulaşmak amacındaydı. Bu amaç, Wilson Prensipleri çerçevesinde oluşan zamanın politik havasının self-determinasyon kararlarına dayanmaktaydı. Lehi, Yahudilerin de kendilerini yönetme hakkına sahip olduklarını savunuyordu, fakat diğer birçok Yahudi örgütlenmeler-

den farklı olarak yöntem açısından silahlı direniş ve faaliyetleri öncelikli olarak değerlendirmekteydi. Bu kapsamda, Lehi'nin faaliyetlerinin altında yatan aslı fikir temellerini, entelektüel kaynakları ve ideolojik dayanakları araştırmak ve bu başlıkların Lehi'nin faaliyetlerinde nasıl etkili olduklarını irdelemek İsrail devletinin kuruluş felsefesini anlamak açısından önemlidir.

Lehi'yle ilgili olarak yazılan makalelerin birçoğu örgütün şiddet eylemlerinin organizasyonlarına ve siyasi etkilerine odaklanmıştır. Bununla beraber Lehi salt siyasi eylemlerden oluşmamaktadır. Lehi'yi anlamak için öncelikle onun ideoloğu olan Stern'in biyografisini incelenerek onun düşüncelerinin entelektüel temelleri ve 'milli bağımsızlık için terörizm' adına ortaya attığı dini ve milli gerekçeler değerlendirilmelidir. Akabinde ise onun sahip olduğu entelektüel ve ideolojik prensiplere yönelik terörizm ve kendi üyelerini infaz gibi en çok tartışılan aktivitelerini nasıl etkilediği sorgulanmaktadır.

Avraham Stern'in Hayatı ve Olası Çıkarımlar

Stern, Polonya doğumlu bir Yahudi olmakla birlikte hayatı boyunca pek çok ülkede bulunmuş ve farklı ülke deneyimleri elde etme imkânına kavuşmuştur. Fakat hayatındaki önemli önceliklerden bir tanesi eğitim olan Stern, bu konuda kendisini geliştirmek amacı ile o dönemde Filistin'de yer alan Hebrew Üniversitesi'ne kayıt yaptırmıştır. Üniversite yılları bölgede 1929 yılında çıkan geniş çaplı Arap İsyanlarına tekabül etmektedir.

Bu isyan karşısında Britanya yönetimi tarafından illegal kabul edilen, Yahudilerce kurtuluş örgütü olarak anılan, daha sonraları İsrail Savunma Bakanlığı ve İsrail ordusuna dönüşecek olan ve sivillere yönelik terör faaliyetlerinde bulunmayı amaçları arasında gören Haganah'a katılmıştır. Bu katılımı Yahudi yerleşim yerlerini Arap saldırılarına karşı korumakla ilgili faaliyetlerde bulunmuş, gece nöbetleri tutmuş ve ilk kez silahlı bir örgütte bulunma tecrübesi edinmiştir.

Fakat asıl dönüm noktası, 1929 yılında gerçekleşen el Halil veya "Hebron Katliamı"dır. Bu olayda bir grup Arap, Harem-i Şerif'i ele geçireceği söylentisi üzerine bölgedeki Yahudilere saldırmış ve sonucunda 67 civarında kişi öldürülmüştür. Bu olayla, Filistin Mandasında Britanya liderliğinde Filistin Polis Gücü tarafından korunduklarını ve himaye edildiklerini düşünen Yahudiler, bu inançlarını kaybettiler. Bu şokla birlikte içlerinde Stern'in de bulunduğu bir kısım Yahudi tepkilerini radikalleştirmiştir. Aralarında Stern'in de bulunduğu Yahudi örgütlenmeler, bu tür benzeri saldırı ve tehditlerden kurtulmanın ve Yahudi bağımsızlığını kazanmanın tek yolunun bir Yahudi silahlı örgütünün, savunma ve saldırı yetilerine sahip olarak kurulması olduğunu inandılar.

Stern, takip eden yıllarda İtalya'ya edebiyat öğrenimini devam ettirmek için gitmiş ve orada anarşizm yazılarından ve ideolojisinden etkilenmiştir. Ayrıca, 19 yy. İtalyan özgürlük savaşçıları da kahraman olarak görmeye ve onlardan etki-

lenmeye başlamıştır. Stern'in edebiyata olan bu ilgisi ve buradan aldığı eğitimle ilerleyen yıllarda örgütte bu yönde hizmetler verdiği ve doktrin dolu şiirler, marşlar, konuşmalar hazırladığı bilinmektedir. Ayrıca Stern'in İtalya'da geçirdiği zamanların İtalyan faşizminin yükselişine rastlaması, onun romantik, irredentist ve şiddet içerikli milliyetçilik anlayışını anlamlandırmada önemli bir nokta olarak görülebilir.

II. Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Irgun içinde görüş ayrılıkları oluştu. Bir taraf anti Yahudi kolonial bir güç olarak Britanya ile savaşa devam edilmesi gerektiğini savunurken, diğer taraf ise Britanya'nın Almanlara karşı savaştığı için desteklenmesi gerektiğini düşünüyordu.

İtalya'da öğrenim görürken Stern, milli askeri örgütlenme adı altında kurulan bir örgüte çağrılmış ve "milli duyguları akademik heveslerine galip gelerek" Filistin'e geri dönmüştür. Artık gayri resmi olarak örgütün ideolojik boyutunu üstlenmekteydi. Ardından, Haganah'tan ayrılarak kurulan başka bir silahlı sözde direniş örgütü Irgun için asker temin etmek adına Polonya'ya gönderildi. Askeri eğitimden ve personel temininden pek fazla anlamayan Stern, kısa sürede örgütün propaganda ve ideoloji aktarımına hizmet etmesi için iki gazete kurmakla görevlendirildi. Etkili olan gazeteleri, Alman işgali ve Rus baskısı altında kapandı

ve Stern Filistin'e dönmek zorunda kaldı. Ancak yine de burada, diğer örgüt liderleri ile birlikte 1939-40 yılları arasında yakalanarak hapis yatmaktan kurtulamadı.

II. Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Irgun içinde görüş ayrılıkları oluştu. Bir taraf anti Yahudi kolonial bir güç olarak Britanya ile savaşa devam edilmesi gerektiğini savunurken, diğer taraf ise Britanya'nın Almanlara karşı savaştığı için desteklenmesi gerektiğini düşünüyordu. Irgun'un kahir ekseriyetteki üyeleri savaş boyunca tarafsız bir duruş sergilenmesi gerektiğini savunma yolunu seçerken Stern, tam aksini savunmaktaydı. Stern, I. Dünya Savaşı'nda İngilizlere karşı İrlandalıların gösterdiği başarıya güvenerek II. Dünya Savaşı'nda da sıranın kendilerine geldiğini düşünüyor ve bunu bir fırsat olarak değerlendirmek gerektiğine inanıyordu. 1940 senesinde Stern, Irgun ile bu görüş farklılıkları yüzünden ayrıldı ve Lehi'yi kurdu. Radikal Yahudi terör örgütü olarak tanımlanan Lehi, zaman zaman Stern Gang adıyla anılarak Kudüs'te Yahudilere yönelik bombalı saldırıları düzenlemekle suçlanıyordu.

“

Lehi'nin kurucusu Stern, Yahudiler için özgürlüğe ve bağımsızlığa ulaşmakta çekirdek milli ideolojinin şiddet ve terörizm olduğunu öne sürmüştür. Bu ideolojiyi Stern'in ideolojisi temelinde Yahudi Devrimci Milliyetçiliği olarak tanımlamak mümkündür.

”

Bulgular ve Elde Edilen Sonuçlar

Lehi'nin kurucusu Stern, 1919-21 yılları arasında başarıya kavuşan İrlanda isyanından ve 19 yy. People's Will Anarşistleri gibi anarşist yazın birikiminden etkilenerek Yahudi milli terörizminin aslı ideolojisini geliştirmiştir. Bu sadece Lehi'ye değil, daha sonra gelecek diğer Yahudi terörist örgütlenmelere de bir altyapı sağlayacaktır. Yahudiler için özgürlüğe ve bağımsızlığa ulaşmakta çekirdek milli ideolojinin şiddet ve terörizm olduğunu öne sürmüştür. Bu ideolojiyi Stern'in ideolojisi temelinde Yahudi Devrimci Milliyetçiliği olarak tanımlamak mümkündür. Polonya ve İtalya'da kökleri bulunan nasyonal sosyalist akımlardan ve irredentist ve romantik milliyetçilik söylemlerden etkilenen Stern, etkili bir gazeteci ve özellikle gençlerin takip ettiği coşkun hatip olarak Yahudi tarihinde yerini almıştır.

Stern'in sahip olduğu militarist görüş ve anarşist terörizm görüşleri Yahudi geleneğinin birleşiminden doğmuştur. İdeolojisinde etken olan kaynaklar içerisinde ayrıca Vladimir İlyiç Lenin Rusya'sının pratik kazanımlarının ve güçlenen siyasal pozisyonunun etkisi de vardır. Sosyal devrim taraftarı olan Stern, bu devrimin şiddetin yönem olarak görülmesiyle mümkün olduğunu iddia etmiş ve kurulacak yeni devletin bir ucunun sosyalizme diğer ucunun Yahudi ideolojisinden yer alan vaatlere dayanmasını istemiştir. Özellikle o dönemde Rusya'da gerçekleşen siyasi suikastlar Stern'i oldukça etkilemiş ve bu tarz suikastlar ile büyük değişiklikler gerçekleştir-

menin mümkün olduğuna inanmıştır.

“

Stern'in ideolojik platformu iki temel prensip yönünden kördür: Yahudi milliyeti idealizmi ve milli özgürlük ve bağımsızlık için silahlı mücadele.

”

Stern'in Mirası

Zamanla daha uzman kişileri yetiştiren Lehi kadroları ile Ortadoğu Britanya Bakanı Lord Moyne'ü öldürerek en büyük amaçlarından birine yaklaşmıştır. Kahire'de gerçekleşen bu suikast ile Filistin'deki Yahudilerin üzerinde uygulanan kısıtlamaların arkasındaki isim öldürülmüş, diğer taraftan Yahudi iş birlikçilere gözdağı verilmiş oldu. Almanya'nın Holokost gerçekleştirmesi üzerine üç Yahudi örgütlenme Haganah, Irgun ve Lehi beraber çalışarak saldırılarını İngiltere Manda İdaresi üzerinde yoğunlaştırmışlardır.

Stern'in ideolojik platformu iki temel prensip yönünden kördür: Yahudi milliyeti idealizmi ve milli özgürlük ve bağımsızlık için silahlı mücadele.

(1) Stern, Yahudileri eşsiz bir amaç için yaratılmış varlıklar olarak görmektedir. “Seçilmiş millet”ten bahsedene bu görüş radikal sağ eğilimi barındırmaktadır. Yahudilerin zulüm ve zorluk içinde sürgün hayatı yaşamaya mahkum edilmekten çok, cefa ve yokluk-yoksunluk içinde özgürlüğünü ve bağımsızlığını arayan bir millet olduğunu savunmaktadır.

(2) Silahlı mücadele Stern için öz-gürlüğü kazanmanın tek yoludur. Stern için bu hem bireysel başarının doruk noktası hem de dinsel millî bir görevdir. Bu mücadele, geçici değil, tamamen kalıcıdır. Silahlı mücadele Yahudiler için evrensel bir görevdir. Kim olurlarsa olsunlar, her Yahudi bir asker olması gerektiğini bilmelidir. Stern'e göre, silahlı mücadele diğer tüm anlamlandırmalardan ve var olma biçimlerinden daha önemlidir.

Bu iki bileşeniyle Stern'in fikirleri, Yahudi toplumu tarafından kabul edilmedi. Hem yeni personel temininde hem de insanların gözündeki meşruiyet kaybı nedeni ile Lehi, bu görüşleri sebebiyle sorunlar yaşamaktan kaçamadı. Örgüt, siyasi-sosyal girişimlerinin büyük çoğunluğunu bu problemi aşmak amacı ile değerlendirdi. Bunun için ise, Yahudi tarihine, dinine ve milli değerlerine dayalı bir propaganda mekanizması geliştiren oluşum, edebiyatı da amaçlarını gerçekleştirmede bir araç olarak kullandı.

Sonuç; Çıkarımlar ve Yorumlar

Örgüt, bir diğer büyük suikast olarak BM'nin Filistin arabulucusu Folke Bernadotte'yi 1948'de pusuya düşürüp öldürmüştür. Bu durum artık özgürlüğünü kazanmış İsrail'de hem iç hem de dış politikada hiç olumlu karşılanmamıştır. Araplara daha fazla toprak sağlayan bir teklifle geldiği için Yahudi egemenlik haklarını ihlal ettiği düşünülerek öldürülen arabulucunun yanı sıra "Yahudi yaşam tarzına ayak uyduramadığı" iddia edilen esnaf ve sanatkâr gibi halktan in-

sanlar da örgüt tarafından katle-dilmiştir.

“

Lehi'ye göre, yeni devlette kimlik Yahudi etnik temeline dayandırılmalı ve toprağa veya hukuki zemine oturtulan vatandaşlık ve kimlik formlarının kabulü reddedilmekteydi. Bu faaliyetlerin ve söylemlerin ardından Lehi oluşumu İsrail hükümeti tarafından yakın takibe alınmıştır. Böylelikle lider kadrosu ve üyeleri baskı altına alınmıştır. Yine de baskı altına alınan Lehi kadrolarının devlet kademelerinde yükselmesinden çekinilmiyordu. Hatta öyle ki Lehi'nin efsanevi lideri Yitzhak Shamir, 1983'te İsrail Başbakanı olarak seçilecekti.

”

İsrail devleti kurulduktan sonra “ülke dışı düşmanlardan dikkatini ülke içi düşmanlara çeviren” Lehi, faaliyetlerini “Yahudi devletinin Yahudi karakter ve kimliğine zarar verecek tabakalarına” çevirmiştir. Lehi'ye göre, yeni devlette kimlik Yahudi etnik temeline dayandırılmalı ve toprağa veya hukuki zemine oturtulan vatandaşlık ve kimlik formlarının kabulü reddedilmekteydi. Bu faaliyetlerin ve söylemlerin ardından Lehi oluşumu İsrail hükümeti tarafından yakın takibe alınmıştır. Böylelikle lider kadrosu ve üyeleri baskı altına

alınmıştır. Yine de baskı altına alınan Lehi kadrolarının devlet kademelerinde yükselmesinden çekinilmiyordu. Hatta öyle ki Lehi'nin efsanevi lideri Yitzhak Shamir, 1983'te İsrail Başbakanı olarak seçilecekti.

Lehi liderlerinin tüm çabalarına rağmen, küçük bir örgütlenme olarak kaldı ve giderek marjinalleşmekten kendisini alamadı. Fakat Lehi, üyelik ve kapasite açısından küçük olmasına rağmen, İsrail siyasetinde önemli derecede etkisi olan bir oluşumdur.

Lehi, politik ve diplomatik çabalara, göç eylemlerine ve bina inşasına dayalı klasik Siyonizm'e alternatif oluşturamamıştır. Şiddet içeren eylemleri de Britanyalıları endişelendirmiş olmasına rağmen, Britanya'yı manda'sını terketmeye mecbur bırakamamıştır. Ancak diğer tüm örgütlerle birlikte hareket edildiğinde kayda değer bir mücadele ortaya konulduğu da açıktır. Lakin yine de Britanya'nın manda'yı asıl terk etme sebebi Lehi'nin askeri faaliyetleri değil, ülkede asayiş tedbirlerine ayrılan yüksek bütçeler olmuştur.

Stern'in önemi İngilizlere ve Araplara karşı silahlı saldırı düzenleyen Yahudi grupları ideolojik olarak eğitmede yatmaktadır. Birçok Yahudi Lehi'ye bireysel olarak üye olmamasına rağmen, bu örgütün ideolojik söylemlerinden etkilenmiş ve eylemlerini bu söylemler üzerinden yürütmüştür. Asıl endişelenilmesi gereken nokta, bu söylemlerin acı olaylara sebebiyet verdiği ve Filistin'de nefret tohumlarının oluşmasına yol açtığıdır. ■

ORTADOĞU uluslararası siyaset dergisi analiz

ORTADOĞU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/ilçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 60 TL (KDV dahil) 2 Yıllık Abonelik 110 TL (KDV dahil)

- Dergimiz 2 ayda bir olmak üzere yılda toplam 6 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
Şubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk.
No: 3 Çankaya / Ankara

+90 (312) 430 26 09
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (312) 430 26 09
☎ +90 (312) 430 39 48

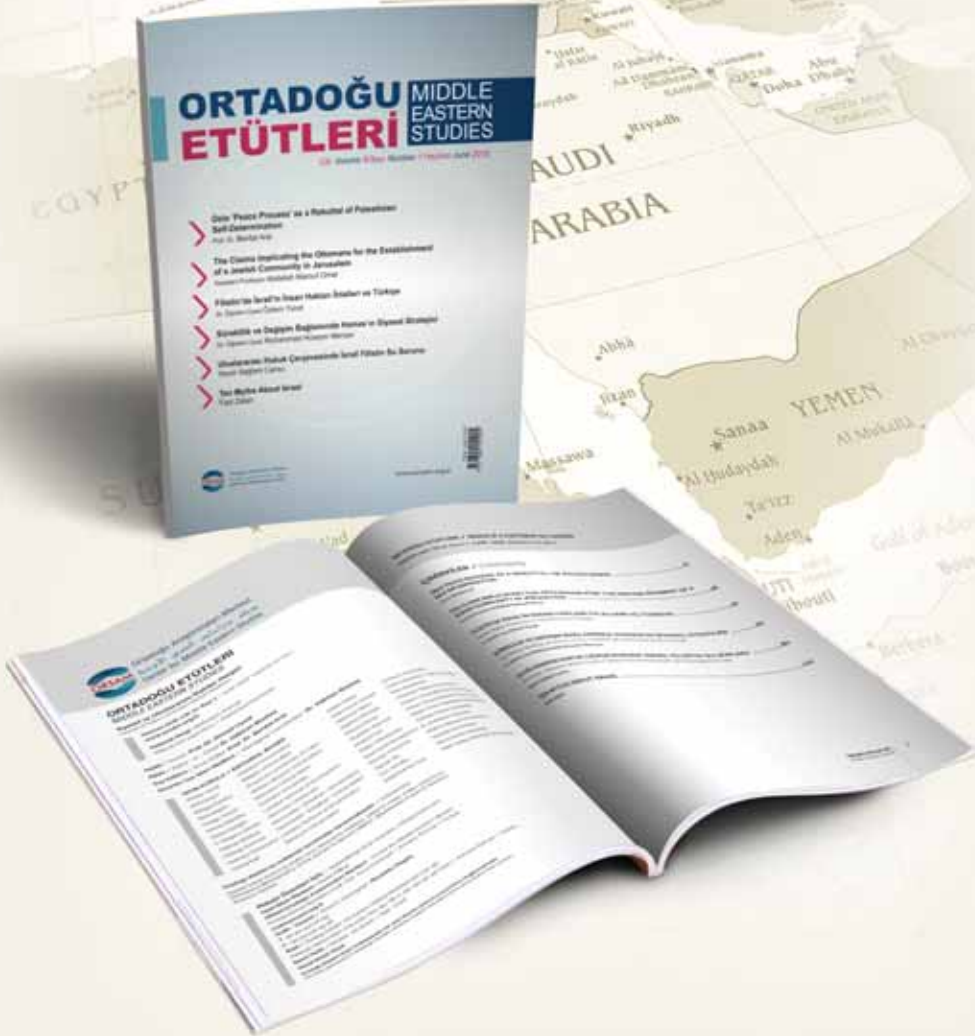
✉ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📱 orsamtr

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi